

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

**Vojenství a válečné aktivity v raném středověku
a jejich vliv na proměny společnosti**

-

**Military organization and war activities
in the early Middle Ages
and their influence on social changes**

Jan Šťastný

Praha 2008

Vedoucí práce: PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Obsah

Úvod	2
I. Řím a Frankové.....	6
I/a - Situace v Galii ve 3. – 4. století.....	6
I/b - Frankové v Galii.....	9
II. Franské vojsko.....	22
II/a – 6. století.....	25
II/b – 7. století.....	31
II/c – 8. století.....	34
II/d – Franské vojsko za vlády Karla Velikého a jeho nástupců.....	45
III. Franská společnost.....	50
III/a – 6. století.....	53
III/b – 7. století.....	57
III/c – 8. století.....	63
III/d – Válka a elity za vlády Karla Velikého.....	71
Závěr.....	77
Resume.....	81
Prameny a literatura.....	83
Přílohy.....	88

Úvod

Cílem mé práce je na základě dostupných informací a pramenů popsat vývoj a proměny pozdně-antické a raně-středověké společnosti v západní Evropě, především však na území římské Galie a nástupnické Franské říše. Můj úhel pohledu se zaměřuje na dle mého názoru velmi důležitý dějinný činitel, který bývá mnohdy pro historiky poněkud stranou zájmu, a to válku a její vliv na utváření a změny společnosti v raném středověku.

Válka je fenoménem provázejícím lidstvo po tisíce let. Schopnost člověka vybojovat si zdroje potřebné pro svou existenci se stala důležitým faktorem v jeho vývoji. Ve chvíli, kdy se rodila civilizace, majetková diferenciaci a společenská různost, objevil se též ozbrojený konflikt. Důsledky jeho existence jsou obdobně závažné jako důsledky působení hospodářství, náboženství či kultury.

Touha člověka po lepších životních podmínkách, majetku a moci poznamenala dějiny lidstva takřka nekonečným sledem bojů, válek a konfliktů, které pravidelně stavěly válečníka – bojovníka do popředí případně i vůdčí role ve společnosti. Netřeba též zdůrazňovat vliv vojenství na technologii, komunikaci, infrastrukturu či ekonomiku. V mnohých případech s sebou též příslušnost k určité vojenské složce nesla společenský vzestup či možnost zásadním způsobem ovlivňovat politický vývoj daného státního celku.¹

Těžištěm mé práce je období 6. – počátek 9. století n.l., tedy doba přerodu „starého“ antického světa a nástupu nových národů, státního i společenského uspořádání a změn na pomyslné mapě Evropy. V centru mého zájmu se ocitne Franská říše pod vládou zprvu merovejských králů a posléze vládců arnulfovsko/pipinovsko-karlovské dynastie, která se postupem času stala rozhodující mocností v dějinách raně-středověké západní Evropy.

Nejprve se pokusím nastínit situaci v Galii na sklonku římské vlády a její postupné proměny za vlády prvních franských králů. Jak jsem již zmínil výše, podstatou mé práce je především sledování vojenského vývoje a jeho promítání do dobových společenských změn. Jednou z důležitých nitek, již se pokusím sledovat, je cesta od příslušníků ozbrojené družiny (*comitatus*) obklopující germánské náčelníky a krále, ke

¹ Např. equites nebo pretoriáni ve starověkém Římě, janičáři v Osmanské říši, středověké rytířstvo atp.

členům královského „trustu“, tzv. „*antrustiones*“², kteří stáli ve službách merovejských panovníků a posléze k vazalům (*vassus* či *vassalus*), pre-feudální formě služební závislosti, rozvíjející se v průběhu 8. století.³

V práci mám v úmyslu využít dvou úhlů pohledu – nejprve zkoumání vývoje franského válčení a vojska a poté jeho případné dopady na strukturu společnosti a její proměny. Po Chlodvíkově záboru většiny galského prostoru doznala královská armáda záhy důležitých posunů od čistě germánské formy všech svobodných mužů/bojovníků k velmi mnohvrstevnému tělesu, jehož součástí byly četné relikty pozdně-římského vojenského systému.⁴ V 6. století hrály důležitou roli ve skladbě merovejských oddílů útvary tvořené obyvateli jednotlivých galských měst (příslušný trend se týká zejména západní a střední Galie, tj. Neustrie, Akvitánie a Burgundska).⁵ Městské jednotky však byly postupně odsunuty do pozadí a rozhodující složkou franského vojska se staly ozbrojené družiny franských velmožů (jejichž důležitost byla v 6. století sice dočasně marginalizována, tento proces se ale například netýkal východní části *regna*, tj. Austrasie).

Podobný vývoj pokračoval i po ústupu moci merovejských králů⁶ a nástupu vlády majordomů v druhé polovině 7. a na začátku 8. století. Za majordomů Pipina II., Karla Martela a za vlády Karlových synů došlo ve franském vojenském systému

² K terminologickému vývoji a společenskému postavení „*antrustiones*“ viz H. Grahn-Hoek – Die frankische Oberschicht im 6. Jahrhundert, Sigmaringen 1976, str. 46 - 54

³ K této problematice viz např. F.L. Ganshof. – Was ist das Lehwesen?, Darmstadt 1975, str. 2 – 48; J.F. Verbruggen - The art of warfare in western Europe during the Middle Ages, North-Holland 1977, str. 65 – 68; P. Contamine – Válka ve středověku, Praha 1994, str. 35 – 36; A. Barbero – Charlemagne, Father of a Continent, University of California Press 2004, str. 259 – 60, 318 – 19; S. Reynolds – Fiefs and vassals, Oxford University Press 1994, str. 80 – 114

⁴ Ať už se jednalo o oddíly „*laeti*“, barbarských válečníků usídlených Římany na území Říše, zodpovědné za obranu svěřeného teritoria a s povinností sloužit v římské armádě, nebo pozůstatků římských legií a dalších vojenských uskupení (např. družin církevních a pozemkových magnátů). K otázce raných proměn merovejského královského vojska viz B. Bachrach – Merovingian Military Organization 481 – 751, Minneapolis 1972, str. 10 – 17

⁵ Viz např. Wynn, P. – Wars and warriors in Gregory of Tours' Histories I-IV, Francia: Forschungen zur westeuropäischen Geschichte v. 28 n.1 (2001)

⁶ K problematice moci pozdních Merovejců viz V. Drška – *Les rois faitnéants - reges qui potestatem non habent?* K některým aspektům „krize“ pozdně merovejského království, Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám Aleše Skřivana, Acta Universitatis Carolinae 2005, str. 165 - 178

k důležitým proměnám. Jejich hloubka, rozsah a souvislosti byly a jsou obsahem dlouhodobé historické polemiky.⁷ Většina současných historiků zastává názor, že v této době (tj. v první polovině 8. století) nepochybně došlo k nezanedbatelným vývojovým změnám – už z hlediska udílení beneficií či prekarií nově vznikající vrstvě královských vazalů (*vassi dominici*) – ty však nejspíše nebyly tak zásadního charakteru, který jim přisuzovala starší historiografie⁸ a měly spíše povahu pozvolného vývoje směrem k vrcholně-středověkému lennímu systému a s ním souvisejícímu rytířskému vojsku.

Závěr práce pak bude patřit období vlády Karla Velikého, jenž využil progresivních aspektů a výkonnosti franské válečné mašinerie k výraznému rozšíření říše a korunoval úspěch karolinské dynastie ziskem císařského titulu a obnovou západořímského císařství. Jeho úspěchy se však staly pro jeho potomky velmi obtížným dědictvím, neboť již na sklonku Karlova panování, kdy „expanze ustoupila stagnaci“⁹, se „vojenské a polické síly, dosud orientované směrem ven z říše, s drtivými důsledky obrátily dovnitř a vyvolaly onu – jak to přesně nazval François-Louis Ganshof – ‚dekompozici‘ státu, jejímž dědicem se stal Ludvík Pobožný.“¹⁰

Nejdůležitějším pramenem pro 6. století je Historie sepsaná tourským biskupem Řehořem (539 – 594),¹¹ přeložená též do češtiny.¹² Pro století 7. a první polovinu 8. pak práce obecně známá jako Kronika Fredegarova.¹³ Z hlediska období vlády

⁷ Rozbor historiografie této problematiky a jednotlivých názorových proudů viz Bachrach – Merovingian Military Organization 481 – 751, str. 113 – 124; Contamine – Válka ve středověku, str. 217 – 221;

⁸ Především práce H. Brunnera – Der Reiterdienst und die Anfänge des Lehnwesens, ZSSRG, Germ. Abteilung 8/1887, str. 1 – 38 a L. Whita – Medieval technology and social change, Oxford University Press 1973, str. 1 – 28

⁹ D. Hagermann – Karel Veliký, Praha 2002, str. 81

¹⁰ Tamtéž

¹¹ *Gregorii Episcopi Turonensis Historiarum Libri X* – MGH, *Scriptores rerum Merovingicarum*, Krusch, Bruno: *Gregorii Turonensis Opera. Teil 1*, Hannover 1937

¹² Řehoř z Tours – O boji králů a údělu spravedlivých. Praha 2006

¹³ *Fredegarii et aliorum Chronica* – MGH, *Scriptores rerum Merovingicarum*, Krusch, Bruno: *Fredegarii et aliorum Chronica. Vitae Sanctorum*, Hannover 1888

Karlovců lze čerpat z analistických záznamů důležitých klášterů¹⁴ a rovněž z kapitulárních zápisů,¹⁵ které jsou klíčové zejména pro období Karla Velikého.

¹⁴ Lze uvést např. *Annales regni Francorum* – MGH, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, Kurze, Fridericus, Hannover 1895; *Annales Mettenses Priores* – MGH, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, Simson, Bernhard von, Hannover 1905; *Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis* – MGH, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, Kurze, Fridericus, Hannover 1891

¹⁵ *Capitularia regum Francorum I*, Boretius, Alfredus, Hannover 1883

I. Řím a Frankové

I/a - Situace v Galii ve 3. – 4. století

Frankové se v římských pramenech poprvé objevují na konci 3. století. Podle prvních zmínek obývali území severně od dolního toku Rýna na území dnešního Nizozemska.¹⁶ V průběhu 4. století pak najdeme zmínky o dalších germánských kmenech, jejichž sídla se nacházela přibližně v prostoru mezi řekami Lippe a Lahn, a kteří jsou mezi Franky rovněž zahrnovány.¹⁷ Kde tato kmenová uskupení sídlila předtím, než dosáhla římského limitu, lze pouze odhadovat,¹⁸ neboť ani z pramenů, ani z archeologických nálezů nelze trasu jejich přesunů s jistotou určit.¹⁹

Původ názvu „*Franci*“ byl historiky mnohokrát rozebírán,²⁰ ale stejně jako v otázce jejich původu se stěží dopátráme nezvratných faktů. Nejčastěji je přijímán výklad, že za zisk tohoto jména, které nejspíše znamenalo „smělí, svobodní, odvážní“, vděčili své pověsti vynikajících, divokých a nezkrotných bojovníků, kteří se ve druhé polovině 3. a ve 4. století stali obávanými barbary nejen pro západní část říše.

Sedmdesátá léta 3. století byla ve znamení franských vpádů na římské teritorium. Mnoho měst bylo dobyto, rozsáhlá území zpustošena. Situaci se podařilo zvládnout až císaři Probovi (276 – 282), který Franky několikrát porazil a zajatce usídlil na římském území jako *laety*.²¹ Tato praxe nebyla pro římský stát novým jevem, poprvé se však týkala Franků. Většina jich byla usídlena v Galii – zejména v opuštěných a vysídlených oblastech²² - část pak ve východních oblastech Říše . Avšak i přes

¹⁶ Viz např. P. von Zabern - Die Franken – Wegbereiter Europas – Roms Gegner und Erben, Mainz 1996, str. 55

¹⁷ Jedná se o kmeny Brukterů, Tenkterů, Amsivarů, Tupantů a Usipetů. Tyto kmeny vytvořily posléze tzv. větve ripuárských Franků. Viz např. E. James – Frankové, Praha 1997 str. 37 – 39.

¹⁸ Řehoř se zmiňuje o Panonii, avšak toto jeho tvrzení je velmi nepravděpodobné. Řehoř – Historie – II – IX, *Gregorii Episcopi Turonensis Historiarum Libri X* – MGH – www.dmgh.de, Krusch, Bruno: Gregorii Turonensis Opera. Teil 1: Libri historiarum X, Hannover 1937, str. 57

O legendárním trójském původu Franků viz např. W. Bleiber – Das Frankenreich der Merovinger, Berlin 1988, str. 9

¹⁹ Výjimku tvoří kmen Brukterů, který na Rýně sídlil prokazatelně již v 1. století n.l. a proti nimž podnikli Římané vojenská tažení v letech 78 a 94. viz. M. Todd – Germáni, Praha 1999, str. 52

²⁰ Viz např. Bleiber – Das Frankenreich der Merovinger, str. 10; James – Frankové, str. 39

²¹ J. Bednařiková – Stěhování národů, Praha 2003, str 186 – 8; Zosimos – Stesky posledního Římana, Praha 1983 – I – str. 67, 68

²² Např. oblast Amiensu, Chalons a Troyes.

Probova vítězství zůstávali Frankové nadále vážnou hrozbou, zejména pro severní Galii. V posledních dvou desetiletích 3. století se s nimi úspěšně utkali Maximianus a Constantius Chlorus, přičemž zajatí Frankové byli usazeni v předtím vypleněných částech provincie Belgica²³.

Konstantin Veliký odrazil na začátku 4. století další vlnu nájezdů, provedl několik preventivních tažení mimo římské území a přinutil řadu franských náčelníků k uzavření spojeneckých smluv. Zajatí Frankové byli znovu usazováni na římském území a z řad těchto *laeti*, více či méně romanizovaných vzešlo mnoho důstojníků, kteří měli hrát ve vývoji impéria ve 4. století důležitou roli. Konstantinův nástupce v západní části říše, Constans, navázal na úspěšnou politiku svého otce a i jemu se dařilo pomocí pacifikačních tažení, spojeneckých smluv a využívání jedněch barbarů proti druhým zadržovat Franky a Alamany za rýnským limitem.²⁴

Situace v Galii v padesátých letech je v mnoha ohledech typická pro celé 4. století. Pokud byli Římané oslabeni vnitřními rozpory či válkou ve východních provinciích, překračovali Germáni Rýn ve velkých počtech, dobývali osady i opevněná města a rozsévají zkázu na širokém území. Většinou se vraceli s kořistí zpět za Rýn, ale v určitých případech si vytvářeli i dočasné základny na římském území. Jakmile se však impérium vypořádalo s ostatními problémy, císařská armáda nastolila v postižených západních provinciích dříve či později znovu pořádek. Barbari poté často přešli od otevřených nájezdů k drobným loupeživým útokům, se kterými si římská obrana nezdálo se nevědět rady. Tuto situaci dobře dokumentuje případ Germána Chariettona (pravděpodobně Franka).²⁵ Tento muž se rozhodl opustit území obývané svým kmenem a žít raději mezi Římany.²⁶ Jim také patřila jeho věrnost, a když bylo římské území opakovaně napadáno loupeživými tlupami, které armáda nedokázala

²³ Např. v povodí řeky Sarthe. Viz James – Frankové, str. 41; Bednaříková – Stěhování národů, str. 187 – 8.

²⁴ Viz R. Collins – Evropa raného středověku, Praha 2005, str. 53

²⁵ O muži tohoto jména se zmiňuje jak Zosimos (III – 7), tak Ammianus: „*Hortari nomine petendus erat regis alterius pagus et quia nihil videbatur deesse praeter ductores, Nesticae tribuno Scutariorum et Chariettoni viro fortitudinis mirae imperaverat Caesar...*“ (XVII – 10 – 5); „...*ipse denique Charietto dum cedentes obiectu corporis et vocis iurgatorio sonu audentius retinet...*“ (XXVII – 1 – 5). Citováno dle <http://www.thelatinlibrary.com/ammianus.html>

Jedná se pravděpodobně o jednu a též osobu.

²⁶ Konkrétně ve městě Trevíru (*Augusta Treverum*). Nejednalo se do zajištění o výjimečný případ, kdy se jednotliví barbari snažili uplatnit spíše v římských službách, než-li v rámci svého vlastního kmene.

potřít, rozhodl se jednat na vlastní pěst. „...ukryl se v hustém lese a čekal na vpády barbarů. Když byli v noci zmoženi vínem a spánkem, přepadal je, pozutínal co nejvíce hlav, odnášel je do města a tam je ukazoval. Tím, že čin častěji opakoval, uvedl barbary do nemalé tísně, protože nevěděli, co se vlastně děje, pociťovali však ztráty podle toho, že se jejich počet den ode dne zmenšoval. Časem se k němu připojili i jiní lupiči,²⁷ takže z několika jednotlivců vznikl silný houf. Tu teprve Charietton – tak se totiž jmenoval muž, který první vymyslel tento způsob útoku na barbary – přišel k caesarovi²⁸ a vyjevil mu, co předtím věděli jen nemnozí. Pro caesara bylo těžko čelit s vojskem tajným útokům barbarů, protože loupili v malých hloučcích roztroušeni na několika místech současně...“²⁹ Též mnozí *laeti* využívali nezřídka kritické situace v nechráněných provinciích k loupení a kořistění.³⁰ Avšak nejen Germáni přinášeli útrapy římskému obyvatelstvu. Oddíly císařské armády se na území říše chovaly nezřídka podobným způsobem jako barbaři³¹ a přispívaly tak k všeobecné nejistotě a úpadku v pohraničních regionech.

Syn a nástupce císaře Valentiniana I. Gratianus navázal na úspěšnou obranou strategii svého otce a po dobu jeho vlády se Římanům dařilo tlaku Alamanů i ostatních kmenů čelit. Zásahu na tom měla i úspěšná spolupráce s Franky (jak s usedlými *laety*, kteří se zvolna stávali podstatnou složkou obraných sil v Galii,³² tak s některými na Rýně usedlými kmeny – například Sály). V poslední třetině 4. století též mnoho důstojníků franského původu získalo přední místa ve velení armády a správě státu. Merobaudes, jenž se osvědčil při Julianově tažení proti Peršanům, dlouhá léta zastával funkci *magister peditum* a v letech 377, 382 a 388 byl jmenován konzulem. Stejně pocty se o tři roky později dostalo dalšímu Frankovi jménem Bauto, jenž rovněž získal

²⁷ Římské úřady i jednotliví velitelé často vypláceli peněžité odměny za hlavy zabitých barbarů.

²⁸ Julianovi

²⁹ Zosimos, – Stesky posledního Římana, III – 7

³⁰ Ammianus, XVI – 11 – 4: „*Laeti barbari ad tempestiva furta sollertes inter utriusque exercitus castra occulte transgressi invasere Lugdunum incautam, eamque populatam vi subita concremassent, ni clausis aditibus repercussi quicquid extra oppidum potuit inveniri vastassent.*“

³¹ „... vojáci ochraňovali města netečně a ... (sami) řádili neméně než barbaři...“ Zosimos, IV – 16

³² O čemž svědčí např. seznam jednotek uvedených v *Notitia Dignitatum* – dokumentu vzniklém pravděpodobně na přelomu 4. – 5. století. Viz

<http://www.fordham.edu/halsall/source/notitiadignitatum.html>,

<http://www.thelatinlibrary.com/notitia.html>, [\[augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost05/Notitia/not_intr.html\]\(http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost05/Notitia/not_intr.html\)](http://www.fh-</p></div><div data-bbox=)

hodnost *magister militum* na Západě a požíval nepochybně velké vážnosti, neboť byl jmenován regentem mladého Valentiniana II. (375 – 392) a jeho dcera se později provdala za císaře Arcadia (395 – 408). Richomer, jenž byl zřejmě Bautovým příbuzným, dosáhl hodnosti *magister equitum* na Východě a konzulátu roku 384. Nejmocnějším Frankem v římských službách se stal Arbogast (nejspíše Bautův syn), který byl po porážce uzurpátora Magna Maxima (388) ustanoven poručníkem a ochráncem Valentiniana II. a stal se na několik let prakticky neomezeným vládcem západní poloviny říše.³³

Poměry v Galii byli v poslední čtvrtině 4. století poměrně stabilizovány, zejména v důsledku aktivní a důsledné politiky západních císařů v šedesátých a sedmdesátých letech. Rýnský limit zůstal až počátku 5. století zachován a pokud se Germáni pokusili o jeho překročení, jednalo se vždy o lokální útoky bez dlouhodobějšího efektu nebo vážnějšího ohrožení pro galské vnitrozemí. Rok 395 se navíc stal symbolem pro definitivní rozdělení říše na část východní a západní, které se sobě navzájem postupem času stále více vzdalovaly, a i když byla formální jednota římského státu stále formálně zachována, osud obou říší se měl tentokrát již definitivně rozdělit.

I/b - Frankové v Galii

rozpad římské moci v 5. století – zrod barbarských království

Selhání impéria bránit severozápadní hranici říše po dvou stoletích úspěšné obrany mělo řadu příčin. Za nejzávažnější vnější lze považovat hunský tlak v dunajské oblasti, jenž uvedl do pohybu mnoho kmenů v čele s Vandaly, Svěby, Góty, Sarmaty a Alany.³⁴ Část z nich pod Radagaisovým velením pronikla do Itálie (405 – 406) a přinutila Stilichona, zastávajícího v letech 395 – 408 hodnost nejvyššího velitele císařských vojsk (*magister utriusque militiae*), kvůli obraně Apeninského poloostrova

³³ James – Frankové, str. 44 – 45; Bednaříková – Stěhování národů, str. 194 – 8

³⁴ K rozboru této otázky viz Heather – Gótové, Praha 2002, str. 107 – 117; Collins – Evropa raného středověku, str. 73 – 5; J. Burian – Římské impérium, Praha 1994, str. 182; Todd – Germáni, str. 177; The New Cambridge Medieval History I (P. Fouracre ed.), Cambridge 2005, str. 49

stáhnout většinu posádek z Galie,³⁵ která se poté ocitla téměř bez vojenské ochrany, čehož barbari využili k masivnímu vpádu na římské území.

O silvestrovské noci roku 406 přešli zamrzlý Rýn početné houfy Vandalů, Alanů a Svěbů,³⁶ aniž jim v tom dokázala oslabená římská obrana jakkoliv zabránit. Porýnští Frankové dostáli spojenecké smlouvy s Římany, jež je zavazovala pomocí při obraně Galie, a v lité bitvě porazili nejseverněji se pohybující Vandaly v čele s králem Godegisilem, který spolu s tisíci svými soukmenovci v boji zahynul. Na pomoc Vandalům však přispěchal král Respendial se svými Alany a Frankové byli nakonec nuceni před spojenou silou obou kmenů ustoupit.³⁷

Po odražení franské intervence a přechodu Rýna postupovali migrující kmeny za neustálého plenění jihozápadním směrem ve snaze najít příhodnou lokalitu k osídlení. Ústřední vláda nebyla schopná se s nastalou krizí vypořádat a této příležitosti využil velitel vojsk v Británii Constantinus k uzurpaci císařského titulu.³⁸ Se svými oddíly se poté vylodil v Galii, díky barbarskému vpádu postižené též sociálními nepokoji a lokálními povstáními,³⁹ a brzy se mu podařilo zajistit si loajalitu místních římských jednotek, s nimiž potlačil zbylé vzpoury a dokázal úspěšně čelit i útočícím barbarům. Ti nakonec roku 409 přešli přes Pyreneje do Hispánie, čímž se situace v Galii dočasně uklidnila a Constantinus (III.) upevnil svou moc v této oblasti. Jeho úspěch zřejmě též

³⁵ Dalším důvodem naléhavé potřeby vojáků v Itálii byli kromě Radagaisa zejména Alarichovi Gótové, ohrožující západní říši mezi lety 401 – 411. Gótsko – římský konflikt nakonec vyvrcholil dobytím Říma roku 410.

³⁶ Přechodu se též účastnila část Burgundů, kteří však nepostupovali hlouběji do Galie, nýbrž se usadili v oblasti Mohuče (*Mogontiacum*) a vytvořili v tomto regionu království na obou březích Rýna se sídlem ve Wormsu (*Borbetomagus*). Společně s částí Alanů krále Goara poté uzavřeli s císařskou vládou spojeneckou smlouvu – *foedus* – která je činila zodpovědnými za obranu provincie *Germania Superior* proti Alamanům. Viz. Bednaříková – Stěhování národů, str. 169, Bleiber – Das Frankenreich der Merovinger, str. 34; Collins – Evropa raného středověku, str. 84

³⁷ Řehoř – Historie – II – IX., str. 55 – 6: „...*Wandalis Francorum bello laborantibus, Godigyselo rege absumpto, aciae viginti ferme milibus ferro peremptis, cunctis Wandalorum ad internitionem delendis, nisi Alanorum vis in tempore subvenisset.*“

Údaje o padlých je třeba brát s nadsázkou a jiné prameny (např. Prokopios) uvádějí Godegisila jako krále Vandalů i později v Hispánii. Je nicméně jisté, že Frankové v tomto kritickém okamžiku vystoupili jako spojenci Římanů a nic nesevědí o tom, že by se vzniklé situace snažili sami bezprostředně využít k územním či jiným ziskům.

³⁸ Zosimos – Stesky posledního Římana, VI – 2, 3, 4, 5,

³⁹ Viz James – Frankové, str. 56

přispěl ke Stilichonově pádu, jenž definitivně pozbyl důvěry císaře Honorio a byl popraven. Císařova⁴⁰ politika a rozpad římské armády (složené převážně z Germánů) po Stilichonově smrti umožnily gótskému králi Alarichovi proniknout do Itálie,⁴¹ která se prakticky na tři roky ocitla pod jeho kontrolou. Honorius nicméně odmítal s Alarichem jednat a umožnit mu usazení jeho Gótů na Apeninském poloostrově a zůstal lhostejný i k následnému vyplnění Říma germánskými válečníky (410), které tolik otřáslо myslí mnoha současníků. Alarich se poté rozhodl přesunout do bohatých afrických provincií, provedení tohoto záměru ale zabránila jeho smrt. Jeho nástupce Athaulf dal před Afrikou nakonec přednost tažení do Galie, kde místní rozhárané poměry skýtaly větší možnost pro usídlení.⁴²

Zde byla Constantinova pozice oslabena vzpourou jeho hispánského místodržícího Gerontia, jenž nechal provolat císařem člena císařské stráže Maxima a roku 411 vytáhl přes Pyreneje do Akvitánie. Podařilo se mu porazit Constantinova syna Constanta a jeho samotného poté oblehnout v *Arelate* (Arles). V této chvíli do války dvou uzurpátorů⁴³ zasáhl Honoriův vojevůdce Flavius Constantius, jenž přinutil Gerontia k ústupu do Hispánie (Gerontius spáchal ještě téhož roku po vzpouře vlastních vojáků sebevraždu) a sám v neprostupném obklíčení sevřel Constantia, který nakonec pod podmínkou zachování života kapituloval.⁴⁴

Krise tím však zažehnána nebyla, protože téhož roku (411) se s podporou Burgundů,⁴⁵ Alanů a též části Franků a Alamanů nechal císařem prohlásit mocný

⁴⁰ Honorius již dříve přesídlil do Ravenny (402), chráněné neprostupnými bažinami, které zaručovali císařskému dvoru bezpečí, i když byla jinak celá Itálie v plamenech. Viz Collins – Evropa raného středověku, str. 81

⁴¹ První Alarichův pokus o invazi na Apeninský poloostrov (401 – 402) se podařilo Stilichonovi odrazit, když porazil Alaricha v bitvě u Pollentie, nechal nicméně gótského krále uniknout, neboť v něm spatřoval svého potenciálního spojence v konfliktu s východní říší. Viz Heather – Gótové, str. 152 – 3

⁴² Viz Heather – Gótové, str. 155

⁴³ Honorius byl sice roku 408 nucen Constantina III. uznat formálně svým spoluvládce, neboť byl v Itálii ohrožován Alarichem, avšak nehodlal se s tímto stavem věcí smířit a po smrti gótského krále a Gerontiově vzpouře využil příležitosti, aby Constantina znovu označil za uchvatitele a vyslal proti němu svého *magistra militum* Flavia Constantia. Viz Collins – Evropa raného středověku, str. 84, M. Grant – Pád říše římské, Praha 1997, str. 10 – 11

⁴⁴ Na Honoriův rozkaz byl přesto zanedlouho popraven. Císař mu nikdy neodpustil dřívější exekuci svých dvou bratřanců, kterou Constantius nařídil roku 408. Viz Collins – Evropa raného středověku, str. 84

⁴⁵ Od roku 407 římských *foederatů* v oblasti *Mogontiaca* (Mohuč). Viz pozn. 36

galořímský magnát Jovinus.⁴⁶ Nepříznivou situaci nakonec zvrátil příchod Athaulfových Gótů, kteří se ve snaze o získání spojeneckého statutu a půdy k osídlení postavili na stranu Honoriovu,⁴⁷ uzurpátora Jovina zajali ve Valence a předali jej římské moci (413). Pro císaře bylo znovunabytí kontroly nad většinou Galie nesmírně důležité, neboť občanská armáda v Itálii přestala prakticky existovat a spoléhat se výhradně na barbarské vojáky (ať už zpoza hranic říše – jednalo se převážně o Huny – nebo na gótské *foederati*) se ukázalo jako velmi neprozíravé, jak ukazuje například rozpad Stilichonových jednotek po jeho smrti.⁴⁸ Galořímské jednotky, složené z části z Římanů a z části z *laeti* nyní zůstaly jedinou spolehlivou bojeschopnou vojenskou silou, kterou císař na Západě disponoval.

Záhy po potlačení uzurpátorů vypukl nový konflikt mezi Římany a Vizigóty, poté co mírová jednání selhala neústupností z obou stran. Flavius Constantius využil slabé stránky Germánů v oblasti zásobování a účinnou blokadou pobřeží provincie *Narbonensis* přinutil nakonec nového krále Walliu usednout znovu k jednacímu stolu (416) a přijmout výměnou za dodávky obilí římské podmínky.⁴⁹ Mezi ně patřilo tažení proti Vandalům a Alanům sužujícím Hispánii, které proběhlo v letech 416, 418 a 422⁵⁰ a rovněž vojenská pomoc císařství v případě ohrožení Galie. Odměnou Vizigótů za zmíněné služby bylo přidělení území v provincii *Aquitania Secunda*, v oblasti mezi městy *Tolosa* (Toulouse) a *Burdigala* (Bordeaux) v povodí řeky *Garumny* (Garonna) a přiznání statutu spojenců – *foederatů*.⁵¹ Tato oblast se poději stala základem vizigótského tolosánského království, jež bylo zničeno roku 507 Chlodvíkem po bitvě u Vouillé. Přestože se tato spojenecká smlouva zdála císaři v době svého vzniku jako přiměřeně výhodná, případně byla považována za nutné zlo, ustavení v podstatě

⁴⁶ Viz Collins – Evropa raného středověku, str. 102; Bleiber – Das Frankenreich der Merovinger, str. 35

⁴⁷ Orosius, VII – 43 – 3: „...*satis studiose sectator pacis militare fideliter Honorio imperatori ac pro defendenda Romana republica impendere vires Gothorum praeoptavit...*“ Citováno dle <http://www.thelatinlibrary.com/orosius.html>

⁴⁸ Většina jich po popravě svého velitele dezertovala, případně se přímo připojili k Alarichově vojsku.

⁴⁹ Viz Heather – Gótové, str. 155 – 6

⁵⁰ Jedním z důsledků římsko – vizigótského tlaku byla další migrace Vandalů a Alanů do Afriky, kterou nedokázali Římané díky jedné z mnoha vládních krizí (boj o moc mezi Aetiem a Bonifatiem) ubránit a severoafrické vandalské království se na sto let stalo nebezpečnou námořní mocností v oblasti středního Středomoří. Roku 455 se jim podařilo dobýt a vyplenit Řím a jejich moc byla vyvrácena až roku 533 Justiniánovým vojevůdcem Belisariem. Viz Bednaříková – Stěhování národů, str. 138, 139, 147, 160

⁵¹ Viz Heather – Gótové, str. 187

nezávislého germánského státního útvaru na římském území bylo prvním krokem ke konečnému a posléze takřka nevyhnutelnému rozpadu západní části říše.⁵²

O poměrech v severní Galii v první třetině 5. století není pramenech mnoho známo. Roku 413 byla znovu obnovena spojenecká smlouva s králem Gundoharem, na jejímž základě byla Burgundům svěřeno území v okolí *Borbetomaga*, (Worms)⁵³ jež měli bránit proti alamanským vpádům. Je s podivem, že Frankové krizového období 407 – 418 nijak nevyužili k významnějším územním ziskům, ani neprojevali snahu o proniknutí hlouběji do galského teritoria. Podpořili sice Jovinovu uzurpaci a zřejmě se v souvislosti s ní zmocnili menšího území v Porýní, žádného zásadnějšího územního rozmachu nicméně nedosáhli. Příčiny lze spatřovat v jejich nejednotnosti a politické rozdrobenosti, která mezi franskými kmeny vydržela až do vlády Chlodvíkovy.⁵⁴ Vztahy jednotlivých náčelníků a kmenových skupin k Římanům se velmi různily – od dlouhodobé spolupráce až po nesmiřitelné nepřátelství – a též se v průběhu času mnohdy zásadně měnily. Vzhledem k tomu, že na sídla jejich etnika vyvíjeli migrující národy v podstatě minimální vliv⁵⁵ (snad vyjma Sasů, těžištěm jejich zájmu se však v 5. století stala Británie), franské pronikání do Galie bylo spíše pozvolné a postupné.

Římská moc se dočkala posledního významného vzepětí v osobě Flavia Aetia (395/396 – 455), jenž dokázal po třicet let hájit zájmy západního císařství, zejména díky podpoře hunských žoldnéřů.⁵⁶ Vojensky i diplomaticky se mu dařilo bránit snahám Vizigótů o rozšíření jejich území,⁵⁷ několikrát též úspěšně zasáhl proti Frankům,⁵⁸ přičemž je v oblasti města *Augusta Treverum* (Trevír) znovu vytlačil za Rýn a zajatce usadil v Porýní jako *laeti* (428). V letech 430 a 431 porazil alamanské Jugunthy⁵⁹ při jejich vpádu do *Raetie* a posléze se vypořádal i s rostoucími aspiracemi Burgundů, kteří se snažili rozšířit své území připojením části provincie *Belgica*. Za

⁵² Viz Collins – Evropa raného středověku, str. 102; Bednaříková – Stěhování národů, str. 92 – 4 ; Burian – Římské impérium, str. 208

⁵³ Grant – Pád říše římské, str. 11

⁵⁴ Viz Bednaříková – Stěhování národů, str. 198

⁵⁵ Viz Bednaříková – Stěhování národů, str. 190

⁵⁶ S Huny navázal výjimečné vztahy v době svého dospívání, kdy u nich strávil několik let jako rukojmí. Viz např. Řehoř – Historie – II – VIII, str. 50 – 2. Podpora hunských bojovníků se poté stala důležitým kamenem jeho vojenských, ale i politických úspěchů.

⁵⁷ Bednaříková – Stěhování národů, str. 93 – 4

⁵⁸ Bleiber – Das Frankenreich der Merovinger, str. 38, 39

⁵⁹ Bednaříková – Stěhování národů, str. 292

pomoci hunských kontingentů jim ušetril dvě těžké porážky (436 – 437)⁶⁰ a zbytek kmene usídlil jako *foederati* v oblasti Savojska (*Sapaudia*).⁶¹ Tento region se stal posléze základem pozdějšího Burgundského království.

Čtyřicátá léta přinesla další střety Franků s římskou mocí. Nejprve se kmeny ripuárské větve snažily znovu usadit na levém břehu Rýna a dobyly *Colonii Agrippinu* (Kolín n. Rýnem). Poté se dali do pohybu i Sálové, vedeni králem Chlogionem,⁶² pronikající do povodí řeky *Samary* (Somma). Aetiovi se podařilo obě skupiny porazit,⁶³ porýnské Franky zatlačil naposledy zpět za Rýn a s Chlogionovými Sály uzavřel spojeneckou smlouvu, jež jim umožnila obsadit část provincie *Belgica*, nejspíše v okolí dnešního Tournai, výměnou za vojenské služby.⁶⁴ Podobnou smlouvu nakonec uzavřel i se středorýnskými Franky, kteří měli střežit rýnskou hranici proti ostatním barbarům. Jak Sálové, tak většina ripuárských Franků zachovala svou věrnost Římu po dalších 30 let a již velmi záhy mělo jejich společenství sehrát velmi důležitou úlohu při obraně galských provincií proti ničivé smršti, jež pro Řím představovali Attilovi Hunové.

V polovině 5. století měla západní říše projít těžkou zkouškou. Hunové, dosud působící převážně jako Aetiovi spojenci a opora jeho moci v Galii, dlouhá léta sužovali východní císařství pod vládou Arcadiova syna Theodosia II: (408 – 450) střídavě nájezdy a nenasytnými finančními požadavky. Theodosiův nástupce Marcianus však placení dalšího tributu zastavil⁶⁵ a připravoval se na rozhodný konflikt s hunským králem Attilou (435 – 453). Attila proto raději obrátil svou pozornost vůči Západu, neboť krizemi, povstáními a usídlením jen těžko zvladatelných barbarských

⁶⁰ Bednaříková – Stěhování národů, str. 170, 171; Todd – Germáni, str. 199

⁶¹ Roku 443, viz Todd – Germáni, str. 200

⁶² Tak jej nazývá Řehoř (Historie – II – IX, str. 58). U Sidonia Apollinaria najdeme pro stejnou osobnost jméno Cloio. Řehoř o něm tvrdí, že byl otcem Merovecha a tudíž pradědem Clodvikovým.

⁶³ Se sálskými Franky se střetl v bitvě u *Vicus Helena* v okolí Arrasu. Datace je nejistá – přibližně v letech 445 – 450. Viz Bednaříková – Stěhování národů, str. 199; James – Frankové, str. 58

⁶⁴ Jestliže Aetius umožnil Sálům usadit se v *Belgice*, tj. již poměrně hluboko v římském území, možná motivace mohla pramenit z jeho záměru využít služeb franských bojovníků proti bagaudům (povstalci – bandité, složení především z uprchlých otroků a kolónů, kterým se podařilo ve třicátých letech využít dramatické situace v Galii a vytvořit prakticky nezávislou enklávu v oblasti *Aremorici*. Roku 447 například obléhali neúspěšně Tours). Se stejným záměrem usadil již dříve v okolí Orleansu (*Aurelianum*) Alany v čele s králem Sangibanem (442) – viz Bednaříková – Stěhování národů, str. 159

⁶⁵ Viz Grant – Pád říše římské, str. 15; Collins – Evropa raného středověku, str. 105 – 6

foederátů zmítaná Galie se jevila jako mnohem snadnější kořist než – li rozhodně bráněný a mnohokrát předtím vypleněný Balkán.

Tažení Attilových vojsk proti Aetiovi vyvrcholilo pro budoucí vývoj Galie a možná i celé Evropy rozhodující bitvou na Katalaunských polích⁶⁶ (451), jež nám ve svém díle *Getica* velmi podrobně popsal Jordanes.⁶⁷ Avšak těžištěm zájmu budiž na účast Franků v této kampani a důsledky římského vítězství.⁶⁸ Jak Sálové,⁶⁹ tak většina bojovníků ripuárských kmenů⁷⁰ bojovali v řadách Aetiova vojska (které bylo ostatně převážně složeno z barbarských *foederatů* – nejsilnější složku v něm tvořili Vizigóti krále Theodoricha), dodrželi tedy spojenecké úmluvy uzavřené s Aetiem v předchozích letech. Koneckonců byla obrana galského teritoria proti hunskému vpádu v jejich vlastním zájmu, neboť značná část franských kmenů již sídlila na římském území a trasa většiny invazních vojsk vedla právě jejich územím.

Když po neúspěchu u *Arelata* (Orleans) ustupovalo Attilovo vojsko směrem na Champagne, byli to právě Frankové, kteří se v čele římského vojska⁷¹ utkali při přechodu řeku Aube se zadním vojem hunské armády, jež tvořili Ardarichovi

⁶⁶ Jelikož přesné místo konání bitvy lze jen stěží určit s naprostou jistotou, vyskytuje se v literatuře řada variant pojmenování. Převažuje však termín „Katalaunské pole“ – viz Collins – Evropa raného středověku, str. 106; Warry – Warfare in the Classical World, Oklahoma Press 1995, str. 214; Bleiber – Das Frankenreich der Merowinger, str. 40

⁶⁷ Jordanes – *Getica*, XXXVIII (197) – XLI (218), citováno dle:
<http://www.thelatinlibrary.com/iordanes1.html>

⁶⁸ Attilovo vojsko nebylo sice zničeno (obě armády utrpěly nicméně značné ztráty, hunská navíc rovněž v důsledku epidemií a nedostatečného zásobování), výsledek bitvy lze přesto poměrně jednoznačně interpretovat jako Aetiovo vítězství. Viz např. Anglim, S + kol – Bojové techniky starověkého světa, Praha 2006, str. 120 – 4

⁶⁹ Vedeni již pravděpodobně Chlogionovým synem Merovechem.

⁷⁰ Porýnští Frankové byli rozděleni sporem dvou královských následníků, z nichž jednoho podporoval Aetius a druhého naopak Attila. Část ripuárských kmenů (konkrétně jsou zmíněni Brukterové) se proto přidala na Attilovu stranu. Viz Bednaříková – Stěhování národů, str. 65, 200; Jordanes – *Getica* – XXXVI – 192; James – Frankové, str. 59

⁷¹ Důvodů, proč Frankové tvořili římský předvoj, mohlo být hned několik. Připojili se ke spojenému vojsku později, zřejmě až po srážce u Orleansu, takže byli nejčerstvějšími Aetiovými vojáky, jelikož zbytek měl za sebou dlouhý pochod z Arles (Římané) a Toulouse (Vizigóti). Současně byli obávanými a též spolehlivými bojovníky (na rozdíl od např. Sangibanových Alanů), čili jejich volba do čela armády byla pochopitelná.

Gepidové.⁷² Krvavý noční boj si vyžádal mnoho padlých⁷³ na obou stranách, Frankům se nicméně podařilo obranu Gepidů prorazit a nejspíše i díky tomuto boji se Attila rozhodl dále neustupovat a utkat se s pronásledovateli v otevřené bitvě. Následná porážka Hunů byla posledním a nejslavnějším Aetiovým vítězstvím, ale taktéž labutí písni císařské moci v Galii. Úspěšný vojevůdce byl na popud císaře Valentiniana III. po pádu hunské veleříše zavražděn (454) a sám Valentinian našel posléze smrt v rukách Aetiovi věrných germánských gardistů.⁷⁴

Po Aetiově smrti ztratila západní říše definitivně přímou kontrolu nad severní Galii. Ta byla beztak v posledním půl století často spíše rámcová a problematická, protože Římané museli znovu a znovu o její udržení soupeřit s místními barbarskými *foederati*, bagaudy a nově přicházejícími Bretonci.⁷⁵ Po porážce Hunů uchvátili vítězné kmeny *foederatů* rozsáhlé části provincií *Germania Superior* a *Belgica*, ať už s římským požehnáním (jako odměnu za účast na předchozí válce), nebo bez něj. Úspěšnými v tomto ohledu byli zejména sálští Frankové,⁷⁶ kteří získali kontrolu nad *Atrebatem* (Arras) a Cambrai a jejich hlavním sídlem se stalo Tournai. Frankové ripuárští obsadili z definitivní platností oba břehy Rýna a koncem padesátých let i dvě nejdůležitější města v tomto regionu – *Colonia Agrippinu* (Kolín n. Rýnem) a *Augusta Treverorum* (Trevír).

Impérium na tyto události nebylo schopno reagovat, neboť se potýkalo s vlastními a pro jeho existenci závažnějšími problémy, jako byla například válka s Vandaly,

⁷² Gepidové hráli v Attilově armádě podobnou roli, jako Frankové v Aetiově – skvělí bojovníci, přičemž Ardarich byl nejuvěrnějším spojencem hunského krále.

⁷³ Jordanes mluví o 15.000, což je číslo nepochybně velmi nadsazené. Gepidové byli nicméně tímto bojem velmi oslabeni, což se posléze projevilo i v následné rozhodující bitvě, kdy neuhájili své křídlo proti Aetiovou náporu. Jordanes – *Gettica* – XLI – 217: „*In hoc etenim famosissimo et fortissimarum gentium bello ab utrisque partibus clxv milia caesa referuntur, exceptis quindecim milibus Gepidarum et Francorum, qui ante congressionem publicam noctu sibi occurrentes mutuis concidere vulneribus...*“

⁷⁴ Collins – Evropa raného středověku, str. 107

⁷⁵ Obyvatelé britských ostrovů, kteří po definitivním odchodu římských oddílů a poté, co se Honorius definitivně vzdal kontroly této vzdálené provincie, museli odolávat neutuchajícím nájezdům Skotů a Piktů ze severu ostrova. Na pomoc si z pevniny přivolali kmeny Sasů a Anglů, kteří se však brzy obrátili i proti samotným Britům a postupně rozšiřovali své území v jihovýchodní Anglii. Britové pod jejich tlakem ustupovali na západ (do Walesu, Cornwallu) a rovněž začali migrovat na bretaňský poloostrov. Záhy se zde stali důležitou silou a společně s bagaudy ovládli většinu *Aremorici*, západní oblast mezi Loirou a Seinou. Viz Bednaříková – Stěhování národů, str. 259, 260

⁷⁶ Viz Bleiber – Das Frankenreich der Merowinger, str. 42

okupujícími severní Afriku. Klíčovou osobností tohoto období, držící rozhodující moc ve státě, se stal další z řady důstojníků germánského původu – Flavius Ricimer.⁷⁷ Svě postavení si udržel, i díky spolupráci s římskou senátorskou vrstvou a podpoře armády, až do své smrti a za jeho „vlády“ se postupně vystřídalo pět císařů,⁷⁸ z nichž pouze Maiorianus byl významnější osobností, avšak ani jemu se již nepodařilo zvrátit nepříznivý vývoj západního císařství, jehož existence postupně špěla k nezadržitelnému konci.

Její zánik v Galii lze ostatně pozorovat již v průběhu první poloviny 5. století, neboť i úspěšný Aetius již zjevně rezignoval na myšlenku čistě římské vlády v této oblasti a využíváním jedněch barbarských *foederatů* proti druhým pouze vyháněl čerta d'áblem. Hlavní ohrožení císařské moci oprávněně spatřoval ve Vizigótech, jež se postupem času etablovali z původních „usídlených spojenců“ na prakticky nezávislý státní celek a neustálým tlakem se pokoušeli své državy rozšířit. Soudí se, že právě moc Vizigótů byla důvodem, proč triumfující Aetius nevyužil svého vítězství nad Huny na Katalaunských polích k jejich zničení, ale naopak umožnil rozpuštěním spojeneckého vojska⁷⁹ jejich ústup zpět za Rýn, neboť doufal v budoucnu opětovně využívat jejich služeb při pacifikaci odbojných *foederatů*.

Posledním významným představitelem římské moci v Galii se stal Aegidius, jmenovaný Maiorianem do hodnosti *magistra militum per Galias* (456 – 464). Po císařově zavraždění odmítl uznat Ricimerova loutkového kandidáta Libia Severa (461 – 465) a zahájil proti němu otevřenou vzpouru, snad též s úmyslem pomstít Maiorianovu smrt. Nejspíše sám nezamýšlel usilovat o purpurové roucho a byl rozhodnut spíše jednat ve shodě s východním augustem Leonem I. (457 – 475), který

⁷⁷ Svěvsko – vizigótského původu, bývalý podřízený Aetiův

⁷⁸ Avitus (455 – 56), Maiorianus (456 – 461), Libius Severus (461 – 65), Anthemius (467 – 72) a Olybrius (472) – z nichž pouze poslední sešel ze života přirozenou smrtí. Ostatní byli pravděpodobně zavražděni z Ricimerova popudu. Viz Collins – Evropa raného středověku, str. 112 – 14; Grant – Pád říše římské, str. 17, 18

⁷⁹ Thorismunda, syna padlého vizigótského krále Theodericha, přesvědčil k odchodu poukázáním na potvrzení jeho nástupnictví zajištěním královského trezoru v Toulouse, o nějž by ho mohli připravit jeho bratři, kteří se tažení proti Hunům neúčastnili. Podobných argumentů užil i vůči mladému králi Franků. Jordanes, *Gettica*, XLI – 216: „*Ille vero metuens, ne Hunnis funditus interemptis a Gothis Romanum praemeretur imperium, praebet hac suasionem consilium, ut ad sedes proprias remearet regnumque, quod pater reliquerat, arriperet, ne germani eius opibus adsumptis paternis Vesegotharum regno pervaderent graviterque dehinc cum suis et, quod peius est, miseriterque pugnaret...*“

rovněž neuznal Libiovu volbu. Ricimer reagoval sjednáním koalice s Vizigóty a Burgundy, jimž slíbil za jejich služby odměnu ve formě odstoupení dalších římských území.⁸⁰ Aegidius se poté stáhl do střední Galie a využil dříve navázaného úzkého spojení s Franky,⁸¹ konkrétně s novým sálským králem Childerichem.⁸²

Childerich (cca 460 – 481/2)⁸³ byl prvním merovejským králem, o kterém máme k dispozici více informací. Kromě zmínek u Řehoře a Fredegara k tomu přispěl zejména nález jeho hrobu v roce 1653 v belgickém Tournai (*Tornacus*).⁸⁴ Jeho spolupráce s Aegidiem znamenala oficiální uznání franské držby provincie *Belgica* s centrem právě ve zmíněném Tournai.

Současně mu byla přiřknuta funkce římského správce této oblasti,⁸⁵ díky níž se stal legálním vládcem nejen svých Franků, nýbrž i zde žijících Galořímanů. Toto jeho postavení mělo hrát v pozdějších událostech důležitou roli, neboť znamenalo nepřehlédnutelné povýšení oproti postavení ostatních franských králů a náčelníků (*reguli*).⁸⁶

Ohledně Childericha panuje z hlediska datace jeho vlády poněkud rozpor, bereme-li údaje o jeho vynuceném osmiletém exilu uváděné Řehořem za bernou minci. Osobně se mi zdá velmi nepravděpodobné, že by si Řehoř celou historku zkrátka vymyslel, neboť Childerich není v jeho díle nijak důležitou postavou, kterou by bylo potřeba vykreslovat mnoha příběhy, byť i smyšlenými či příkrášlenými, jako je jí například jeho syn Chlodvík. Předpokládejme tedy, že Řehořovi údaje se zakládali na pravdě.

⁸⁰ Viz Collins – Evropa raného středověku, str. 113

⁸¹ Bleiber – Das Frankenreich der Merowinger, str. 44

⁸² Podle Řehoře byl Childerich Merovechovým synem a otcem Chlodvíkovým. Řehoř – Historie – II – IX, XII

⁸³ Řehoř – Historie – II – XII, str. 61 – pasáž, ve které je zmíněn Childerich coby král Franků a jeho vyhnání: „*Chilidericus vero, cum esset nimia in luxoria dissolutus et regnaret super Francorum gentem, coepit filias eorum stuprose detrahere. Illique ob hoc indignantes, de regnum eum eieciunt.*“

Je otázkou, jakým způsobem a zda vůbec interpretovat Řehořovo vyprávění o Childerichově vyhnání Franky, jehož důvodem měla být údajná králova prostopášnost. Jeho exil měl trvat osm let.

⁸⁴ Viz. E. James – Frankové, str. 60 – 5. Nejdůležitější částí nálezů je Childerichův zlatý pečetní prsten, jehož motiv naznačuje královo postavení v rámci římské státní správy.

⁸⁵ Viz Remigiův dopis Chlodvíkovi: „Dostali jsme skvělou zprávu, že jsi převzal správu nad druhou belgickou provincií (*Belgica Secunda*). Tvé nové postavení není nijak novým proti tomu, čím vždy byli tví rodiče.“ Citováno dle: E. James – Frankové, str. 66

⁸⁶ Žádný franský král s obdobným postavením není v pramenech zmiňován.

Childerichův exil by bylo možno stanovit přibližně mezi léta 455 – 463. Mladý král se tedy svým Frankům znelíbil přílišnou prostopášností a ti se po jeho vyhnání obrátili na Aegidia, jakožto na autoritu římské správy v Galii, a podle Řehoře ho učinili svým králem. Tuto informaci lze chápat tak, že jako římští *foederati* zkrátka uznali jeho svrchované postavení a při válečných taženích se podřídili jeho vrchnímu velení.⁸⁷

Právě Frankové totiž tvořili páteř jeho sil v boji proti Vizigótům, kteří pod vedením Frederika, bratra vizigótského krále Theodericha (453 – 466), vytáhli na základě dohody s Ricimerem proti Aegidiem kontrolovaném území mezi Loirou a Seinou. Aegidiovo vojsko však vizigótské útočníky porazilo v bitvě nedaleko Orleansu (463)⁸⁸ a toto vítězství definitivně upevnilo Aegidiovo postavení ve střední Galii, což plyne i z faktu, že jeho dosud nezletilý syn Syagrius byl po Aegidiově smrti (nejspíše 464) uznán místními představiteli za jeho právoplatného nástupce.⁸⁹

V souvislosti s bitvou u Orleansu se znovu dostávám k problému chronologie Childerichovy vlády. Řehoř tvrdí, že právě Childerich vybojoval zmíněné vítězství nad Vizigóty.⁹⁰ Starší prameny, jako například Hydatiova kronika⁹¹, Galská kronika či Priscus však uvádějí, že u Orleansu velel římsko – franskému vojsku Aegidius a o Childerichovi se vůbec nezmiňují. Z toho je možno vyvodit dva závěry⁹² - Childerich se buď vrátil ke svým Frankům před touto událostí⁹³ a bitvy se účastnil jako velitel franského kontingentu, nebo Aegidius skutečně Frankům velel v boji jako jejich „král“

⁸⁷ Řehoř – Historie – II – XII, str. 61 – 2: „*Franci, hunc eiectum, Egidium sibi, quem superius magistrum militum a re publica missum diximus, unanimiter regem adsciscunt.*“

⁸⁸ James – Frankové, str. 66

⁸⁹ Vzhledem k tomu, že se jednalo o římského velitele a správce, dědičnost jeho postavení byla velmi výjimečným jevem.

⁹⁰ Řehoř – Historie – II – XVIII, str. 65: „*Igitur Childericus Aurilianis pugnas egit.*...“

⁹¹ Hydatius, Chronicon, XLV – VI – I: „*Adversus Aegidium comitem utriusque militiae, virum, ut fama commendat, Deo bonis operibus complacentem, in Armoricana provincia Fretiricus frater Theuderici regis insurgens, cum his cum quibus fuerat, superatus occiditur.*“ Citováno dle <http://www.thelatinlibrary.com/hydatiuschronicon.html>

⁹² Že by v bitvě velel spojenému vojsku pouze Childerich, či že by se skládalo pouze z Franků je krajně nepravděpodobné (až nesmyslné). Frankové by jistě sami o sobě nešli válčit proti Vizigótům, pokud by je o to jako své spojence (a spojence římského státu) nepožádal Aegidius.

⁹³ Aegidius by se jistě tomuto rozhodnutí Franků neprotivil – naopak, sám ho mohl vítat nebo dokonce iniciovat, neboť musel právě čelit Vizigótům a Burgundům a franskou pomoc (jenž mu vděčný Childerich mohl zajistit) naléhavě potřebovat.

a Childerich byl Sály povolán k vládě až po následné Aegidiově smrti. Druhá možnost sice odporuje Řehořovým údajům, působí nicméně rovněž poměrně věrohodně.

Ať tak či tak, Childerich poté pokračoval společně s hrabětem (*comes*) Paulem (cca 464 – 469), jenž se zatím ujal regentství za nezletilého Syagria, v boji proti Vizigótům, kteří se snažili rozšířit své území směrem na sever od Loiry a též proti Sasům, jež se situace pokusili využít k dobytí *Andecava* (Angers). Paulus nakonec v bojích padl, Childerichovi se však podařilo porazit jak Vizigóty, tak Sasy a posléze definitivně zajistil klid v povodí Loiry potřením rebelujících Alanů.⁹⁴

Po Paulově smrti (469) se vlády nad římskými oblastmi střední a severní Galie ujal Aegidiov syn Syagrius. O jeho působení, autoritě a povaze moci bohužel nevíme zholanic, protože Řehoř spolu s Fredegarem jsou jedinými prameny, které se o něm zmiňují a to navíc pouze okrajově v souvislosti s vyvrácením jeho „království“ Chlodvíkem roku 486.⁹⁵ Zmíněný titul „*rex*“⁹⁶ může vyjadřovat Syagriovu nezávislost na Římu, neboť nebyl na rozdíl od Aegidia oficiálně dosazeným císařským úředníkem či velitelem, ale získal svou moc jako dědictví svého otce, který musel za dobu svého přibližně osmiletého působení v Galii získat značný respekt a autoritu.

Syagrius⁹⁷ mohl být obyvateli svého „království“ chápán jako záštita proti rozšiřování moci a územním požadavkům barbarských *foederatů*, a to jak Vizigótů, Alanů a Sasů na jihu, tak Franků na severu a Alamanů, případně Burgundů na západě. Z tohoto důvodu ho nejspíše podporovali jak mocní galořímsí magnáti, schopní rovněž podpořit své sympatie družinami najatých germánských tělesných stráží (*bucelarii*), tak biskupové a představitelé měst. S touto podporou se mu podařilo po sedmáct let udržet kontrolu nad většinou střední Galie a úspěšně zadržovat snahy Germánů o uchvácení dalšího území. Jaké byly jeho vztahy s Childerichem, je těžké soudit. Childerichova moc však v druhé polovině jeho vlády spíše stagnovala, status

⁹⁴ Viz Bednaříková – Stěhování národů, str. 204; Bleiber – Das Frankenreich der Merowinger, str. 46 – 48; Fredegar – III – XII, MGH – *Fredegarii et aliorum Chronica*, Scriptorum rerum Merovingicarum, Krusch, Bruno: *Fredegarii et aliorum Chronica. Vitae Sanctorum*, Hannover 1888, str. 97 – 8

⁹⁵ Fredegar jej navíc zmiňuje i v souvislosti se smrtí svého otce: viz Fredegar – III – XV, str. 97: „*Mortuo Egegio, reliquit filium Syagrium nomen*“

⁹⁶ Fredegar však v jeho případě na rozdíl od Řehoře použil termínu *patricius* – viz Fredegar – III – XV, str. 98

⁹⁷ O problematice jeho vlády viz např.: Bednaříková – Stěhování národů, str. 204; James – Frankové, str. 68 – 78; Bleiber – Das Frankenreich der Merowinger, str. 45, 48

římského správce v *Belgice* a nejmocnějšího krále germánských *foederatů* v severní Galii si nicméně udržel, o čemž svědčí například i jeho společné tažení s Odoakerem proti Alamanům, ohrožujícím severní Itálii.⁹⁸ Avšak jeho dravý a bezohledný syn měl brzy tři desetiletí trvající *status quo* zásadním způsobem změnit. Childerichova smrt (481/2) byla počátkem nové éry franského osidlování Galie.

V září 476 zatím došlo v Ravenně k události, kterou sotvakdo v oné době považoval za převratnou. Císař Romulus Augustus byl po necelém roce „panování“ (ve skutečnosti za něj vládl jeho otec, Orestes, *magister militum* za císaře Julia Nepota (474 – 475), dříve jeden z Atillových důvěrníků)⁹⁹ sesazen z trůnu a Germán Odoaker, který tento čin provedl, přijal pro svou osobu pouze královský titul, načež ve snaze o dorozumění s východní říší poslal imperátorské insignie do Konstantinopole císaři Zenonovi. Touto událostí skončilo definitivně trvání Říše Západořímské (jakkoli již v podstatě omezené čistě na Itálii), římské dědictví od nynějška patřilo Východu a vláda nad Západem měla již nadobro připadnout Germánům.

⁹⁸ Řehoř – Historie – II – XIX, str. 65: „*Odovacrius cum Childerico foedus iniit, Alamannusque, qui partem Italiae pervaserant, subiugarunt.*“

⁹⁹ Viz Collins – Evropa raného středověku, str. 114

II. Franské vojsko

jeho složení, význam, vliv na společenský vývoj

Před obsazením Galie mělo franské vojsko podobnou strukturu jako u ostatních germánských kmenů. Každý svobodný Frank byl současně vojákem a mezi jeho povinnosti patřila účast na válečných taženích.¹⁰⁰ Případná neúčast se stíhala tvrdými tresty a tento trend přetrval až do období vlády Karlovců.¹⁰¹ Podobně jako u Gótů tvořilo jádro¹⁰² armády jezdectvo, které u Franků hrálo podle mnohých zmínek důležitou roli.¹⁰³ Samotná příslušnost k jízdě sice neznamovala sama o sobě nadřazenost nad ostatními pěšími, nicméně již vlastnění koně a tudíž lepší majetkové poměry a i efektivita na bojišti stavěly příslušníky jezdectva ve franském vojsku do popředí.

Jízda měla v rámci válečného tažení své pozitivní i negativní aspekty. K výhodám patřila možnost rychlého přesunu a útoku, při kterém mohl navíc jezdec (ještě bez opory třmenů, nicméně již ve tvarovaném sedle, převzatém od Římanů)¹⁰⁴ využít hmotnosti svého koně k proražení či narušení nepřátelských řad. Z koňského hřbetu měl rovněž větší dosah a přehled. Mezi nevýhody lze zahrnout zranitelnost jezdce při zranění nebo smrti jeho zvířete¹⁰⁵ a též nutnost živit koně v průběhu kampaně, což

¹⁰⁰ Viz Řehoř – Historie – V – XXVI, MGH – Gregorii Episcopi Turonensis Historiarum Libri X – Krusch, Bruno: Gregorii Turonensis Opera. Teil 1: Libri historiarum X, Hannover 1937, str. 232 – 3: „*Post haec Chilpericus rex de pauperibus et iunioribus ecclesiae vel basilicae bannos iussit exigi, pro eo quod in exercitu non ambulassent.*“

Tamtéž – VII – XLII, str. 364: „*Post haec edictum a iudicibus datum est, ut qui in hac expeditione tardi fuerant damnarentur. Biturigum quoque comes misit pueros suos, ut in domo beati Martini, quae in hoc termino sita est, huiusmodi homines spoliare deberent.*“

¹⁰¹ Viz P. Contamine – Válka ve středověku, Praha 1994, str. 39

¹⁰² O problematice množství jízdy a jejího poměru k pěchotě ve franském vojsku za Merovejců je mezi historiky vedena diskuze již více jak 120 let – tato otázka bude podrobněji probrána níže.

¹⁰³ K rozboru otázky jízdy u Franků viz B. Bachrach – Merovingian Military Organization 481 – 751, Minneapolis 1972, str. 14 – 17. Řada historiků přijala příliš nekriticky byzantský pohled na franské vojsko, který ve svých dílech zaznamenali Prokopius a Agathias – velmi ucelenou kritiku tohoto pohledu provedl B. Bachrach v dodatku výše zmíněné práce (str. 131 – 8)

¹⁰⁴ Problematika třmenů a výstroje koní viz např. J. Man – Attila, Barbarský král a pád Říma, Praha 2007, str. 55 – 56; S. Anglim + kol – Bojové techniky starověkého světa, Praha 2006, str. 107; Contamine – Válka ve středověku, str. 217 – 221

¹⁰⁵ Ať už při samotném pádu či následném možném zalehnutí vlastním koněm.

mohlo při absenci logistického zabezpečení merovejských armád¹⁰⁶ znamenat vážný problém.

Za Chlodvíkovy vlády se merovejská armáda stala velmi heterogenním tělesem. Zjevným Chlodvíkovým cílem bylo neoslabovat své vlastní síly bojem s pozůstatky římské ozbrojené moci,¹⁰⁷ jejichž celkový počet navíc nepochybně převyšoval jeho Franky, ale naopak je postupně vtělit do své armády a využít je k dalším výbojům.¹⁰⁸ Byl v tomto směru neobyčejně úspěšný a jeho schopnost využít lidských zdrojů na nově obsazených územích se stala nepochybně důležitým faktorem jeho úspěchů.

Je otázkou, jak se Chlodvíkovi a jeho dědicům podařilo zajistit si širokou podporu galořímských magnátů, biskupů, v Galii usazených *laetů* a bývalých římských vojáků. Na uznání autority merovejských králů se mohla podílet řada činitelů. Frankové se po porážce Syagria stali nástupci římské moci v severní Galii¹⁰⁹ a obyvatelé, včetně pozemkových magnátů, stáli před volbou, zda se sklonit před novými vládci, nebo se jim postavit na odpor a tím riskovat své majetky i životy. Důležitým faktorem v tomto procesu se stal též postoj církve, kterou si Chlodvík snažil naklonit ohleduplností při drancování církevních obročí¹¹⁰ a nemalou roli hrály jistě i jeho křest a konverze ke katolickému vyznání.¹¹¹ Důvody tohoto jeho zásadního kroku byly zřejmě mnohé. Svou roli mohla sehrát jeho katolická manželka Chrodichilda, stejně jako spirituální

¹⁰⁶ Rozbor tohoto problému viz níže.

¹⁰⁷ Viz např.: G. Scheibelreiter – Die barbarische Gesellschaft, Darmstadt 1999, str.. 300

Patřili sem potomci příslušníků legií, dědic vojenský stav po svých předcích, *laeti*, usazení na galském teritoriu (např. Sarmati, Alamani, Sasové, Alani, Taifalové) a členové družin pozemkových a církevních magnátů. Viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 15 – 16.

¹⁰⁸ Např. proti Burgundům a Vizigótům.

¹⁰⁹ Již Chlodvíkův otec Childerich byl správcem římské provincie *Belgica Secunda*, o čemž svědčí Remigiův list jeho synovi – viz E. James – Frankové, Praha 1997, str. 66

¹¹⁰ Viz např. slavný příběh o váze ze Soissons (Řehoř – Historie – II – XXVII, str. 72), dále např. Řehoř – Historie – II – XXXVI, str. 84 – 5.

¹¹¹ Alessandro Barbero zastává názor, že konverze ka katolickému vyznání zajistila franským králům loajalitu mezi galořímskými elitami a uznání legitimacy vlastní vlády: „...Romano-Gaulish bishops and senators found it easier to cooperate with Frankish kings, as they considered them protectors and not tyrants. Hence these kings were able to establish relatively efficient administrative and fiscal regimes, at least in relation to the other Romano-barbarian kingdoms. In the eyes of the Roman population, theirs was a legitimate power. They had not usurped but governed by the grace of God, in the same manner as the roman emperors before them, since the times of Constantine.“ A. Barbero – Charlemagne, Father of a Continent, University of California Press 2004, str. 15

motivů a snaha o získání podpory mocného Boha. Je ovšem nepochybné, že podstatným činitelem byla též Chlodvíkova snaha a získání sympatií a podpory církve a mocných pozemkových magnátů, jejichž ozbrojené družiny byly důležitým posílením královského vojska (a to takovým, že byl Chlodvík ochoten riskovat ztrátu části svých franských bojovníků, kteří nepřijali křest a raději odešli do služeb jiných franských králů), stejně jako byla důležitá jejich podpora při ovládnutí a správě rozsáhlých, nově dobytých oblastí Galie.¹¹²

Integrace barbarských *laetů* do merovejských vojenských struktur byla nepochybně ulehčena uznáním jejich rovnoprávného postavení s Franky¹¹³ v rámci sálského zákoníku.¹¹⁴ Přebírali tímto práva, ale i povinnosti svobodných Franků, z nichž nejdůležitější byla právě vojenská služba. V tomto ohledu se jejich status v podstatě nezměnil, neboť byli na římském území usazeni právě s podmínkou služby v římské armádě a obraně oblastí, v nichž byli usídleni.

Obdobnou návaznost lze sledovat i ve vztahu franských králů a bývalých římských vojáků.¹¹⁵ Ti se stali později zřejmě základem domobraneckých oddílů jednotlivých měst, jejichž služeb v občanských válkách hojně využívali například synové krále Chlothara I.¹¹⁶ Chlodvík a jeho následovníci tedy úspěšně přizpůsobili svým potřebám mnohé atributy římského státu – kromě výše zmíněných jednotlivých armádních útvarů převzal Chlodvík podle G. Scheibelreitera též římský daňový aparát,¹¹⁷ kterého

¹¹² Viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 6 – 9

¹¹³ Viz H. Grahn-Hoek – Die frankische Oberschicht im 6. Jahrhundert, Sigmaringen 1976, str. 46: „Das is Pactus 41,1 festgelegte gleiche Wergeld für freie Franken und freie barbarizeugt wohl davon, dass die barbari auch da, wo sie nicht ausdrücklich neben den Franci genannt werden, rechtlich auf gleicher Stufe stehen.“

¹¹⁴ *Lex Sallica* – MGH, 4,1: Pactus legis Salicae, Leges nationum Germanicarum, Eckhardt, K.A., XLI, 1, str.154; dále pak např. James – Frankové, str. 212 – 13

¹¹⁵ Jedním z Řehořových termínů pro tyto vojáky je *milites* – viz Řehoř – Historie – V – XLVIII, str. 258: „*militēs fustibus verberari*“; viz též Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 61 – 62; jindy mluví „orléanských, tourských“ atd. – tj. o obyvatelích jednotlivých galských měst – viz Řehoř – Historie – VII – II, str. 327: „*Aurilianensis cum Blesensibus iuncti super Dunenses inruunt eosque inopinantes proterunt*“; Řehoř – Historie – VII – XXIV, str. 344: „...*cum Aurilianensibus adque Biturigis Pectavum petiit*.“

¹¹⁶ Zejména se jedná o krále Gunthramna (561 – 93) a Chilpericha I. (561 – 584)

¹¹⁷ Scheibelreiter – Die barbarische Gesellschaft, str. 23; E. James oproti tomu zastává názor, že římský daňový systém v 5. století téměř zakrněl a Frankové považovali platbu daní za znak společensky nižšího postavení – viz např. James – Frankové, str. 187 – 9

využíval k posílení královského postavení a odměňování svých věrných. V neposlední řadě též přijímal do svých služeb členy galořímské aristokracie, ať už jako rádce či úředníky.¹¹⁸

II/a – 6. století

Struktura královských vojenských sil v 6. století byla následující: základem byli tzv. „*antrustiones*“,¹¹⁹ muži připoutáni ke králi, případně jeho velmožům přísahou osobní věrnosti, kteří sloužili jako osobní stráž, prosazovali vůli svého pána ve vojenské i civilní oblasti a díky své výzbroji a loajalitě tvořili jádro královské armády. Představovali pro krále přímý mocenský nástroj k prosazování jejich autority a popřípadě i vojenské moci. Současně sami požívali královské ochrany¹²⁰ a panovníkova podpora měla pro *antrustiones* z dlouhodobého hlediska nobilitující charakter. B. Bachrach vyslovil názor, že *antrustiones* byli rovněž rozmístěni po Galii v rámci tzv. „*centenae*“, účelem tohoto rozmístění mohla být kontrola ovládaného území a jeho obrana v případě ohrožení.¹²¹

Další složkou byli ozbrojení členové družin jednotlivých předních Franků, již jsou často v pramenech popisováni jako *leudes*.¹²² Tito mocní mužové, často nositelé různých královských úřadů, byli původně hlavní oporou franských králů a jejich

¹¹⁸ Viz případ Aredia – Řehoř – Historie – II – XXXII, str. 79 – 80

¹¹⁹ Řehoř používá při pojmenování těchto členů družin různých termínů. Např. *pueri, armati*, atp. K problematice terminologického vývoje a společenského významu *antrustiones* viz Grahn-Hoek – Die frankische Oberschicht im 6. Jahrhundert, str. 46 – 54

¹²⁰ „*Rectum est, ut qui nobis fidem pollicentur inlesam, nostro tueantur auxilio. Et qui illi fidelis, Deo propitio, noster veniens ibi in palatio nostro una cum arma sua in manu nostra trustem et fidelitatem nobis visus est coniurasse: propterea per praesentem praeceptum decernimus ac iubemus ut deinceps memoratus ille inter numero antrustionum computetur. Et si quid fortasse eum interficere presumpserit, noverit se wiregeldo suo soledos sescentos esse culpabilem.*“ MGH – Formulae Merovingici et Carolini aevi, Marculfi Formulae, lib. I., 18, Zeumer, Karolus, Hannover 1886, str. 55

¹²¹ Viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 32

¹²² Problematika terminologie a významu *leudes* bude rozebrána níže. Ne vždy je zřejmé, kdo přesně je tímto termínem míněn – zda výhradně franští předáci, či všichni svobodní bojovníci, nebo lze-li mezi *leudes* postupem času zahrnovat i členy galořímské aristokracie. Význam tohoto pojmu se též postupem času vyvíjel a proměňoval. Při charakteristice franského vojska 6. století využívám termínu *leudes* v jeho užším významu jako označení franských předáků. Viz též Grahn-Hoek – Die frankische Oberschicht im 6. Jahrhundert, str. 77 – 9

loajalita byla klíčem k získání či udržení panovnické moci.¹²³ Pokud jednali v širší shodě, mohli oponovat královským rozhodnutím nebo je dokonce zvrátit.¹²⁴ Absence jejich podpory v případě války mohla mít zásadní důsledky, o čemž svědčí případ krále Sigiberta, který ztratil podporu svých austrasijských Franků – nejprve jimi byl opuštěn ve válce proti Avarům¹²⁵ a později při tažení proti Chilperichovi I. byl nucen sebrat vojsko z germánských kmenů z východní strany Rýna, jež se však díky divoké povaze těchto bojovníků vymklo kontrole a zcela bezuzdně drancovalo.¹²⁶ Vojenský význam *leudes* a jejich družin v průběhu 6. století nicméně dočasně klesal, neboť těžiště ve složení královských vojsk se postupně přesunovalo na stranu regionálních domobraneckých útvarů.

¹²³ Viz případ Ragnachara, jednoho z menších franských králů, kterého Chlodvík zbavil moci tím, že podplatil jeho *leudes*, kteří mu v následném boji odmítli podporu a vydali jej tak do Chlodvíkových rukou. Řehoř – Historie – II – XLII, str. 92 – 3; podrobný rozbor ohledně Ragnacharových *leudes* viz Grahn-Hoek – Die frankische Oberschicht im 6. Jahrhundert, str. 148 – 52

Rovněž Chlodvíkův vnuk Theudebert byl nucen získat si své *leudes* dary, aby udržel královskou moc po smrti svého otce Theudericha: „*Consurgentes autem Childeberthus et Chlothacharius contra Theudobertum, regnum eius auferre voluerunt, sed ille muneribus placatis a leodibus suis defensatus est et in regnum stabilitus.*“ Řehoř – Historie – III – XXIII, str. 123

Podobně postupoval i Chilperich po smrti Chlothara I. ve snaze získat co nejvíce z království svého otce. Řehoř nicméně použil v tomto případě termínu „*Francos utiliores*“ – Řehoř – Historie – IV – XXII, str. 154: „*Chilpericus vero post patris funera thesaurus, qui in villa Brannacum erant congregati, accepit et ad Francos utiliores petiit ipsusque muneribus mollitus sibi subdidit.*“

¹²⁴ Viz např. případ Protadia, rádce krále Theudericha II., jenž byl zavražděn franskými velmoži, kteří se stavěli proti válce proti Theuderichovu bratru Theudebertovi II., a za jejíhož původce byl Protadius považován: „*Theudericus cum exercito castra metasset, hortabatur a leudibus suis, ut cum Theudeberto pacem iniret. Protadius singulus hortabatur, ut praelium committeretur. Theudebertus nec procul cum exercitu exinde residebat. Tunc omnis exercitus Theuderici inventa occasione supra Protadium irruunt, dicentes melius esse unum hominem moriturum, quam totum exercitum in periculum mitti. Protadius in tentorio Theuderici regis cum Petro archiatro ad tabulam ludens sedebat, quem undique cum jam exercitus circumdasset, et Theudericum leudes sui tenebant, ne illuc graderetur, misit Uncilenum, ut suae jussionis verbum nuntiaret exercitui, ut se de insidiis Protadii removerent. Uncilenus protinus ad exercitum nuntians, dixit: Sic jubet dominus Theudericus, ut interficiatur Protadius. Irruentes super eum, tentorium regis gladio undique incidentes, Protadium interficiunt. Theudericus confusus et coactus cum fratre Theudeberto pacem inivit, et illaesus uterque exercitus revertitur ad proprias sedes post decessum.*“ Fredegar – IV – XXVII – MGH, Scriptores rerum Merovingicarum, Krusch, Bruno: Fredegarii et aliorum Chronic. Vitae Sanctorum, Hannover 1888, str. 131 – 2

¹²⁵ Nezbylo mu než si vykoupit mír s Avary četnými dary – Řehoř – Historie – IV – XXIX, str. 162

¹²⁶ Řehoř – Historie – IV – XLIX, str. 186

Jednotky místních odvedenců začaly hrát za vlády Chlodvíkových potomků čím dál tím důležitější úlohu. Jestliže za Chlodvíkových synů jsou Frankové stále ještě rozhodující součástí vojska,¹²⁷ o generaci později, i vzhledem k vypuknutí ‚občanské válce‘ mezi syny Chlothara I. a naléhavé potřebě vojenských sil, již merovejští králové využívají k mnohým tažením vojsk složených z místních obyvatel, která posléze začínají převažovat.¹²⁸ Účast vojensky schopných mužů byla vynucována pod hrozbou přísných trestů v případě odmítnutí.¹²⁹ Jak již bylo zmíněno výše, základem těchto regionálních oddílů byli pravděpodobně potomci dřívějších římských vojáků, zachovávající tradice a výstroj svých otců¹³⁰ a též neřímští *laeti*, jenž tvořili posádky řady měst a opevněných míst v Galii.¹³¹ V čele městských jednotek stála místní hrabata (*comites*), zodpovídající za jejich svolání a vedení do boje v případě potřeby¹³² a rovněž za jejich disciplínu při válečném tažení.¹³³ V těchto oddílech nebyli nuceni sloužit paušálně všichni obyvatelé příslušných měst, což je zřejmé například z Řehořova rozlišení samotného vojska a těch, kteří se k němu přidali z vlastní vůle za účelem získání případné kořisti.¹³⁴ Výhodou těchto městských milicí byly velké počty mužů, schopných rozšířit řady královských armád, nevýhodou naopak nízká úroveň

¹²⁷ Viz např. Theuderichova válka proti Durynkům (Řehoř – Historie – III – VII, str. 103 – 5), nebo jeho trestná výprava proti Auvergne, kde byl nucen přislíbit svým Frankům množství kořisti, aby je přiměl k tažení pod svým velením (III – XI, str. 107 – 8), či tažení Chlothara I. proti Sasům (IV – XIV, str. 145 – 7).

¹²⁸ Viz Řehoř – Historie – IV – XXX; IV – L; V – III; V – XXVI atp.

¹²⁹ Řehoř – Historie – VI – XII, str. 283: „*Sed et postea crudiliter, qui in hac obsidione adesse non poterant, sunt damnati.*“

Tamtéž – V – XXVI, str. 232 – 3: zde Řehoř rovněž upozorňuje na fakt, že nebylo dříve zvykem, aby lidé plnili veřejné povinnosti (*functiones publica*): „*Non enim erat consuetudo, ut hi ullam exsolvent publicam functionem.*“

¹³⁰ Viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 10, 17, 33 – 35

¹³¹ Viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 10, 32, 72

¹³² Viz Řehoř – Historie – IV – XXX, str. 162: „*...Arvernus commovere praecipit. Erat enim tunc Firminus comes urbis illius, qui cum ipsis in capite abiit.*“

¹³³ Viz Řehoř – Historie – VI – XXXI, str. 300 – 1: „*Chilpericus vero rex, cum exercitu suo a praedis arcere non possit, Rhodomaginem comitem gladio trucidavit...*“

¹³⁴ Viz Řehoř – Historie – VII – XXVIII, str. 346: „*Secutique sunt eum de Toronicis multi lucri causa...*“

disciplíny a s tím související případná neovladatelnost zmíněných oddílů.¹³⁵

Regionální vojska měla rovněž limitovaný akční rádius¹³⁶ a nepůsobila mimo území Franské říše. Výjimku tvořila tažení do Septimánie a Hispánie proti Gótům, kterého se účastnili obyvatelé oblastí jižní Galie.¹³⁷

Zvláštním případem bylo pak vojsko rekrutující se z území burgundského království, jehož služeb začali merovejští králové, ovládající toto území, využívat po jeho začlenění do Franské říše roku 534. Burgundští králové došli ve spolupráci s galořímskými elitami ze všech barbarských vládců patrně nejdále, jak dosvědčuje například i jedna z nejstarších kodifikací germánského práva – *Lex Gundobada*.¹³⁸ Jedním s výsledků jejich vstřícného postoje byla i existence silného královského vojska, v němž Galořímané tvořili významnou část¹³⁹ a na jehož loajalitu a bojovou výkonnost se panovník mohl zcela spolehnout.

Po připojení Burgundska k Franské říši získal tímto příslušný král, disponující zmíněným územím, dobře organizované vojsko vysoké bojové hodnoty, což se prokázalo například při útocích Langobardů v sedmdesátých letech 6. století, kdy jim burgundské jednotky pod velením *patricia* Eunia Mummola¹⁴⁰ uštědřily několik

¹³⁵ Viz Řehoř – Historie – VI – XXXI, str. 300 – 1: kde Chilperich I. nechal dokonce popravit hraběte z Rouenu, aby tím upevnil zcela rozvrácenou disciplínu svého vojska, které bezuzdně drancovalo okolí Paříže. Viz pozn. 133

Dalším důsledkem nedostatku kázně merovejských armád bylo časté plenění vlastního území, jehož důvodem byla i naprostá absence logistického zabezpečení. O tomto problému viz níže.

¹³⁶ Bachrach uvádí maximální vzdálenost využití městských oddílů 300 mil – viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 68

¹³⁷ Např. obyvatelé Bourges, Saintes, Périgueux atd – viz Řehoř – Historie – VIII – XXX, str. 393

¹³⁸ Viz Bednařiková – Stěhování národů, str. 173 – 5. K titulatuře burgundského krále patřily i římské termíny *magister militum a patricius*, jenž vyzdvihovaly původ jeho pravomoci nad galořímskými obyvateli Burgundska. Vstřícný přístup burgundských vládců vůči svým římským poddaným (jehož výrazem bylo i jmenování dvou *comes* pro každý *pagus*, jednoho pro záležitosti Germánů a druhého pro Římany. Podobný přístup existoval i v právní oblasti) mohl být rovněž vzorem pro franské panovníky v čele s Chlodvíkem, neboť burgundský král díky tomu disponoval jak dědictvím římského správního aparátu, tak římského vojska.

¹³⁹ Přesná čísla zjistit nelze, nicméně Galořímané tvořili pravděpodobně dokonce většinu armády. Viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 23

¹⁴⁰ Mummolus je klasickým příkladem úspěšného Galořímana ve franských službách. Pocházel z Auxerre, kde jeho otec zastával úřad hraběte. Král Gunthramn mu udělil hodnost patricije a pověřil ho velením burgundské armády, přičemž Mummolus se ukázal být velmi schopným vojevůdcem a podařilo

rozhodných porážek a odrazily tak langobardské pokusy rozšířit své panství na sever a západ od Alp.¹⁴¹ Převážnou část bojovníků tohoto vojska tvořili již v této době nejspíše Galořímané.¹⁴²

Merovejští králové vládoucí severovýchodní části *regna*¹⁴³ též v případě potřeby využívali služeb Alamanů a dalších Germánů, sídlících na východ od Rýna. Jedná se například o italskou kampaň Theudebalda I. roku 554, k níž využil zejména alamanských bojovníků pod vedením vévodů Leutharia a Buccelina¹⁴⁴ a nebo o Sigiberta I., nuceného se opřít o služby „divokých zarýnských národů“, jak o nich hovoří Řehoř,¹⁴⁵ poté co ztratil podporu svých austroasijských *leudes*.

Mezi silné stránky merovejského vojska lze zařadit schopnost vyslat do války početně silnou armádu, jejíž bojovníci navíc většinou převyšovali svými bojovými schopnostmi své protivníky, nebo se jim minimálně vyrovnali. Ať už se jednalo o samotné Franky, již dříve pověstné svou odvahou a urputností, či o barbarské *laety*, nebo o potomky bývalých římských vojáků. Mezi franskými vojevůdci se též objevilo několik vynikajících velitelů, jako například králové Chlodvík, Theudebert a Sigibert, *patricius* Mummolus, případně vévodové Beppolen, Leudegisil a Desiderius.¹⁴⁶

Ke slabinám franských armád 6. a 7. století lze jednoznačně počítat prakticky neexistující logistické zabezpečení – tedy zásobování vojska proviantem, výstrojí, pící a dalším válečným materiálem, potřebným pro delší válečná tažení.¹⁴⁷ Výsledkem bylo velmi časté plenění vlastního území Franské říše, kterému nedocházelo pouze při

se mu odrazil všechny langobardské nájezdy. (Řehoř – Historie – IV – XLII, str. 174 – 6). Gunthramn poté využíval Mummolových velitelských kvalit a burgundské armády i ve válce proti bratru Chilperichovi. (IV – XLV; V – XIII) Poté však mezi nimi došlo k roztržce a Mummolus se opevnil v Avignonu (VI – I, str. 265) a posléze podpořil královského pretendenta Gundovalda (VI – XXIV, str. 291), což se mu však nakonec stalo po Gundovaldově porážce osudným (VII – XXXIX, str. 362).

¹⁴¹ Řehoř – Historie – IV – XLII, XLIV

¹⁴² O čemž svědčí např. Řehořovo rozlišení vojska, svolaného Mummolem, a Burgundů, kteří se k němu přidali posléze – viz Řehoř – Historie – IV – XLII, str. 176: „*Mummolus exercitum movit et cum Burgundionibus illuc proficiscetur.*“

¹⁴³ Pro zmíněné území se postupně ustálil název Austrasie.

¹⁴⁴ Viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 89; Řehoř – Historie – III – XXXII; IV - IX

¹⁴⁵ Řehoř – Historie – IV – XLIX, str. 186: „...*furorem gentium, quae de ulteriore Rheni amnis parte venerant.*...“

¹⁴⁶ O vynikajících vojevůdcích z řad Karlovců, jako byli Pipin II., Karel Martel, Pipin III. a Karel Veliký, bude řeč později.

¹⁴⁷ R. Dupuy - Vojenské dějiny, díl 1., Praha 1996, str. 226

občanských válkách a kde by bylo možné toto plundrování chápat jako ničení majetků a držav protivníka¹⁴⁸ a tudíž i určité strategie,¹⁴⁹ ale bylo mnohdy průvodním jevem jakéhokoliv tažení armády, sebrané na území království. Řehoř zmiňuje mnohé případy devastace vlastního teritoria¹⁵⁰ a krom nízké úrovně disciplíny a touhy po vlastním obohacení bylo jejich důvodem nepochybně i nedostatek potravin a dalšího proviantu, neboť vojska zkrátka nebyla po této stránce nijak zabezpečena. Jak podotýká G. Scheibelreiter, bojová síla armády tím byla podrývána od samého začátku jakékoli válečné výpravy, neboť vojáci byli nuceni shánět potraviny a krmivo, čímž se nejen zpomaloval celkový postup, ale na území nepřítele tím vznikalo i riziko rozbití či zničení jednotlivých rekvírujících oddílů.¹⁵¹ Zřejmým důkazem absence logistiky byla například franská tažení do Itálie, kdy vojáci po jednom z nich¹⁵² trpěli při návratu domů takovým hladem, že byli nuceni prodávat své zbraně a ošacení, aby si opatřili potravu.¹⁵³

Franské vojsko rovněž příliš nevynikalo při obléhání a dobývání opevněných míst. Tento nedostatek se projevil zejména při taženích proti Gótům a Langobardům, kdy franská armáda byla schopna porazit svého protivníka v otevřeném boji,¹⁵⁴ nicméně

¹⁴⁸ Viz např. Řehoř – VI – XIX, str. 288; drancování se dokonce mohlo vymknout kontrole samotných králů – viz VI – XXXI (viz pozn. 133 a 136)

¹⁴⁹ Tato strategie – tedy devastace území nepřítele za účelem jeho vyčerpání – byla například později hojně používána za Stoleté války (tzv. *chevauché*) – viz např. Contamine – Válka ve středověku, str. 259 – 265

¹⁵⁰ Např. Řehoř – Historie – VII – XXXV; VIII – XXX; X – III

¹⁵¹ Scheibelreiter – Die barbarische Gesellschaft, str.. 301 – 2

¹⁵² Tažení vévodů krále Childeberta roku 589.

¹⁵³ Řehoř – Historie – X – III, str. 486: „*Et sic regredientes, ita fame conficiebantur, ut prius et arma et vestimenta ad coemendum victum demerent quam locum genetale contingerent*“

¹⁵⁴ Scheibelreiter vyslovil v tomto ohledu myšlenku „rozhodující bitvy, jako rozsouzení právního nároku“ – tedy, že Frankové a Germáni obecně hledali vyjádření války a vojenského tažení v rozhodujícím střetnutí na bitevním poli, kde se v boji muže proti muži rozřeší, na čí straně stojí Bůh či bohové a která má tudíž právo na vítězství a kořist. Tato myšlenka byla dále rozvinuta v průběhu středověku (např. Boží soudy, ordály atp.).

Viz Scheibelreiter – Die barbarische Gesellschaft, str.. 314 – 15, 339

Klasickým příkladem je např. Chlodvíkovo tažení proti Syagriovi – Řehoř – Historie – II – XXVII, str. 71: „...*Chlodovechus cum Ragnechario...veniens, campum pugnae praeparare deposcit. Sed nec iste distolit ac resistere metuit.*“

nedokázala se poté zmocnit klíčových pevností a měst¹⁵⁵ a díky tomu nedosáhla rozhodujícího úspěchu jako se to o 200 let později podařilo Karlu Velikému. Hlavním důvodem této slabiny bylo nejspíše znovu špatné zásobování, vzhledem k němuž nebyla franská armáda schopna své obléhané nepřátele vyhladovět a přinutit ke kapitulaci. Přímý útok byl zpravidla vyloučen díky nedostatku obléhacích strojů a dalšího válečného materiálu, potřebného ke zteči opevněných zdí.

II/b – 7. století

V průběhu 7. století dochází ve Franské říši k úpadku královské moci a ke vzestupu majordomů a velkých pozemkových magnátů. Posledním merovejským králem, hodným svého titulu, byl Dagobert I. (623 – 639). Snažil se zavázat si stále mocnější šlechtu udílením darů (nejčastěji pozemkových) a titulů, dokázal však také velmi ostře zasáhnout proti komukoliv, kdo by se jeho moci protivil.¹⁵⁶ Byl posledním Merovejcem, vedoucím zahraniční válečná tažení,¹⁵⁷ a též na dlouho posledním panovníkem Franské říše, jenž ovládal celé její území, dobyté svými předchůdci.¹⁵⁸ Po jeho smrti se otěže vlády postupně přesouvají do rukou mocných magnátů,¹⁵⁹ aby z jejich řad nakonec povstala nová dynastie, která měla být z hlediska teritoriální rozlohy říše a její moci ještě úspěšnější než merovejská.

Předchozí boje mezi jednotlivými králi o moc, území a autoritu nyní vystřídaly boje mezi vysokou šlechtou, usilující o totéž. Dalo by se s nadsázkou říci, že ‚občanské války‘ mezi merovejskými králi v 7. století, v nichž hrála svou roli aristokracie Franské říše, se v 8. století proměnily v ‚občanské války‘ mezi aristokracií, v němž hráli roli merovejští králové. Dominoval jim především konflikt mezi austrasijskými a neustrijskými majordomy, který nakonec vyvrcholil vítězstvím Pipina II. v bitvě u

V ostrém protikladu zde stojí např. byzantská strategie (ostatně v návaznosti na římskou), která se naopak zpravidla snažila využít všech diplomatických, nátlakových a jiných (úplatků, tributů atd.) způsobů řešení konfliktu. Sázka na rozhodné měření sil na bojišti byla spíše poslední možností, když všechny ostatní metody selhaly.

¹⁵⁵ Tažení a neúspěšná obléhání – v případě Gótů viz Řehoř – Historie – III – XXIX; VIII – XXX, v případě Langobardů viz X – III

¹⁵⁶ Viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 84

¹⁵⁷ Například proti slovanské Sámově říši – roku 631 – viz Fredegar – IV – LXVIII, str. 154 – 5

¹⁵⁸ Tzn. Austrasii, Neustrii (Fredegarem též nazývanou *Francia*), Burgundsko a Akvitánii

¹⁵⁹ Možnými příčinami a důsledky této translace moci se budu zabývat v kapitole o franské společnosti.

Tertry (687)¹⁶⁰ a upevněním jeho moci nad oběma nejdůležitějšími částmi království. Nejednalo se však prozatím o definitivní úspěch Pipinovců,¹⁶¹ neboť po smrti Pipina II. (714) se boj o moc ve Franském království rozhořel znovu naplno. Rozhodujícího úspěchu se podařilo dosáhnout až Pipinovu nemanželskému synovi Karlovi, zvanému Martel (kladivo).

7. století bylo též svědkem procesu, během něhož se těžiště ve složení franských armád opět přesunuje na stranu družin jednotlivých velmožů. Jejich loajalitu se majordomové snažili zajistit tradičními způsoby – udílením darů, titulů,¹⁶² úřadů a dalších podobných výrazů přízně. Jelikož se hlavními dějišti mocenského boje stala území Austrasie a Neustrie, k využívání regionálních odvedenců z převážně galořímských oblastí Galie, tak rozšířené v druhé polovině 6. století, docházelo výjimečně. V určitých případech sice došlo ke svolávání hotovosti, tedy všech

¹⁶⁰ Viz Fredegar – *Continuationes* – III, str. 170: První Pipinovo tažení proti neustrijskému majordomovi Ebroinovi skončilo porážkou Austrasijců u Lucofaa, kde obě strany utrpěly značné ztráty: „*Commoto exercitu ad locum cui vocabulum est Locofao, interim commissi praelium ineunt, ibique magno certamine dimicantes, plurima pars populi ex utrisque partibus corruiť*“ Ebroin byl však poté zavražděn a nový neustrijský majordomus Warado uzavřel s Pipinem mír. Nicméně za jeho následovníka Berchara (Berthara) došlo znovu ke konfliktu a tentokrát završil Pipin své tažení vítězstvím u Tertry: „...*in loco qui dicitur Textricio, bellum mutuo gesserunt. Praevalente Pippino cum Austrasiis, Theodoricus rex cum Berchario fugam iniit, Pippinus victor exstitit, persecutusque eos, eam regionem sibi subjugavit.*“ Díky tomuto vítězství ovládl i neustrijský majordomát a rozšířil svou moc na celé franské území na sever od Loiry. Viz Fredegar – Cont. – V, str. 171

Svou pozici posléze Pipin upevnil vítězným tažením proti Frísům v čele s vévodou Radbodem, během něhož se zmocnil značné kořisti, kterou mohl využít k dalšímu rozšíření řad svých věrných: „*Pippinus victor exstitit, fugatoque Ratbodo duce cum Frisionibus qui evaserant, idem Pippinus cum multis spoliis et praeda reversus est.*“ Viz Fredegar – Cont. – VI, str. 172; viz též Bachrach – *Merovingian Military Organization*, str. 98 – 9

¹⁶¹ Tj. potomků austroasijského majordoma Pipina I. (používaný je též termín Arnulfovci, podle biskupa Arnulfa z Met – jehož vnukem byl Pipin II.) Dynastie doznala své definitivního pojmenování – Karlovci – podle jejího nejslavnějšího zástupce – Karla Velikého. Rodový strom Arnulfovců – Pipinovců – Karlovců viz např. Collins – *Evropa raného středověku, 300 – 1000*. Praha 2005, str. 262; D. Hagermann – *Karel Veliký*, Praha 2002, str. 570

¹⁶² V sedmém století vzrostl počet udělených titulů (zejména *dux*), ke kterým se nevztahovala správa žádného regionu. Účelem této titulatury bylo především ocenění a vyzdvižení jejího nositele. Viz Bachrach – *Merovingian Military Organization*, str. 87

bojeschopných mužů, jednalo se však téměř výhradně o muže z území Austrasie¹⁶³ a tedy převážnou většinou franského původu.

V průběhu 7. století též dochází k takřka nezávislému postavení jednotlivých částí Franské říše, především pak Akvitánie a Burgundska. Již v 6. století byla Akvitánie spíše na okraji zájmu merovejských králů, kteří pověřovali správou *civitates* v jižní Galii buď hrabata a vévody ze svého okolí odměnou za spolehlivé služby, nebo významné lokální aristokraty, kteří byli takto spojeni s královskou mocí a jí zavázáni. Osobně Akvitánii zřejmě žádný z králů 2. poloviny 6. a celého 7. století nenavštívil a možným výsledkem nedostatku pozornosti panovníků byla i podpora Gundovaldovy uzurpace (584/585).¹⁶⁴ Úpadku královské moci po smrti Dagoberta I. (639) posléze využili místní velmoži,¹⁶⁵ kteří jako akvitánští vévodové vládli jižní Galii prakticky zcela nezávisle na moci merovejských králů či jejich majordomů.¹⁶⁶

Tento pozvolný rozklad teritoriální autority franských vládců byl však zastaven Karlem Martelem, jenž sice své državy ovládal sice „pouze“ v hodnosti majordoma,¹⁶⁷ upevnil však svou moc natolik, že jeho syn, Pipin III., již našel dostatek podpory jak mezi Franky, tak zejména ze strany církve, a stal se panovníkem *Regna Francorum* nejen z hlediska reálné držby moci, ale i z hlediska titulatury. Definitivně scelil galské teritorium pod svou vládou Pipinův syn Karel Veliký.

¹⁶³ *Magnus exercitus Austrasiorum, exercitus de universum Austrasiorum...* viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 87 – 8

¹⁶⁴ Viz James – Frankové, str. 179

¹⁶⁵ Např. Lupus, který byl akvitánským vévodou v druhé polovině 7. století (s jistotou roku 673) – viz W. Bleiber – *Das Frankenreich der Merowinger*, Berlin 1988, str. 159

¹⁶⁶ Z nich nejznámějším se stal vévoda Eudo, který se stal protivníkem Karla Martela, podpořil v boji proti němu neustrijského majordoma Reganfreda, aby nakonec sám vyhledal jeho podporu v boji proti muslimským nájezdnům. Viz Fredegar – *Cont.* – X, XI, XIII, str. 174 – 5; k vývoji Akvitánie jako nezávislého vévodství viz např.: W. Watson - *The Battle of Tours-Poitiers Revisited*, Providence: *Studies in Western Civilization* v.2 n.1 (1993)

¹⁶⁷ Možným důvodem zdrženlivosti Pipina II. a Karla Martela stran královské hodnosti byla neúspěšná uzurpace jejich austroasijského předchůdce Grimoalda – viz *Liber Historie Francorum* 43, Krusch, Bruno: *Fredegarii et aliorum Chronic. Vitae Sanctorum*, Hannover 1888, str. 315.

Tato otázka bude podrobněji rozebrána v následující kapitole. Viz též Drška, V. – *Les rois faitnéants - reges qui potestatem non habent?* K některým aspektům „krize“ pozdně meroveovského království, Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám Aleše Skřivana, *Acta Universitatis Carolinae* 2005, str. 167 – 9

II/c – 8. století

Nyní se pozastavme nad nejdůležitějším problémem ve vývoji franského vojska v 8. století, a to nad rozvojem těžkého jezdeckva a jeho souvislostí se společenskými změnami v karlovské epoše franských dějin. První hypotézu v tomto směru vyslovil H. Brunner.¹⁶⁸ Podle ní měl Karel Martel iniciovat zásadní proměnu franské armády z pěší na jízdní po bitvě proti muslimským jezdcům u Poitiers (732) a na základě této iniciativy pak disponovat s církevní majetky, které byly udělovány jízdním těžkooděncům výměnou za loajalitu a vojenskou službu. Majetek byl rovněž nezbytný k pořízení výzbroje a výstroje, jež překračovaly finanční možnosti většiny svobodných Franků.¹⁶⁹ Tyto argumenty zcela odmítl Hans von Mangoldt-Gaudlitz,¹⁷⁰ který statistickou metodou poukazoval na rozvoj a využití kavalerie proti franským protivníkům v průběhu 6. – 8. století.

Brunnerovu teorii přepracoval a upravil Lynn White Jr.,¹⁷¹ který připustil revoluční rozmach jezdeckva za Karla Martela a jeho synů, důvodem tohoto procesu však neměly být zkušenosti z boje proti muslimům, nýbrž rychlé rozšíření železných třmenů mezi Franky v průběhu 8. století, jenž mělo zásadně změnit bojové možnosti a důležitost jízdního bojovníka, využívajícího novou taktiku drtivého úderu za maximálního využití hmotnosti svého koně a výzbroje.

Oproti tomu Bernard Bachrach¹⁷² namítá, že jízda byla nezanedbatelnou složkou franských armád již od vlády Chlodvíkovy. Příslušníci některých franských kmenů byli známí coby schopní jezdci už za dob impéria, kdy byly z franských *laetū* sestavovány převážně jízdní jednotky. Rovněž většina barbarských *laetū* usídlených v Galii sloužila Římu jako součást jízdního vojska.¹⁷³ O rozšířeném použití jízdy v boji též hovoří mnohé Řehořovy poznámky o válkách vedených merovejskými

¹⁶⁸ H. Brunner – Der Reiterdienst und die Anfänge des Lehnwesens, ZSSRG, Germ. Abteilung 8/1887, str. 1 – 38 – citováno dle: Contamine – Válka ve středověku, str. 229

Detailní kritický rozbor Brunnerovy práce viz Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 114 – 16

¹⁶⁹ Ceny a hodnota výstroje viz např. James – Frankové, str. 206 – 207, tato problematika podrobněji viz níže

¹⁷⁰ H. von Mangoldt-Gaudlitz – Die Reiterei in den germanischen und frankischen Heeren bis zum Ausgang der deutschen Karolinger, Berlin 1922

¹⁷¹ L. White - Medieval technology and social change, Oxford University Press 1973, str. 1 – 28

¹⁷² Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 14 – 17

¹⁷³ Mezi nimi prosluli jako jezdci nejvíce Taifalové, Alani a Sarmaté

králi.¹⁷⁴ O náhlé a revoluční proměně za Karla Martela podle Bachracha neexistují přesvědčivé důkazy,¹⁷⁵ přičemž zpochybňuje například často používaný argument ohledně poplatku 500 krav, uložený Sasům roku 748, změněný Pipinem III. na 300 koní o deset let později.¹⁷⁶ Dále podotýká, že na základě pramenů nelze prokázat využití jízdy Karlem Martelem jako rozhodujícího taktického prostředku, naopak upozorňuje na četná obléhání a dobývání opevněných míst, jež dominovala válečným tažením první poloviny 8. století.

Philippe Contamine hodnotí celý problém rezervovaně,¹⁷⁷ v zásadě spíše odmítá Brunnerovy a Whitovy vývody a poukazuje na pomalé a postupné tempo vývoje těžkého jezdeckva v západní Evropě. Zdůrazňuje též absenci konkrétních faktů, na kterých by bylo možno dospět k nezvratnému závěru a myšlenku ‚vojenské revoluce‘ za vlády Karla Martela a jeho synů spíše zavrhuje. Ohledně třmene a techniky boje na koňském hřbetu dodává, že: „Třebaže připustíme, že dlouhý meč a kopí s trojúhelníkovým hrotem se staly v 8. století docela běžnými, nic nenaznačuje, že jediní, kdo je mohli používat, by byli jezdci vybavení třmeny. Jinými slovy, i bez třmene může být jízda dokonale efektivní a obávaná.“¹⁷⁸

¹⁷⁴ Viz Řehoř – Historie – III – VII, str. 104: „*Thoringi vero venientibus Francis dolos praeparant. In campum enim, quo certamen agi debebant, fossas effodiunt, quarum ora aperta denso cispete planum adsimilant campum. In his ergo foveis, cum pugnare coepissent, multi Francorum equites conruerunt, et fuit eis valde impedimentum; sed post cognitum hunc dolum, observare coeperunt.*“; dále např. Řehoř – Historie – VII – XXXV; VIII – XLV

¹⁷⁵ B. Bachrach – Charles Martel, Mounted Shock Combat, the Stirrup, and Feudalism, *Studies in Medieval and Renaissance History*, Vol. VII (1970), str. 49 – 75

¹⁷⁶ Tento poplatek byl poprvé uvalen na Sasy Chlotharem I. roku 556: viz MGH – *Diplomata Regum Francorum e stirpe Merovingica*, Kölzer, Theo: *Die Urkunden der Merowinger*. 2. Teil, Hannover 2001, Dep. 36, str. 514) a posléze zrušen Dagobertem I. (Kölzer - *Die Urkunden der Merowinger*. 2. Teil, Dep. 198, str. 583) roku 632/33

¹⁷⁷ Contamine – *Válka ve středověku*, str. 217 – 221

¹⁷⁸ Contamine – *Válka ve středověku*, str. 220; Contamine se v tomto tvrzení nepochybně nemýlí, neboť rozsáhlé využití jezdeckva poznalo již starověké válečnictví (stačí připomenout Hannibalova vítězství nad Římany v Druhé punské válce, vojska perská, parthská a sasánidská a též například rozhodnou porážku císaře Valenta gótsko-alanskou armádou u Adrianopole). Římané rovněž, i díky úpadku disciplíny a schopností pěší legie, postupně čím dál více využívali obrněného jezdeckva (*Equites catafractarii*, řecky *cataphractoi*), které sice nepoužívalo třmenů, ale díky tvaru sedla a postroje si nezadalo s efektivitou oddílů Karla Velikého.: „...*The construction of the saddle with suitable shaped ‚four horns‘, two in front and two at the back, which embraced the riders hips, facilitated the use of the*

Podrobíme-li válečná tažení Karla Martela bližšímu zkoumání, je rozhodně potřeba vyzdvihnout jeho výjimečné taktické i strategické nadání, díky němuž se mu například podařilo zvrátit nepříznivou situaci na začátku boje s neustrijským majordomem, kdy byl nejprve poražen v krvavé bitvě spojeným neustrijsko-fríským vojskem, podařilo se mu však záhy seskupit nové síly a překvapivým úderem způsobit nepřítelům těžké ztráty při přechodu řeky Ambleve v Ardenách.¹⁷⁹ Karel dokázal posléze porazit Neustrijce ještě několikrát, včetně jejich spojenců,¹⁸⁰ a stal se rozhodujícím mocenským činitelem ve franském království. Svou pozici dále upevnil množstvím úspěšných válečných tažení¹⁸¹ – proti Sasům, Švábům, Alamanům, Bavorům a Akvitánii.¹⁸² Jak vyplývá z popisu bitvy proti neustrijskému majordomovi Reganfredovi, Karel dával spíše přednost početně menšímu vojsku, složenému ovšem z elitních, zkušených a dobře vyzbrojených vojáků, kteří v pak v boji uplatnili svou převahu nad sice početně silnějším, ale vojensky slabším nepřítelem, jehož většinu tvořili do vojska převážně nuceně odvedení svobodní muži.¹⁸³

long shaftt weapon...“ Viz M. Mielczarek - *Cataphracti nad clibanarii, studies of heavy armoured cavalry of the ancient world*, Lodz 1993, str. 81 – 2

¹⁷⁹ Fredegar – Cont. – IX, str. 174: „*Sed in via, in loco, qui dicitur Amblava, ab exercitu Carli grande perpassi sunt damnum. Succedenti tempore, Carlus, commoto exercitu, contra Chilpericum et Raganfridum direxit.*“

Annales Mettenses navíc dodávají zajímavé detaily: Karel rozdělil své vojsko na malé oddíly a v klínové formaci se v tichosti přiblížil k nepřátelskému ležení. Na jeho povel pak vojáci vyrazili, snadno překonali odpor překvapených obránců a způsobili nepřítelům krvavé ztráty. Kronikář navíc vyzdvihuje Karlovu odvahu a fakt, že vedl své muže osobním příkladem a do boje kráčel v jejich čele. Viz *Annales Mettenses Priores* – MGH, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, Simson, Bernhard von, Hannover 1905, str. 20 – 23

¹⁸⁰ Porazil i spojené neustrijsko-akvitánské vojsko, které bylo výsledkem spojení majordoma Reganfreda a akvitánského vévody Euda. Viz Fredegar – Cont. – X, str. 174

¹⁸¹ Již Karlův otec Pipin II. vedl mnoho úspěšných vojenských výprav a byl nepochybně schopným velitelem. Válečná tažení se v jeho době stala natolik obvyklými, že kronikáři dokonce poukazovali na roky, kdy žádná výjimečně nebyla vedena.: „*Pippinus princeps infra principatus sui terminos ea quae pacis erant disponens in nullam partem eo anno exercitum duxit*“ – *Annales Mettenses Priores*, str. 18

¹⁸² Viz Fredegar – Cont. – XI – XIII, str. 174 – 5

¹⁸³ „*Nam Hilpericus cum innumerabili exercitu, sed vulgari quidem commixta plebe, Caroli adventum expectabat; Carolus vero princeps cum pauciori quidem agmine, sed probatissimis ad certamen viris aciem in hoste, dirigebat.*“ – *Annales Mettenses Priores*, str. 24

Velkým Karlovým vojenským úspěchem byla porážka muslimské armády, která překročila Pyreneje směrem na sever v roce 732. Tímto triumfem se zapsal do podvědomí mnohých jako obránce křesťanství a byl společně s obránci Konstantinopole pasován do role pilíře Evropy proti arabské záplavě, vítězně postupující Středozeemím v průběhu 7. – 9. století. Dlužno dodat, že se jedná o účelně zveličený dosah události, jež by sice pravděpodobně v případě porážky měla pro Franskou říši neblahé důsledky,¹⁸⁴ nicméně reálnou muslimskou vojenskou hrozbu by pro západní Evropu nepředstavovala.¹⁸⁵

Přesto se jednalo o důležité vítězství, pro historiky o to důležitější, že mělo mít podle mnohých badatelů zásadní vliv na složení franského vojska za Karlovců a sekundárně též na společenské rozvrstvení. Co se týče bitvy samotné, pramenných zmínek o ní existuje relativně mnoho,¹⁸⁶ avšak pouze malá část z nich obsahuje konkrétní detaily, a ty si navíc nezřídka protiřečí. Zůstaňme tedy u faktů, které byly potvrzeny více prameny. Muslimské vojsko, vedené Abd ar-Rahmanem a složené podle mnohých převážně z jezdeckva, překročilo roku 732 Pyreneje, porazilo rozhodným způsobem akvitánskou armádu a zpustošilo rozsáhlou oblast jižní Galie. Akvitánský vévoda Eudo požádal o pomoc proti invazi Karla Martela, který v říjnu téhož roku soustředil svou armádu a překročil Loiru, aby zabránil muslimům v dalším postupu na sever. Vojska se setkala mezi městy Tours a Poitiers a obě strany se připravovaly na nadcházející střetnutí.¹⁸⁷

Sestavit konkrétní průběh bitvy není snadné, protože pouze *Cronica Mozarabe* zmiňuje podrobnější detaily. Podle ní se Frankové soustředili do mohutné semknuté falangy, díky níž pak odolali všem muslimským nájezdům a útokům, stojíce „jako

¹⁸⁴ Mohlo se jednat například o dezintegraci moci a vytvoření menších státních celků – tedy proces, který postihl po porážce v boji proti muslimům vizigótské Španělsko.

¹⁸⁵ White - *Medieval technology and social change*, str. 11 – 12

¹⁸⁶ Např.: Fredegar – *Continuationes*; *Cronica Mozarabe de 754* (též známo jako *Isidori continuatio Hispana*); *Chronicon Anianenses*; *Chronici Moissiacenses*; a zmínky najdeme v mnoha dalších klášterních análech (ovšem často s nesprávnou datací či nepřesnými okolnostmi – viz např. *Annales Fuldenses*) a též kronikách arabské provenience.

¹⁸⁷ Podle Mozarábské kroniky se obě armády připravovaly k boji 7 dní, což bylo dost dobře možné, neboť oba velitelé jistě chtěli soustředit všechny své vojáky a též je před rozhodujícím bojem nechat odpočinout. Viz *Cronica Mozarabe de 754*, Edición critica y traducción, Zaragoza 1980, str. 98: „*Ubi dum pene per septem dies utrique de pugne conflictu excuiciant...*“

pevná ledová zed“ a srážeje nepřátele svými meči.¹⁸⁸ Až noc ukončila krvavou bitvu a obě armády se vrátily do svých táborů. Když druhého dne vyšli Frankové znovu na bitevní pole, zjistili, že Arabové po sobě zanechali prázdné stany a v průběhu noci v tichosti ustoupili. Zmocnili se tedy muslimského ležení, aniž by se zabývali pronásledováním protivníka, který díky tomu v poklidu odtáhl zpět do Hispánie.¹⁸⁹

Většina historiků je přesvědčena, že franská armáda byla sestavena pouze z pěchoty – oproti arabské, v níž naopak naprosto převažovalo jezdecktvo. Bachrach však namítá, že z líčení Mozarabské kroniky nic takového doslova nevyplývá,¹⁹⁰ autor tím mohl chtít pouze zdůraznit pevnost franské sestavy a jejich odhodlání neustoupit. Dále argumentuje, že líčení Fredegarova pokračovatele¹⁹¹ nabízí jiný obraz bitvy. Karel zaútočil bez váhání proti nepřítelům, rozbil jejich stanový tábor a poté jich většinu pobil v následné krvavé bitvě. Zbylí muslimové, otřesení porážkou a též smrtí svého velitele Abd ar-Rahmana, byli zahánáni na útěk. Bachrach trvá na tom, že Fredegarova kronika je v tomto ohledu spolehlivým zdrojem, neboť její autor měl mít přístup k informacím od přímých účastníků bitvy,¹⁹² a i jinak je pro období první poloviny 8. století důvěryhodným pramenem.

Po prostudování dostupných materiálů, názorů a zdrojů je mé hodnocení bitvy střizlivé. Obě armády obsahovaly dle mého pění i jízdní složku, přičemž v jezdecktvu měla muslimská strana nejspíše převahu. Převaha na franské straně byla nepochybně

¹⁸⁸ *Cronica Mozarabe de 754*, str. 100: „...gentes septentrinales in hicto oculi ut paries immobiles permanentes sicut et zona rigoris glaciater manent adstricti, Arabes gladio enecant...“

¹⁸⁹ *Cronica Mozarabe de 754*, str. 100: „Quique omnes tacite pernoctando cuneo stricto diffugiunt repatriando. Europenses uero solliciti ne per semitas delitiscetes aliquas facerent simultaner celatas, undique stupefacti in circuitu sese frustra recaptant, et quia ad persequentes gentes memorate nullo modo uigilant spolias tantum et manubias decenter diusias in suas se leti recipiunt patrias.“

¹⁹⁰ Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 102 – 3

¹⁹¹ Fredegar – Cont. – XIII, str. 175: „Contra quos Carlus princeps audacter aciem instruit, super eosque belligerator irruit, Christo auxiliante, tentoria eorum subvertit, ad praelium stragem conterendam accurrit, interfectoque rege eorum, Abdirama nomine, prostravit exercitum, proterens, dimicavit atque devicit; sicque victor de hostibus triumphavit.“

¹⁹² Konkrétně od hraběte Hildebranda, Karlova nevlastního bratra, který se stal později patronem kronikáře a těžko by připustil nepravdivé vyličení bitvy. „Usque nunc illuster vir Childebrandus comes, Avunculus praedicti regis Pippini, hanc historiam, vel Gesta Francorum, diligentissime scribi procuravit. Abhinc ab illustre viro Nibelungo, filio ipsius Childebrandi, itemque comite, succedat auctoritas.“ Fredegar – Cont. – XXXIV, str. 182. Viz též Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 104

ve výstroji, výzbroji a zkušenostech jednotlivých vojáků. Přes přítomnost většího počtu svobodných Franků, jádrem Karlovy armády byli nepochybně dobře vyzbrojení osvědčení bojovníci, kteří předčili své arabské nepřátele a přesvědčivě zvítězili. Nelze nezpochybnitelně dokázat, že se tak stalo prvním rozhodným úderem, nebo až po odražení mnoha muslimských výpadů. Arabská invaze přes Pyreneje skončila každopádně neúspěchem a vítězství dále posílilo pozici Karla Martela a upevnilo jeho důvěru k vlastním bojovým metodám a vojákům.

V Brunnerově práci¹⁹³ je bitva u Poitiers bodem obratu, inspirací Karla Martela k vývoji těžkého jezdeckta a sekundárně tedy ke vzniku rytířstva. Frankové měli být ovlivněni svými nepřáteli, využívajícími jízdu k ofenzivním výpadům, a důležitou roli měla hrát též vlastní neschopnost protivníka pronásledovat poté, co byl v poli poražen a zahrán na útek. Lynn White, obránce základních myšlenek Brunnerovy teze, odmítá tyto konkrétní závěry a namítá, že mnohé výzkumy¹⁹⁴ svědčí o přítomnosti silné pěší složky v muslimském hispánském vojsku první poloviny 8. století. Zásadnějším posunu od pěchoty k jízdě mělo podle něj dojít až v průběhu tohoto století.¹⁹⁵ Rovněž v prvním propůjčováním církevního majetku mělo dojít před bitvou u Poitiers, myšlenka revoluční změny v pojetí franského válečnictví vznikla tedy již před tímto střetem a nemohla jím být tedy iniciována.¹⁹⁶

Jak White, tak i Bachrach a Contamine opomíjejí jeden klíčový moment v přístupu Karla Martela k válečným tažením. Karel byl vskutku téměř bez pochyby iniciátorem vojensko-politických změn s dalekosáhlými důsledky, ale klíčem k těmto změnám není dle mého názoru rozšíření třmene a tudíž zásadní změny v bojové technice jízdy, jak tvrdí White, nebo rozvoj těžkého jezdeckta, jež mělo samo o sobě dominovat středověkým bojištím, nýbrž zrození či znovuzrození¹⁹⁷ profesionálního bojovníka,

¹⁹³ H. Brunner – Der Reiterdienst und die Anfänge des Lehnwesens, ZSSRG, Germ. Abteilung 8/1887, str. 1 – 38

¹⁹⁴ Např. C. Sánchez – Albornoz – Los arabes y los orígenes del feudalismo, Anuario de historia del derecho español X, 1933, str. 517 – 18 – citováno dle White - Medieval technology and social change, str. 12

¹⁹⁵ White - Medieval technology and social change, str. 12 – 13; White podotýká, že to mohli být dokonce muslimové, kdo byl při rozvoji jezdeckta inspirován svým protivníkem.

¹⁹⁶ White - Medieval technology and social change, str. 12

¹⁹⁷ Za jeho předchůdce je možno považovat jak spartánské *hoplity*, tak římské legionáře a mnohé další „vojenské profesionály“, sloužící za peníze římským vojevůdcům

muže, pro něhož byla válka náplní života a též zdrojem jeho sociálního vzestupu v rámci společnosti.

Stopy procesu této postupné profesionalizace lze sledovat v germánské společnosti již od dob prvních kontaktů s Římskou říší. Úspěšní vojevůdci kolem sebe shromažďovali nejschopnější bojovníky, kteří tvořili tzv. družinu (*comitatus*). Za svou službu v boji byli odměňováni válečnou kořistí, čili pro udržení jejich loajality bylo potřeba opakovaných vojenských tažení. Družina svou existencí rozrušovala původní rodové a kmenové vazby a vytvářela prostředí pro budoucí vznik a rozvoj germánské nobility. „Pro organizaci kmene byly družiny samozřejmě zhoubné. Mladí bojovníci byli oddáni svému vůdci, nikoli vlastnímu kmeni. Jestliže jejich náčelník uspěl, družina se rozšiřovala. Jestliže selhal, jeho přívrženci ho opustili a přimkli se k válečníkovi, který jim sliboval více štěstí. Úspěšná družina se mohla zcela odtrhnout od kmene a vytvořit nové seskupení. Takový byl možná původ Batavů, kteří se odtrhli od Chattů a přesídlili k dolnímu Rýnu. Zdá se, že rozvoj kmenových svazů ve 3. století vděčil za mnohé mocným družinám, které svou proslulost zvyšovaly při výpravách proti římským pohraničním provinciím.“¹⁹⁸

Chlodvík dokázal v čele své družiny a ostatních sálských Franků¹⁹⁹ porazit Syagriovo vojsko, avšak pokud chtěl své moci podrobit celé galské území, síla jeho vlastní armády byla pro tento úkol jednoduše nedostatečná. Chlodvík tedy postupně integroval do řad královského vojska četné relikty římské vojenské organizace a v tomto trendu pokračovali i jeho dědicové. Ve druhé polovině 6. století dokonce ve válečných taženích dočasně převážilo využívání nefranských vojenských uskupení,²⁰⁰ čímž byl trend „profesionalizace“ samozřejmě zpomalen, nicméně nikoli zcela zastaven. V návaznosti na roli družiníků germánských *duces* se ve službách merovejských králů objevují tzv. *antrustiones*, bojovníci, kteří sloužili jako tělesná stráž, případně prosazovali vůli svého pána silou tam, kde toho bylo zapotřebí. Skládali vládci do rukou přísahu věrnosti a byli v rámci zákonů oproti jinému svobodnému Frankovi privilegováni trojnásobným *wergeldem*. Postavení v rámci královského *trustu* mělo navíc v rámci společnosti nepochybně nobilitující charakter, a

¹⁹⁸ M. Todd – Germáni, Praha 1999, str. 33

¹⁹⁹ Včetně franských spojenců v čele s Ragnacharem

²⁰⁰ Zejména regionálních branců z Neustrie a Akvitánie a rovněž oddíly burgundského královské armády – též složené převážně z galořímských vojáků. Viz výše.

to i v případě, že bojovník, vybraný mezi *antrustiones*, byl původně prostého původu.²⁰¹

Úpadek merovejské královské moci a boj mezi majordomy přesunul těžiště ve složení válečných armád zpět na stranu družin jednotlivých velmožů. Právě o ně se opíral Karel Martel, když svolával v roce 717 bojovníky do svého vojska na tažení proti neustrijskému Reganfredovi.²⁰² Dalším důležitým rysem období vlády Pipina II., Karla a poté jeho synů Pipina (III.) a Karlomana byly takřka každoročně se opakující válečné kampaně, ať už zaměřené proti protivníkům v rámci franského teritoria, nebo proti zahraničním nepřátelům²⁰³ Tyto podmínky vytvořily možnost ustavení nové vrstvy vojenských profesionálů, už proto, že spoléhání se pouze na každoroční svolávání hotovosti svobodných mužů by neustále válečným majordomům znemožnilo pokračovat v jejich vojenských aktivitách. Rovněž na loajalitu všech magnátů a jejich družin se nebylo možno z dlouhodobého hlediska absolutně spolehnout, stejně jako na jejich připravenost a ochotu účastnit se opakovaně všech válečných tažení. Karel Martel tedy reagoval na zvýšenou potřebu schopných a dobře vyzbrojených vojáků,²⁰⁴ kteří by navíc byli k dispozici vždy, když by jich bylo zapotřebí, udílením pozemků a majetku,²⁰⁵ jež měly dotyčnému bojovníku poskytnout možnost k opatření potřebné výstroje a vybavení a současně zajistit jeho loajalitu vůči svému pánu, stejně jako připravenost vytáhnout kdykoli do pole. V této praxi pokračovali po Karlově smrti (741) i jeho synové Pipin a Karloman.

²⁰¹ J.F.Verbruggen - The art of warfare in western Europe during the Middle Ages, North-Holland 1977, str. 68

²⁰² „*Quo audito Carolus principes ducibus et optimatibus superbi regis responsum manifestant, ipsi vero alacri animo bellum, quod rex edixerat, cum Dei auxilio committere non tradabant.*“ – *Annales Mettenses Priores*, str. 24

²⁰³ Mezi nejdůležitější patřili Frísové a Sasové na severu, za vlády Karla Martela pak též muslimové na jihu.

²⁰⁴ F.L. Ganshof. – Was ist das Lehwesen?, Darmstadt 1975, str.14

²⁰⁵ Prameny často zdůrazňují získání velkého množství kořisti díky vítězné bitvě či tažení. Válka mohla tedy do určité míry poskytovat hmotné prostředky, které velitel vojska přeložděloval mezi své věrné. Viz např: Fredegar – Cont. – VI, str. 172; „*Pippinus victor exstitit, fugatoque Ratbodo duce cum Frisionibus qui evaserant, idem Pippinus cum multis spoliis et praeda reversus est.*“; Fredegar – Cont. – XVIII, str. 177 „*...cum magnis thesauris et muneribus in Francorum regnum remeavit in sedem principatus sui.*“ atp.

Otázku, jakým způsobem získat majetek, který by mohli rozdělit mezi své věrné, řešili karlovští vládcí v zásadě dvěma způsoby. Při podrobení nových území se nabízela možnost přerozdělení pozemků politických nepřátel, získaných díky jejich porážce na bitevním poli. Takto získané prostředky byly ovšem limitovány, takže bylo zapotřebí přikročit k nucenému pronajímání majetku největšího pozemkového vlastníka v Galii – tedy církve. První případ byl zaznamenán roku 732, kdy Karel zabavil část území biskupa z Orleansu, aby následně jeho přerozdělením rozšířil řady svých stoupců.²⁰⁶ Franský majordomus pokračoval v tomto způsobu vytváření královských vazalů (*vassi dominici*) po zbytek své vlády a stal se díky zabírání církevního majetku (přestože se nejednalo o konfiskace, nýbrž o nucený pronájem) u kronikářů 9. století přes své neoddiskutovatelné úspěchy velmi nepopulárním.²⁰⁷ Vytvořil tak ale velmi efektivní a loajální válečný nástroj, který se v rukou jeho synů velmi osvědčil záhy po jeho smrti, již se snažila ke znovuzískání politické samostatnosti využít řada podmaněných Karlových protivníků.²⁰⁸

Lynn White dává tento proces do souvislosti s vojenskou revolucí, umožněnou rozšířením železných třmenů mezi Franky.²⁰⁹ On a jeho zastánci chápou Karla Martela jako tvůrce nového způsobu boje, a to drtivého úderu sevřených řad těžké jízdy, který se měl stát klíčovým a dominantním jevem na středověkých bojištích po dalších 7 století. V jeho práci už ovšem chybí vysvětlení, jakým způsobem měl Karel během cca posledních deseti let své vlády podobné revoluční vojenské iniciativy dosáhnout. Sám White připouští, že výcvik jízdního těžkooděnce vyžadoval řadu let nepřetržitého tréninku a že budoucí rytíři se na tento svůj bojový styl připravovali již od dětství.²¹⁰ Přesto však trvá na tom, že majetkové přesuny církevních konfiskátů do rukou královských vazalů během třicátých a čtyřicátých let 8. století měly důvod právě v onom novém a revolučním způsobu využití těžkého jezdeckva, jehož vznik a rozvoj měl být zajištěn zmíněnými majetky.

²⁰⁶ „...honoris eorum quosdam propriis usibus anneceret, quosdam vero suis satellitibus cumularet...”

Vita Sancti Eucherii episcopi Aurelianensis, Acta sanctorum, Feb. iii, Antwerpen 1658, str. 218; citováno dle: White - Medieval technology and social change, str. 12

²⁰⁷ Viz Hagermann – Karel Veliký, str. 48

²⁰⁸ Např. syn akvitánského vévody Euda Hunoald (Fredegar – Cont. – XXV, str. 180), či bavorský vévoda Odilo (Fredegar – Cont. – XXVI, str. 180)

²⁰⁹ White - Medieval technology and social change, str. 14, 28

²¹⁰ White - Medieval technology and social change, str. 31 – 2

Whitovi oponenti²¹¹ oproti tomu kladou důraz na pomalý a postupný vývoj²¹² franského vojska, způsobu válčení a též potažmo i sociálních změn ve franské společnosti. V otázce těžké kavalerie není možno než s nimi souhlasit, neboť vývoj jízdního těžkooděnce byl proces trvající minimálně jedno století (od poloviny 8. do poloviny 9. století) a takticky se tento model zcela a definitivně prosazuje až v průběhu 10. a 11. století.²¹³ Whitova teorie zůstává v tomto ohledu zcela neprůkazná, neboť v pramenech nebylo objeveno jediné svědectví, že by Karel Martel, Karloman či Pipin III. dosáhli svých vítězství pomocí drtivého úderu těžké jízdy, jak jej známe ze středověkých bojišť. Válka se v období 2. třetiny 8. století často odehrávala spíše ve formě obléhání a dobývání opevněných míst, na což přesvědčivě poukázal na základě studia pramenů Bernard Bachrach.²¹⁴

Avšak zmínění oponenti současně většinou marginalizují celý význam reforem Karla Martela,²¹⁵ jednoduše opomíjejíce důvody a důsledky rozsáhlých majetkových přesunů, ke kterým za vlády tohoto schopného organizátora i vojevůdce a jeho synů nepochybně došlo. Například Dieter Hagermann například považuje Brunnerovy a Whitovy teorie za „naprosto neudržitelné, ba nepravdivé“ a namítá, že „...nelze prokázat, že by se v první polovině 8. století nacházelo větší množství vazalů ve smluvním vztahu ... připomínající lenní zřízení...“ Sám ovšem vzápětí poznamenává, že „majordomus (tj. Karel Martel) a jeho královští následovníci podstatně zvýšili svou moc a počet přívrženců rozsáhlým darováním pozemkového majetku, zejména církevního majetku, čímž si v určitém smyslu vykovali ostrou zbraň. ... Tyto dary (prekarie) nicméně významně spoluvytvářely společenské podmínky a materiální předpoklady vojenských vítězství Karlovců...“²¹⁶ Sám Hagermann ovšem neuvádí,

²¹¹ Mezi nejdůležitější patří již často zmiňovaní Bernard Bachrach a Phillippe Contamine.

²¹² Contamine – Válka ve středověku, str. 220: „...při současném stavu našich znalostí je namístě zdůraznění pomalého tempa vývoje...“

²¹³ Za definitivní triumf rytířského jezdeckva a počátek jeho neotřesitelné dominance, trvající nejméně 250 let, je často považována bitva u Hastingsu (1066), v níž Vilém Dobyvatel získal vítězství a anglickou královskou korunu právě použitím těžké jízdy proti Haroldovu pěšimu vojsku.

²¹⁴ Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 105, 106, 111, ve shrnutí 127 – 8

²¹⁵ Bachrach – Merovingian Military Organization, str. 126: „*Charles Martel, who is alleged to have introduced revolutionary changes, did no more and no less in his efforts to acquire and maintain the support of the magnates and their followers than had his predecessors.*“

²¹⁶ Viz. Hagermann – Karel Veliký, str. 47 – 8

komu a proč měly být tyto prekarie udělovány, ani nezmiňuje jediný konkrétní důvod, proč by tyto dary měly být předpoklady pro vojenská vítězství.

Bachrach sice přesvědčivě rozbíjí mnohé argumenty Whitovy „třmenové“ teorie, nenabízí však ohledně Karlových reforem žádné vlastní přesvědčivé vysvětlení majetkových opatření. Církev byla jednou z opor vlády Karlovců (což bylo například akcentováno za panování Karla Velikého) a jistě nebylo v zájmu majordoma, upevňujícího svou moc, zbavit se její podpory udílením církevních pozemků svým potenciálním rivalům z řad mocných magnátů, byť by byli v danou chvíli neotřesitelně loajální. Vytvoření efektivní bojové síly, která by navíc sloužila pouze jeho zájmům, však mohlo být onou motivací.

V pramenech je možno nalézt zmínky, podle kterých Karel Martel²¹⁷ i jeho syn Pipin²¹⁸ preferovali vyžití oddílů elitních válečníků, kteří se stali jádrem jejich vojenských sil. Aby dotyční bojovníci disponovali odpovídající výstrojí a výzbrojí a byli též k dispozici kdykoli, kdy bylo zapotřebí, obdrželi příslušný pozemkový majetek (*precariaie verbo regis*), za jehož držbu byli panovníkovi povinni vojenskou službou a z něhož mohli uhradit náklady s ní související. Vyšlechtěný a k boji vycvičený kůň, schopný nést těžkooděného jezdce, mohl být nepochybně jednou z položek a zejména později za Karla Velikého se jeho využívání dostává stále více do popředí²¹⁹. Avšak místo Whitem a jeho zastánci akcentované taktiky masivního úderu byli koně v průběhu 8. století nepochybně využívány jak v boji, tak zejména k rychlému přesunu, přičemž žádné prameny se nezmiňují o nové taktice jízdních těžkooděnců.

Válečný kůň, ať už byl využíván jakkoliv, byl však pouze jedním prvkem výbavy tehdejšího profesionálního válečníka, a to nikoli nejnákladnějším. Daleko více prostředků bylo potřeba vynaložit na ochranné části výstroje, srovnání cenových relací

²¹⁷ „...*Carolus vero princeps cum pauciori quidem agmine, sed probatissimis ad certamen viris aciem in hoste, dirigebat.*“ – *Annales Mettenses Priores*, str. 24, viz též pozn. 179

²¹⁸ „...*Per idem tempus rebellante Theudebaldo, filio Godfredi ducis, Pippinus cum virtute exercitus sui ab obsidione Alpium turpiter expulit fugientem; revocatoque sibi ejusdem loci ducatu, victor ad propria remeavit.*“ Fredegar – Cont – XXVII, str. 180 – 1

²¹⁹ R. Dupuy v tomto ohledu poznamenává, že důležitou inspirací pro Karla Velikého byl jeho boj proti Langobardům. Dobře vyzbrojení langobardští jezdci se stali po připojení království k Franské říši nejen součástí královského vojska, ale též vzorem pro franskou těžkou jízdu. Viz Dupuy - Vojenské dějiny, str. 226

můžeme nalézt například v ripuárském právu.²²⁰ Cena jezdeckého koně je zde vyčíslena na 12 solidů. Stejnou hodnotu má však i kroužková košile (nebo kabátec s našitými železnými destičkami – tzv. *brunia*),²²¹ helma pak 6 solidů, dlouhý meč 7, kovem vyztužené či kroužkové kalhoty 6, kopí a štít 2 solidy, nepočítaje další části vybavení, které mohl bojovník využívat či se jimi chránit (rukavice, holenice atd.). Celková cena výstroje se tedy mohla vyšplhat až na 50 i více solidů, z čehož částka za pořízení koně netvořila ani čtvrtinu. Alessandro Barbero navíc upozornil na fakt, že cena jezdeckého koně v průběhu 8. století klesla na 7 solidů, což bylo nepochybně důsledkem jejich snadnější dostupnosti.²²²

Nikoli taktika nového revolučního útoku jezdeckého, nýbrž dostatek skvěle vyzbrojených, zkušených válečníků – to byla hlavní deviza reformy Karla Martela, na něž navázali a ze kterých těžili jeho synové. Karel Veliký poté dokázal i díky těmto organizačním opatřením a za pomoci svých vojensko-politických schopností kráčet od vítězství k vítězství a vystavět na nich nové západní impérium. Byl sice schopen soustředit pro válečná tažení početně poměrně značné síly, nezřídka pro boj vedený v různých částech říše zároveň, přičemž kladl velký důraz na povinnou službu svobodných Franků.²²³ Vojenské úspěchy Karla Velikého se nicméně zakládaly zejména na schopnostech franských elitních válečníků, jejichž převaha spočívala krom jiného v jejich těžké výstroji a výzbroji, v níž jednoznačně předčili své protivníky.²²⁴ Právě oni se stali předchůdci pozdějšího rytířstva, pro které se stala služba ve zbrani zdrojem společenské výlučnosti a s ní souvisejícího vzestupu.

II/d – Franské vojsko za vlády Karla Velikého a jeho nástupců

Dějiny karlovské vlády v 8. století jsou do značné míry dějinami neustálých vojenských tažení, v nichž nepolevil ani syn Pipina III. Karel. Intenzita válečných akcí

²²⁰ Viz např. Verbruggen - *The art of warfare in western Europe during the Middle Ages*, str. 24; Barbero – *Charlemagne*, str. 250

²²¹ O důležitosti výstroje pro Franky svědčí např. výnos Karla Velikého o zákazu prodeje kroužkové košile. Viz *Capitulare Haristallense (779)* – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, Boretius, Alfred, Hannover 1883, 20, str. 51: „*De brunias, ut nullus foris nostro regno vendere praesumat.*“

²²² Viz Barbero – *Charlemagne*, str. 255 – 6

²²³ Viz Contamine – *Válka ve středověku*, str. 39 – 42; Barbero – *Charlemagne*, str. 255 – 65, tato otázka viz níže

²²⁴ Viz Verbruggen - *The art of warfare in western Europe during the Middle Ages*, str. 24

měla dokonce spíše vzrůstající tendenci, neboť Franská říše expandovala takřka do všech světových stran a podrobila své moci jak langobardské království, tak území obývané Sasy a další rozsáhlé oblasti pozdější Svaté říše římské. Frankové se rovněž angažovali na pyrenejském poloostrově a zde též například utrpěli při překračování Roncesvalleského průsmyku svou nejslavnější porážku (778).

Aby mohl Karel dosáhnout uskutečnění svých vojensko-politických záměrů, musel využít všech dostupných zdrojů, které mu Franské království nabízelo.

Nejdůležitějším elementem jeho úspěchů bylo nepochybně královské vojsko. Základ, jak už bylo řečeno výše, tvořilo jádro elitních válečníků, skvěle vyzbrojených, vybavených prvotřídní ochranou výstrojí a bojujících zpravidla na koních, ačkoliv využívání třmene se v západní Evropě rozšířilo patrně až v průběhu 9. století.²²⁵

Tito bojovníci pocházeli z hlediska seniority ze tří různých okruhů. Část z nich byli přímí královští vazalové (*vassi dominici*), disponující majetkem koruny, přiznaným k jejich užívání s podmínkou vojenské služby panovníkovi. Do druhého rámce spadali bojovníci, kteří náklady spojené s válečnými taženími hradili z beneficíí patřících pod správu církve, přičemž bylo zodpovědností církevních seniorů (opatů a biskupů) zajistit, aby jejich muži měli odpovídající výzbroj i výstroj a byli zabezpečeni po stránce zásobování. Bylo rovněž jejich povinností stát v průběhu kampaně v čele jimi přivedeného oddílu.²²⁶ Do třetího okruhu patřili bojovníci tvořící ozbrojené družiny jednotlivých aristokratických velmožů. Motivace účasti těchto *nobiles* a jejich vojáků se odvíjela zejména od možnosti profitovat z kořisti a dalších zisků, spojených s válečnými úspěchy. Jejich zájem na vojenské službě králi (respektive císaři) klesal v průběhu 9. století úměrně s úbytkem příležitostí k hmotnému obohacení, jež bylo tak významným stimulem v průběhu vlády Karla Velikého a jeho předchůdců.²²⁷

Karlovým cílem však bylo zajistit si nejen kvalitativní převahu nad nepřítelem, ale i převahu po stránce kvantity. Oproti svým karlovským předkům proto kladl značný důraz na všeobecnou vojenskou povinnost svobodných obyvatel Říše,²²⁸ která se

²²⁵ Viz Barbero – Charlemagne, str. 255; Contamine – Válka ve středověku, str. 220

²²⁶ Církevní preláti nebyli samozřejmě nuceni přímo se účastit boje, nicméně zodpovídali za hmotné zajištění a bojovou připravenost svých beneficiářů. Viz Barbero – Charlemagne, str. 260 – 2

²²⁷ Viz Collins – Evropa raného středověku, str. 293

²²⁸ Termín *Franci* přestává hrát v průběhu 7. a 8. století etnickou roli a jako Frankové jsou na konci 8. století chápáni všichni svobodní obyvatelé království. Otázka proměny franské etnicity v rámci *Regna Francorum* bude blíže zpracována v následující kapitole.

vstahovala i na poddané nově připojených oblastí,²²⁹ zejména pak Langobardského království, ve snaze zajistit pro plánovaná tažení maximální dostupné množství vojáků. Zájem byl především o službu majetnějších jednotlivců, schopných vybavit se přiměřeným ochranným oděním, spolehlivými zbraněmi a pokud možno i jezdeckým koněm. Povinnost se nicméně vztahovala na veškeré obyvatelstvo a mnoho mužů bylo nuceno bojovat a pochodovat pěšmo, přičemž byli vybaveni pouze nejlevnější výstrojí.²³⁰

Role pěchoty i díky těmto okolnostem v karolinských armádách nadále klesala a tento trend pokračoval i v 9. století. Nepřímou úměrou naopak vzrůstala důležitost jezdeckta, které nakonec zatlačilo pěší vojsko do úlohy podpůrné a pomocné, jež se pro něj stala příznačnou pro další čtyři století. Dav pěšáků, postrádající výzbroj, disciplínu a bojové schopnosti vojenských profesionálů na koních, se stal pouze operační základnou pro útoky obrněné jízdy a jeho role na bojišti byla spíše nepodstatná, až zanedbatelná.

Zajímavým Karlovým pokusem byla snaha o všeobecné rozšíření válečného luku ve franském vojsku, a to včetně jezdců.²³¹ Bojové využití luku nebylo pro Franky žádnou novinkou, což dokládají jak archeologické nálezy hrotů šípů v hrobkách bojovníků, tak časté zmínky v sálském i ripuárském zákoníku.²³² Inspirací pro větší používání luků a jejich přítomnost ve vybavení kavalery mohly být střety s avarskými jízdními lučištníky, tato technika boje však v západní Evropě nikdy nezdomácněla.²³³ Luk byl přesto nejlevnější dostupnou zbraní, schopnou navíc působit nepříteli škodu na větší vzdálenost, a díky tomu se rozšířil především u nejméně majetných svobodníků, povolanych do řad královské armády.

Karel Veliký byl schopným vojevůdcem i organizátorem, avšak rozsah jím vytvořené říše překročil z dlouhodobého hlediska reálné možnosti franské válečné mašinerie. Nedostatečný úřednický aparát znemožňoval efektivní fungování místní

²²⁹ Viz Contamine – Válka ve středověku, str. 39

²³⁰ Viz Barbero – Charlemagne, str. 253

²³¹ *Karoli ad Fulradum Abbatem Epistola* – MGH, Capitularia regum Francorum I, 75, str. 168: „*Ita ut unusquisque cabalarius habeat scutum et lanceam at spatam et semispatum, arcum et pharetras et sagittis*“

²³² Viz Barbero – Charlemagne, str. 253 – 4

²³³ Vyjimkou byli samozřejmě angličtí lučištníci, kteří tak efektivně využili dlouhý luk v bojích proti francouzským rytířům za Stoleté války.

správy, která až příliš často závisela na vůli a záměrech jednotlivých pozemkových magnátů a lokálních královských úředníků. Karel se snažil reagovat vydáváním četných kapitulářů a nařízení, nad jejichž prováděním měli bdít jeho vyslanci (*missi dominici*), přesto se mu však nepodařilo trvale zabezpečit výsledky svých politických a vojenských úspěchů. Zlikvidoval sice válečnou hrozbu ze strany Langobardů, Sasů a Avarů, s nimiž se Frankové utkávali více jak dvě století, ale namísto nich se objevili noví, ještě hrozivější nepřátelé. Na severu normanští Vikingové a na jihu muslimští Arabové.

Do té doby skvěle fungující franský válečný stroj nebyl schopen se s nově objevivšími protivníky přesvědčivě vypořádat. Jestliže odmítání vojenské služby bylo problémem již na konci vlády Karla Velikého, tento trend se ještě zhoršil za jeho nástupců. Válka byla zdrojem nesnází a ztrát, každý se jí tudíž snažil v rámci možnosti vyhýbat bez ohledu na „veřejný zájem“ či královská nařízení. „Řada biskupů a hrabat se dala na útěk (...před vikingskou hrozbou...) a ponechala prosté obyvatelstvo jeho osudu.“²³⁴ Královští vazalové se raději věnovali správě svých beneficíí, jejichž držba, přes veškerou snahu panovníků o zamezení přeměny prekarií na svobodné pozemky (*alodia*), se postupně stávala dědičnou a podmíněná vojenská služba pouze obtížně vymahatelnou. Franská říše se vůči nájezdníkům dostala do pasivní defenzívy a ani energické zásahy některých panovníků, jako například Karla Holého (843 – 77),²³⁵ nedokázaly zcela zamezit drancování Normanů a vítěznému postupu muslimů ve Středozeří. Ruku v ruce s neschopností zorganizovat účinný odpor proti vetřelcům upadala i královská autorita jako taková, čehož využívali četní aristokraté k prosazení vlastní regionální suverenity,²³⁶ de facto zcela nezávislé na moci vládnoucích králů,

²³⁴ Viz Contamine – Válka ve středověku, str. 43

²³⁵ Karel Holý sice rezignoval na možnost odražení normanských nájezdů pomocí ofenzivní strategické koncepce (ke které neměl dostatek sil), zorganizoval nicméně poměrně efektivní systém teritoriální obrany, jejíž hlavní články tvořily opevněné mosty, obnovení městských hradeb, opevnění klášterů a stavba strážních táborů (*castra, castella*). Viz C. Gillmor – Charles the Bald and the small free farmers, 862-869, *Military aspects of Scandinavian society in a European perspective, AD 1-1300 : papers from an international research seminar at the Danish National Museum, Copenhagen, 2-4 May 1996*, edited by Anne Nørgård Jørgensen & Birthe L. Clausen (Copenhagen: National Museum. Studies in archaeology & history, 1997)

²³⁶ Podle Phillipa Contamina se proces vznikající nezávislosti jednotlivých regionů dělil do několika etap. V první (mezi lety 888 – 920) vznikala vévodství a hrabství na okraji království, ovládaná a spravovaná dědičně a naprosto na královské moci nezávisle. Jedná se o případ Flander, Akvitánie,

nucených daný stav postupně akceptovat a respektovat. Páteří moci lokálních magnátů se stali profesionální válečníci, muži sloužící svému pánu výměnou za ochranu a pozemkový majetek, budoucí rytířstvo, jakkoliv bylo původním záměrem Karla Martela, aby byla tato vrstva především oporou panovníka a vojenským nástrojem jeho vůle. Centrální královská moc však podléhala v průběhu 9. a 10. století postupnému rozkladu a rytíři tedy vstoupili do nově vznikajícího období feudalismu především jako jeden z průvodních znaků a reprezentantů tzv. „feudální anarchie,“ se kterou měla jednotlivá nástupnická království v čele s francouzským svěst dlouholetý boj, trvající prakticky většinu období nazývané středověkem.

Burgundska, Normandie a Bretaně. V dalším období (940 – 970) pak místní hrabata využívala k osamostatnění bojů mezi Karlovci a Robertovci, jedná se například o Anjou, Macon, Auxerre, Nivernais a další bývalé *pagi* především v jižní Francii. Od konce 10. století vznikají ještě menší nezávislé jednotky, kastelánství atp., tento trend však narazil na odpor místních velmožů, kteří se další dezintegraci moci a s ní spojené rozšíření stavby pevností a hradů snažili zabránit. Viz Contamine – Válka ve středověku, str. 44, 61 – 3

III. Franská společnost

hierarchie, problematika vzniku a vývoje elit

Vrcholem franského společenského uspořádání je král (*rex*). Zdrojem jeho legitimacy je merovejský původ, který ho společně s dlouhými vlasy²³⁷ předurčuje k vládě nad ostatními Franky. Na povaze královské moci se zásadně podílí tři prvky: původní kmenová, sakrální úloha krále, který svou osobou zajišťoval boží přízeň,²³⁸ at' už se jednalo o válečné štěstí či dobrou úrodu; role vojevůdce (*dux*),²³⁹ vedoucího úspěšné válečné tažení a zajišťujícího kořist i postavení těm, kteří ho následují a podporují; a v neposlední řadě návazání na římskou panovnickou tradici, kdy je vládce hlavou správního aparátu říše, nejvyšším soudcem a zákonodárcem a současně také autoritou v církevní oblasti (např. v otázce obsazování církevních obrocí, svolávání synod atp.). Z hlediska spirituální inspirace můžeme rozeznat rovněž tři zásadní činitele: tradici

²³⁷ Dlouhé vlasy jako odznak moci a předurčenosti k vládě viz Řehoř – Historie – II – IX, str. 57 (MGH - Krusch, Bruno: Gregorii Turonensis Opera. Teil 1: Libri historiarum X, Hannover 1937): „*ibique iuxta pagus vel civitates regis crinitos super se creavisse de prima et, ut ita dicam, nobiliore suorum familia*“ II – XLI, str. 91 – případ franského regionálního krále Chararicha a jeho syna, kteří byli ostříhání, čímž jim měl být znemožněn přístup k vládě: „*Ob hanc causam Chlodovechus indignans, contra eum abiit. Quem circumventum dolis coepit cum filio vincitusque totondit et Chararicum...*“

Poté, co Chararich hrozil, že si nechá vlasy znovu narůst a postaví se mocí proti Chlodvíkovi, byli on i jeho syn popraveni: „*Quod verbum sonuit in aures Chlodovechi, quod scilicet minarentur sibi caesariem ad crescendo laxare ipsumque interficere. At ille iussit eos pariter capite plecti.*“

Dále pak např.: Liber Historiae Francorum – 52 (MGH - Krusch, Bruno: Fredegarii et aliorum Chronica. Vitae Sanctorum, Hannover 1888, str. 326): K vládě vybraný klerik Daniel, byl přejmenován na Chilpericha a nechal si narůst dlouhé vlasy, které měly být odznakem důstojenství a vyvolenosti k vládě: „*Franci nimirum Danielem quondam clericum, cesarie capitis crescente, eum in regnum stabiliunt, atque Chilpericum nuncupant.*“

²³⁸ Role králů u Burgundů – viz např. Ammianus Marcellinus – Res Gestae a fine Corneli Taciti – XXVIII – 5 – 14: „*Apud hos generali nomine rex appellatur Hendinos, et ritu veteri potestate deposita removetur, si sub eo fortuna titubaverit belli vel segetum copiam negaverit terra, ut solent Aegyptii casus eius modi suis adsignare rectoribus. nam sacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Sinistus, et est perpetuus, obnoxius discriminibus nullis, ut reges.*“ Citováno dle:

<http://www.thelatinlibrary.com/ammianus/>

²³⁹ Viz např. Todd – Germáni, Praha 1999, str. 34 – 35; D. Hagermann - Karel Veliký, Praha 2002, str.

germánskou,²⁴⁰ křesťanskou²⁴¹ a římskou,²⁴² přičemž dvě poslední měly apelovat především na galořímskou část obyvatel Franské říše.

Chlodvíkovi se během jeho vlády podařilo nejen ovládnout většinu Galie, ale rovněž odstranit všechny konkurenční královské rody a regionální franské vládcy, čímž se jeho vlastní rod stal jediným nositelem královské hodnosti mezi Franky.²⁴³ Tento fakt sice neznamenal dynastickou svornost a spolupráci, naopak, boje a rozepře mezi jednotlivými Merovejci se v 6. století staly až příliš častými, nicméně zaručil, že královský titul zůstal pro Chlodvíkovy potomky exkluzivním až do poloviny 8. století. A i tehdy – při sesazení posledního merovejského krále Childericha III. (743 – 751) – byli již více jak půl století de facto vládnoucí Karlovců nuceni hledat pro tento záměr papežskou a církevní podporu²⁴⁴ a rovněž si zajistit souhlas franské nobility.

Autorita panovníka též souvisela se schopností krále shromáždit bohatství (královský poklad – *thesaurus*), které krom jiného sloužilo k získání a udržení prestiže a loajality svých věrných.²⁴⁵ Důležitým zdrojem financí byla válečná tažení, v jejich

²⁴⁰ Např. symbolika dlouhých vlasů, viz poznámka 237

²⁴¹ Vytvářena především katolickými biskupy – prezentace franských králů jako protějšků vládců starozákonních, s apelem na mírumilovnost a zbožnost. Např.: popis Gunthramna jako „svatého“ krále (Řehoř – Historie – IX – XXI, str. 441) Dále viz R. Van Dam – Merovingian Gaul and the Frankish conquest, The New Cambridge Medieval History, Cambridge 2005, str. 206 – 7

²⁴² Spojení triumfu vojenského a vítězství katolické víry. Viz např. zpodobnění Chlodvíka jako nového Konstantina – Řehoř – Historie – II – XXXI, str. 77: „*Procedit novos Constantinus ad lavacrum, deleturus leprae veteris morbum sordentesque maculas gestas antiquitus recenti latice deleturus...*“, dále například převzetí římských rituálů při ustavení nového vládce (např. vyzdvižení na štít – Řehoř – Historie – VII – X, str. 332: „*...ibique parvae superpositus, rex est levatus...*“)

²⁴³ Viz Řehoř – Historie – II, XL až XLII, str. 89 – 93

²⁴⁴ Problematika sesazení Merovejců z franského trůnu a jejich nahrazení karlovskou dynastií viz: Collins – Evropa raného středověku 300 – 1000, Praha 2005, str. 272 – 3; Jacques Le Goff – Encyklopedie středověku, Praha 2002, str. 307; Hagermann – Karel Veliký, str. 33 – 8, 40, 58 – 61 Viz též Fredegar – *Continuationes* – XXXIII (MGH - Krusch, Bruno: Fredegarii et aliorum Chronic. Vitae Sanctorum, Hannover 1888, str. 182); *Annales Laurissenses Minores* – XII (MGH - Pertz, Georg Heinrich: *Annales et chronica aevi Carolini*, Hannover 1826, str. 116)

²⁴⁵ Role královského pokladu viz: Řehoř – Historie – IV – XXII, str. 154: „*Chilpericus vero post patris funera thesaurus ... accepit et ad Francos utiliores petiit ipsusque muneribus mollitus sibi subdidit.*“, VI – XXIV, str. 292 – uchazeč o královský trůn Gundovald se snažil podpořit své plány bohatstvím, které mělo zajistit věrnost jeho podporovatelů a jež mu zabavil král Gunthramn – „*Gunthchramnus vero dux cum duce Gunthchramni regis res Gundovaldi divisit et sicum Arverno detulit immensum, ut ferunt, argenti pondus et auri vel reliquarum rerum.*“

rámci pak například výkupné, jímž důležití zajatci mohli získat svobodu nebo pomocí něhož se ohrožená města snažila vyhnout plenění. Válečná kořist pak byla důležitým motivačním prvkem nejen pro vládcu, či vrchního velitele, nýbrž zejména pro jednotlivé bojovníky, kterým mohla přinést dostatek majetku k zajištění mocenského a sociálního vzestupu. Franští králové se též snažili navázat na římský správní aparát a v jeho rámci zejména na systém vybírání daní,²⁴⁶ dále například soudních a jiných poplatků.²⁴⁷

Důležitým podpůrným prvkem, ale současně i soupeřem královské moci byly elity, které postupně vytvořily aristokracii Franské říše.²⁴⁸ Podle původu lze vysledovat tři nejdůležitější okruhy, z nichž tyto přední mužové pocházeli. První zahrnoval mocné a bohaté Franky, původně například hlavy rodů či klanů, úspěšné válečníky a velitele jednotlivých královských oddílů, kteří byli za svou věrnost a podporu králi odměňováni podílem na kořisti, zkonfiskovanými a zabranými pozemky, a též úřady královské správy.²⁴⁹ Mezi tyto původní franské velmože se postupně zařazovali rovněž předáci *laetū* a dalších neřímských vojenských komunit usedlých v Galii,²⁵⁰ jejichž svobodní členové byli z hlediska *Lex Salica* Frankům před zákonem rovni, disponující stejnými právy i povinnostmi. Třetí skupinu představovali členové galořímské aristokracie, ať už se jednalo o *senatores*, biskupy (spojující ve své osobě funkci církevní autority a současně předáka příslušného *civitas*) či mocné pozemkové magnáty. Jejich moc se zakládala zejména na nemovitém majetku a z něj pramenícím postavením v rámci příslušného regionu (v případě aristokracie) a pozice, jež zaujímali ve správě *civitates* (v případě biskupů). Franští králové též s oblibou využívali jejich

²⁴⁶ Viz R. Van Dam – Merovingian Gaul and the Frankish conquest, *The New Cambridge Medieval History*, str. 209 – 210; Řehoř – Historie – V – XXVIII; V – XXXIV; IX – XXX; X – VII, snaha Chlothara I. o zdanění církevních obročí – Řehoř – Historie – IV – II.

²⁴⁷ Např. odúmrtě – viz Řehoř – Historie – VI – XLVI, str. 320: král Chilperich neuznával závěti, které byly sepsány ve prospěch církve (*adsiduae testamenta, quae in ecclesias conscripta erant*)

²⁴⁸ V pramenech je možno nalézt mnoho výrazů, jimiž soudobý autoři označovali přední muže království.

U Řehoře se jedná např. o *utiliores* (IV – XXII); *seniores*; *priores* (VII – XXXIII); *potentes* (VII – XIX); *seniores ingenui* (VII – XV); *seniores populi* (VI – XXXI)

²⁴⁹ Např. titul vévody (*dux*), hraběte (*comes*), majordoma, správce (*domesticus*), maršálka (*comes stabuli*) atp.

²⁵⁰ Viz např. Řehoř – Historie – VII – III, str. 328 – Sas Chulderich, jmenován vévodou (VIII – XVIII, str. 385)

schopností a znalostí v řízení ‚státních‘, správních, případně i vojenských záležitostí.²⁵¹

III/a – 6. století

Chlodvíkova pozice na sklonku jeho vlády byla v rámci poměru k elitám franské říše do značné míry výjimečná, jeho potomci však byli postupně nuceni hledat *modus vivendi* s franskou aristokracií, která využívala rozporů mezi králi a jednotlivých krizových momentů k upevňování vlastního postavení. Chlodvíkovi synové však ještě dokázali těžit z otcova dědictví (ať už z hlediska královské autority či z rozsáhlého územního rozmachu zajištěného jeho vítězstvími), přičemž svou vlastní pozici posilovali úspěšnými válečnými kampaněmi proti sousedům.²⁵²

V tomto ohledu byl úspěšný zejména Theuderich, přesto právě v jeho království došlo ze strany nobility k několika vzepření se královské moci. V prvním případě využil clermontský senátor Arcadius Theuderichova zaneprázdnění bojem s Duryňky a se záminkou domnělé královny smrti vyzval jeho bratra Childeberta, aby se ujal vlády nad Auvergne.²⁵³ Theuderich reagoval nemilosrdným tažením proti vzbouřencům, byl však nucen nejdříve přísliby veliké kořisti přesvědčit ‚své Franky‘, aby jej následovali na trestnou výpravu a nikoli jeho bratry do války proti Burgundům.²⁵⁴ Tato epizoda svědčí mimo jiné o tom, že jednotliví franští bojovníci byli ve volbě svého pána zcela svobodné vůle, alespoň co se týče první poloviny 6. století. Druhým případem byla lokální uzurpace moci Munderichem, který se prohlásil králem s odkazem na svou údajnou přízněnost s Merovejci a přijal od místního ‚lidu‘ (*populus*) přísahu věrnosti. I jeho odpor byl nakonec zlomen nasazením královského vojska.²⁵⁵

²⁵¹ Merovejští panovníci často využívali služeb Galořímanů – ať už si cenili jejich rad a zkušeností (např. Řehoř – Historie – II – XXXII, str. 79), znalostí ohledně daňového aparátu (VII – XV, str. 336 – 7), nebo vojevůdcovských schopností (např. *patricius* Mummolus – viz kapitola Franské vojsko).

²⁵² Theuderichovo tažení proti Dánům (Řehoř – Historie – III – III, str. 99), Duryňkům (III – VII, str. 103 – 4), společné tažení bratrů proti Burgundům (III – VI, str. 103; III – XI, str. 107 – 8) a Gótům (III – XXIX, str. 125 – 6)

²⁵³ Řehoř – Historie – III – IX, str. 106

²⁵⁴ Řehoř – Historie – III – XI, str. 108: „*Me sequimini, et ego vos inducam in patriam, ubi aurum et argentum accipiatis, quantum vestra potest desiderare cupiditas, de qua pecora, de qua mancipia, de qua vestimenta in abundantiam adsumatis.*“

²⁵⁵ Řehoř – Historie – III – XIV, str. 110 – 12

Přestože franští králové žili téměř v neustálém pohybu, nebylo v jejich silách a možnostech osobně řídit správu rozsáhlých oblastí podléhajících jejich moci a byli tudíž nuceni delegovat tuto odpovědnost na své služebníky, kteří však nově nabytých pravomocí nezdůvodněně zneužívali k vlastnímu obohacení.²⁵⁶ Vládnoucí Merovejci se tím spíše snažili o upevnění centrální královské autority, kterou měly krom jiného podpořit i příjmy z daní, uvalených jak na Franky,²⁵⁷ tak na církve, jež měla například z nařízení Chlothara I. odvádět až třetinu z příjmů jednotlivých kostelů.²⁵⁸ Vůči těmto nařízením panoval všeobecný odpor, zvláště pak zvýrazněný v krizových momentech, jakým bylo například úmrtí krále. Například po smrti Theudeberta I. byl jeho výběrčí daní Parthenius vydán na pospas nenávisnému davu a ukamenován.²⁵⁹

Dalšími nástroji královské autority byli úředníci, podílející se na chodu panovníkovy domácnosti a „paláce“ nebo na správě jednotlivých měst a území. Královský palác byl v merovejské době centrem vlády, kanceláří a soudním dvorem a tudíž i zdrojem královské moci a autority.²⁶⁰ Představiteli místní administrativy jednotlivých *civitates* byla hrabata (*comites*), vybavena soudními, daňovými a též vojenskými pravomocemi.²⁶¹ Vyšší než hrabata pak stáli vévodové (*duces*), často pověřovaní velením vojska, diplomatickými úkoly a též správou větších územních celků.²⁶²

Zvláštní postavení v rámci správy Franské říše měli biskupové. Králové vyvíjeli kontinuální snahu o kontrolu biskupské volby a jejich vůle byla rozhodujícím činitelem, ať už z hlediska výběru kandidáta či z hlediska potvrzení výsledku

²⁵⁶ Viz případ Sigivalda, jehož Theuderich pověřil správou vypleněné Auvergne. Řehoř – Historie – III – XVI, str. 116

²⁵⁷ Řehoř – Historie – III – XXXVI, str. 131

²⁵⁸ Řehoř – Historie – IV – II, str. 136

²⁵⁹ Řehoř – Historie – III – XXXVI, str. 132: „*Franci vero cum Parthenium in odio magno haberent, pro eo quod eis tributa antedicti regis tempore inflixisset, eum persequi coeperunt. ... Tunc caedentes eum pugnis sputisque perurgentes, vinctis postergum manibus, ad colomnam lapidibus obruerunt.*“

²⁶⁰ Jeho ovládnutí se stalo v 7. století cílem soupeřících magnátských rodů a cestou k růstu moci majordomů. Viz P. Fouracre – Francia in the seventh century, *The New Cambridge Medieval History I*, str. 381

²⁶¹ R. Van Dam – Merovingian Gaul and the Frankish conquest, *The New Cambridge Medieval History I*, str. 209

²⁶² V 6. století byli vévodové například pověřeni správou Champagne, Touraine a Poitou, Soissons, Auvergne a dalšími částmi Akvitánie. Viz R. Van Dam – Merovingian Gaul and the Frankish conquest, *The New Cambridge Medieval History I*, str. 209

proběhnuvší volby.²⁶³ Důležitost královské role potvrdila i synoda v Orleansu (549), biskupové byli chápáni jako součást merovejského správního aparátu a měli podobně jako hrabata a vévodové skládat příslušnému panovníkovi přísahu věrnosti.²⁶⁴

Církevní preláti se snažili tomuto vlivu čelit, využívaje mimo jiné kultů a náboženské autority jednotlivých světců, jako byl například svatý Martin.²⁶⁵ Disponovali též rozsáhlým pozemkovým majetkem, díky němuž představovali v rámci mocenské struktury franských království důležitého činitele s příslušným regionálním vlivem. Bohatství církve navíc nadále rostlo četnými dary a závěťmi, svěřujícím do jejích rukou jak péči nad spásou duší, tak značné množství nemovitých statků.²⁶⁶ Král Chilperich si například podle Řehoře často stěžoval, že jeho pokladnice zeje prázdnotou, protože všechno bohatství připadlo církvi, která díky tomu nyní vládne říší.²⁶⁷

Jestliže generace Chlodvíkových synů se víceméně zdržela bratrovražedných bojů, využívajíce k expanzi a obohacení spíše území sousedících národů, druhá polovina 6. století se stala svědkem mnoha vnitro-franských konfliktů a válek mezi jednotlivými merovejskými králi. Tyto události přispívaly ke kontinuálnímu upevnování pozice aristokracie, která se zvolna etablovala v rámci franské společnosti. Základem moci těchto *seniores, optimates* či *nobiles*, jak bývají tito „urození“ v pramenech nejčastěji nazýváni, tvořilo rozsáhlé movité i nemovité bohatství, které získali pod svou kontrolu v průběhu 6. století.²⁶⁸ Otázka etnicity přestávala v rámci šlechty postupně hrát

²⁶³ Viz např.: Řehoř – Historie – III – XVII, str. 117: „...*Ommatius tribus annis praefuit. Hic enim ex iusso Chlodomeris regis... Quo defuncto, Theodorus et Proculus episcopi, qui de partibus Burgundiae advenerant, ordinante Chrodigilde regine...*“ Theodorus a Proculus byli dosazeni z vůle královny Chrodichildy.

²⁶⁴ Viz Guntchramni regis Edictum, MGH, Capitularia Merovingica: Boretius, Alfred: Capitularia regum Francorum, Hannover 1883, str. 10 – 12; Viz Raymond Van Dam – Merovingian Gaul and the Frankish conquest, The New Cambridge Medieval History I, str. 215

²⁶⁵ Řehoř – Historie – IV – II, str. 136

²⁶⁶ S. Reynolds – Fiefs and vassals, Oxford University Press 1994, str. 77 – 8

²⁶⁷ Řehoř – Historie – VI – XLVI, str. 320 : „*Ecce pauper remansit fiscus noster, ecce divitiae nostrae ad ecclesias sunt translatae; nulli penitus nisi soli episcopi regnant; periet honor noster et translatus est ad episcopus civitatum*“

²⁶⁸ E. James – Frankové, Praha 1997, str. 215; bohatství některých velmožů mohlo dokonce předčít obsah královské pokladnice, jak poznamenává Řehoř například ohledně vévody Rauchinga (Řehoř – Historie – IX – IX) či *patricia* Mummola (VII – XL)

podstatnou roli, neboť mnozí galořímsí *senatores* přijímali franská jména a být ‚Frankem‘ označovalo spíše úroveň sociálního postavení, než nevyhnutelně etnický původ.²⁶⁹

Stejně jako dochází k posunu ve významu označení ‚*Franci*‘, mění se v pramenech i význam slova ‚*leudes*‘. U Řehoře jsou jako *leudes* zpočátku zmiňováni předáci, významní Frankové, obklopující krále a tvořící páteř jeho vojska. Ztráta jejich podpory znamenala rovněž ztrátu panovnické moci a autority.²⁷⁰ V deváté knize Řehoř cituje smlouvu mezi králi Guntramnem a Childebertem II. (588) a výrazem ‚*leudes*‘ jsou zde popsáni lidé, skládající králi přísahu věrnosti (*sacramentum*), za jejíž porušení jsou potrestáni vypovězením.²⁷¹ Když o těchto ‚jemu nepřátelských lidech‘ hovoří Guntramn, používá Řehoř termínu ‚*homines*‘.²⁷²

V poslední čtvrtině 6. století jsme ve Franské říši svědky řady sebevědomých politických vystoupení ze strany velmožů. Po zavraždění krále Sigiberta (575) se hlavním zastáncem jeho nedospělého syna Childeberta stal vévoda Gundovald, jenž se takto snažil o posílení vlastní pozice v austrasijském království.²⁷³ Z podpory jiného Gundovalda, uzurpátora královské moci v Akvitánii,²⁷⁴ se pokoušeli těžit vévodové Guntramn Boso, Desiderius a Bladast a též burgundský *patricius* Mummolus.²⁷⁵ O vzrůstající sebejistotě aristokracie svědčí například i jednání austrasijských magnátů Ursiona a Bertefreda, kteří využili nedospělosti krále Childeberta II. a vytáhli proti

²⁶⁹ R. Van Dam – Merovingian Gaul and the Frankish conquest, *The New Cambridge Medieval History* I, str. 217; James – Frankové, str. 187, 189

²⁷⁰ Řehoř – *Historie* – II – XLII, str. 92 – 3 ; III – XXIII, str. 123

²⁷¹ Řehoř – *Historie* – IX – XX, str. 438 – 9 : „*Similiter convenit, ut secundum pactionis inter domnum Gunthchramnum et bonae memoriae domnum Sigyberthum initas leudes illi, qui domnum Gunthchramnum post transitum domni Chlothari sacramenta primitus praebuerunt, et, si postea convincuntur se in parte alia tradidisse, de locis ubi conmanere videntur convenit ut debeant removeri. Similiter et qui post transitum domni Chlothari convincuntur domnum Sigyberthum sacramenta primitus praebuisse et se in alia parte transtulerunt, modo simile removantur.*“

Viz též MGH, *Capitularia Merovingica*, Boretius, Alfred: *Capitularia regum Francorum, Pactum Guntchramni et Childeberti II.*, str. 14

²⁷² Řehoř – *Historie* – IX – XX, str. 434: „*...homines, quos pro utilitate mea, quia mihi infensi erant, migrare volui, non permiserunt.*“

²⁷³ Řehoř – *Historie* – V – I, str. 194

²⁷⁴ Řehoř – *Historie* – VII – X, str. 332

²⁷⁵ Příznačné je, že zatímco Bladast a Guntramn Boso patřili z hlediska etnického původu mezi Franky, Desiderius a Mummolus byli původu římského.

Lupovi, vévodovi Champagne. Jejich počínání se snažila zabránit královna Brunichilda, avšak šlechtici její intervenci odmítli s lakonickým argumentem, že právě oni jsou nyní ochránci jejího syna a tudíž i podstatou jeho moci.²⁷⁶

Po smrti králů Theudeberta II. (612) a Theudericha II. (613) došlo k opětovnému sjednocení Franské říše pod vládou jediného panovníka – Chlothara II. Rozhodující roli při této unifikaci hrála austrasijská a burgundská aristokracie v čele s majordomem Warnacharem, kteří odmítli nároky Theuderichova nedospělého syna Sigiberta a přiklonili se raději k neustrijskému Chlotharovi. Díky této podpoře byl Warnachar potvrzen ve funkci burgundského majordoma²⁷⁷ a velmož Pipin z Landenu společně s metským biskupem Arnulfem získali rozhodující vliv v Austrasii. Přestože Chlothar i jeho syn Dagobert byli enegickými a úspěšnými vládci, nepodařilo se jim zvrátit proces vzrůstu moci franské aristokracie, která v průběhu 7. století pozvolna vytlačovala merovejské krále na okraj politického dění.

III/b – 7. století

Řehoř ve své Historii spatřoval hlavní důvod úpadku královské moci v průběhu 6. století ve vzájemných sporech a válkách vládnoucích Merovejců. Není jednoduché vysvětlit a dát do souvislosti všechny příčiny krize královské autority a vzrůstu moci aristokratických špiček.²⁷⁸ Einhardův záměrně pokřivený obraz „zahálčivých králů“ je vysoce tendenční,²⁷⁹ stejně jako mnohé zmínky Metských análů,²⁸⁰ rovněž stránek později vítězným Karlovcům. Vláda Chlothara II. nad sjednocenou říší byla umožněna díky podpoře franských velmožů a je tudíž logické, že její trvání bylo založeno na konsenzu s těmito elitami. V 7. století mizí některé důležité nástroje a opory královské

²⁷⁶ Řehoř – Historie – VI – IV, str. 268: „...*nunc autem filius tuus regnat, regnumque eius non tua, sed nostra tuitione salvatur.*“

²⁷⁷ Fredegar – IV – XLII, str. 142

²⁷⁸ Václav Drška v tomto ohledu upozornil na fakt, že Merovejci byli i v druhé polovině 7. století stále schopni různých politických kroků a aristokracii akceptovaných řešení dynastických problémů. Viz např. jednání královny Balthildy po smrti Chlodvíka II. coby regentky vládnoucí jménem svých tří nedospělých synů. Viz V. Drška – *Les rois faitnéants - reges qui potestatem non habent?* K některým aspektům „krize“ pozdně meroveovského království, Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám Aleše Skřivana, Acta Universitatis Carolinae 2005, str. 165 – 178

²⁷⁹ D. Hagermann – Karel Veliký, Praha 2002, str. 33 – 4

²⁸⁰ *Annales Mettenses Priores*, MGH – Simson, Bernhard von, Hannover 1905

moci, jako například instituce přímých daní,²⁸¹ a autorita panovníka vůči velmožům se opírá o konkurenci mezi jednotlivými klany a klikami při boji o vliv v královském paláci a též o stále existující potřebu aristokracie (v čele s majordomy) odvozovat původ legitimacy své vlastní moci od autority královské (ne-li de facto, tak rozhodně alespoň de iure).

Chlothar II. i Dagobert ovládali Burgundsko a Austrasii skrze osobu majordoma, jenž se takto stal prostředníkem mezi panovníkem a elitami jednotlivých království. Austrasijci navíc zdůrazňovali svou nezávislost na Neustrii a požadovali ustavení svého ‚vlastního‘ krále, kterým se stal nejprve Dagobert a posléze jeho syn Sigibert III. Reakcí ze strany šlechty na růst moci majordomů byla například žádost burgundských magnátů adresovaná Chlotharovi II., aby po smrti Warnachara (626) nechal jeho funkci neobsazenou a jednal o důležitých otázkách přímo s nimi.²⁸² Burgundští tedy poté cestovali na sněmy a setkání s králem přímo do Neustrie, o čemž nás Fredegar obšírně informuje.²⁸³

Přes nepochybný vzestup aristokracie se Dagobertovi I. stále dařilo ovládat království dle své vůle a byl schopen úspěšně čelit jak vnitřním, tak zahraničním nepřátelům. V jeho době byla rovněž vydána řada diplomatických listin, čehož pozdější padělatelé často využívali při tvorbě falsifikací.²⁸⁴ Po Dagobertově smrti se k ústupu královské moci přidal i nedostatek vojenské kontroly franských hranic a sousedů, Frankové však přesto zůstali obávanými nepřáteli. Vnitřní i vnější politika Franské říše nadále zůstává pod kontrolou královského paláce, v jeho čele však již nestojí král, ať už z důvodu nezletilosti či domnělé mentální nezpůsobilosti, nýbrž zástupci nobility.²⁸⁵ Krátká období po smrti Dagoberta I. a Chlodvíka II. stály v čele vlády jako regentky královny-vdovy Nantechilda a Baldechilda.

²⁸¹ Fouracre – Francia in seventh century, The New Cambridge Medieval History I, str. 371

²⁸² Fredegar – IV – LIV, str. 148: „...*Sed omnes unanimiter deligantes se nequicquam velle majorem domus eligere, regis gratiam obnexe petentes cum rege transagere.*“

²⁸³ Fredegar – IV – LV, str. 148

²⁸⁴ Viz Diplomata Regum Francorum e stirpe Merovingica – Kölzer, Theo: Die Urkunden der Merowinger. 1. Teil, Hannover 2001, odd. 26 – 70, str. 71 – 180; Kölzer, Theo: Die Urkunden der Merowinger. 2. Teil, Hannover 2001, odd. 141 – 207, str. 557 – 87

²⁸⁵ Fouracre – Francia in seventh century, The New Cambridge Medieval History I, str.380 – 1

V minulosti byla historiky za bernou minci často přijímána tvrzení pozdějších prokarlovských pramenů²⁸⁶ o fyzickém i mentálním úpadku merovejské dynastie, jež byly nejčastěji spojovány s dědičnými genetickými vadami a nezdravým způsobem života. Výsledkem těchto rysů pak měla být brzká úmrtí králů a úpadek jejich mentálních sil, v důsledku čehož se moci a zdrojů v království měla chopit šlechta a získat tak rozhodující vliv v politickém rozhodování.²⁸⁷ Vžitě označení ‚*rois faineants*‘, tedy zahálčiví králové, je však do značné míry zavádějící a vůči Merovejcům poněkud nespravedlivé.

Po smrti Dagoberta I. aristokracie pokračovala v již nastoupeném trendu a postupem času zbavila krále většiny majetku a prostředků,²⁸⁸ tudíž i moci a schopnosti ovlivňovat dění. A v případě, že došlo k pokusům ze strany krále o znovuzískání těchto pro vládu potřebných atributů, jako se tak stalo v případě Dagoberta II., postavila se šlechta silou proti těmto snahám a Dagobert byl posléze zavražděn vlastními lidmi.²⁸⁹ Moc elit byla nicméně prosazována ‚kolektivně‘, žádný jednotlivý velmož nedisponoval takovou převahou, aby se mohl obejít bez podpory ostatních. Ani Pipinovci nebyli v polovině 7. století jediným dominantním rodem v Austrasii, o čemž svědčí i nastoupení majordoma Otty po smrti Pipina z Landenu (639).²⁹⁰ Boj mezi Ottou a Pipinovým synem Grimoaldem posléze vyvrcholil Ottovým zavražděním a jeho nahrazením Grimoaldem v pozici majordoma.²⁹¹

Nebyla to pouze franská aristokracie, kdo se snažil využít nezletilosti králů po smrti Dagoberta I. Durynský vévoda Radulf se vzbouřil vůči vládě austrasijského majordomátu a díky skvěle vedené obraně se mu podařilo odrazit všechny pokusy o odvetu ze strany Franků.²⁹² Dezintegrace centrální moci měla v 7. století pokračovat a Radulfovu secesi později napodobili i akvitánští vévodové. Podmínkou byla samozřejmě rovněž schopnost udržet nezávislost i vojenskými prostředky.

²⁸⁶ Např. již výše zmínění Einhardův *Vita Caroli Magni*, *Annales Mettenses Priores*, dále pokračovatel Fredegarův, či *Liber Historie Francorum*.

²⁸⁷ R. Collins – Evropa raného středověku, 300 – 1000, str. 178 – 9

²⁸⁸ I královští *antrustiones* se např. zřejmě přesouvají pod velení a autoritu majordomů, přičemž králové jsou takto odkázáni na jejich ochranu a dobrou vůli. Viz B. Bachrach – Merovingian Military Organization, 481-751, Minneapolis 1972, str. 96 – 7

²⁸⁹ Fouracre – Francia in seventh century, The New Cambridge Medieval History I, str. 391

²⁹⁰ Fredegar – IV – LXXXVI, str. 164

²⁹¹ Fouracre – Francia in seventh century, The New Cambridge Medieval History I, str. 385

²⁹² Bachrach – Merovingian Military Organization, 481-751, str. 92 – 3

Důležitou šlechtickou aktivitou v průběhu 7. století byla i podpora rozvoje církevních aktivit, zakládání nových klášterů a misí pod patronátem aristokracie, která si díky právům zakladatele udržovala i kontrolu nad těmito církevními prebendami,²⁹³ jež byly nezávislé na autoritě biskupa příslušné diecéze. Tento proces samozřejmě často vedl k jurisdikčním a pravomocným sporům s dotyčnými preláty. Výsledkem byl nicméně nebyvalý rozvoj monasticismu ve Franské říši (v průběhu 7. století bylo na jejím území vybudováno přes 200 klášterů).²⁹⁴ Církev se stala největším pozemkovým vlastníkem ve Franské říši, rozsah jejího majetku z celkového množství v polovině 8. století se odhaduje na jednu třetinu.²⁹⁵ Na rozdíl od světských držitelů nebyl rozměňován dědictvími či dělením mezi příbuznými. Prakticky jediná možnost jeho ztráty byla konfiskace ze strany krále v případě *infidelitas* příslušného preláta.²⁹⁶ A právě církevní pozemky se stali později pro karlovské vládce zdrojem k přerozdělení mezi své příznivce a vojáky, kteří jim byli povinni vojenskou službou na základě přiděleného benefícia.

Moc aristokracie v průběhu 7. století rostla, přesto však měla stále své limity v rámci stávajícího rozložení sil mezi jednotlivými rodinami a stranami a nadále trávající vyvolenosti merovejské dynastie ke královské vládě nad Franky. Pokusy získat na svou stranu rozhodující podíl moci byly nejednou odsouzeny k neúspěchu, zvláště když tvrdý postup vůči protivníkům vyvolal všeobecný odpor i mezi ostatními velmoži. Jednalo se například o pokus Pipinova syna Grimoalda, který nechal tonzurovat mladého Dagoberta II. a s pomocí biskupa v Poitiers jej poslal do vyhnanství do Irska, aby poté dosadil na trůn svého vlastního syna jako Childeberta III,²⁹⁷ který měl být údajně adoptován Dagobertovým otcem Sigibertem III.²⁹⁸ To ovšem vyvolalo velký odpor mezi Franky (již jeho výše zmíněné odstranění majordoma Otty vyvolalo obavy ze strany ostatních magnátů) a Grimoald byl posléze

²⁹³ Otázka vzestupu monasticismu pod vlivem sv. Columbana viz např. Fouracre – Francia in seventh century, *The New Cambridge Medieval History I*, str.381 – 384; Collins – Evropa raného středověku, 300 – 1000, str. 247; Hagermann – Karel Veliký, str. 42

²⁹⁴ Collins – Evropa raného středověku, 300 – 1000, str. 247

²⁹⁵ Reynolds – Fiefs and vassals, str. 77

²⁹⁶ Reynolds – Fiefs and vassals, str. 80

²⁹⁷ Fouracre – Francia in seventh century, *The New Cambridge Medieval History I*, str.386

²⁹⁸ Rozbor problematiky nastolení Childeberta III. a jeho příbuznosti se Sigibertem III. viz Drška – *Les rois faitnéants - reges qui potestatem non habent?*, str. 167 – 9

zajat, v řetězech poslán na dvůr Chlodvíka II., kde byl mučen a ‚po zásluze‘ popraven.²⁹⁹ Z těchto událostí vyplývá, že vyjímečné postavení Merovejců nebylo v polovině 7. století přes ztrátu značné části faktické moci ještě natolik narušeno, aby bylo pro Franky nastolení nové dynastie přijatelné. Grimoald si rovněž nedokázal zajistit mezi austrasijskou šlechtou dostatečnou podporu pro tento záměr, což se mu stalo osudným.

Dalším případem snahy o uchvácení rozhodujícího vlivu v královském paláci, a tedy i podílu na moci v království a s ním souvisejících výhod, bylo období Ebroinova majordomátu v Neustrii (658/9 – 680). Neexistence zákonných privilegií šlechty vytvářela z ‚přístupu ke králi‘, a tedy ovládnutí královského paláce klíč k získání a udržení politické moci. Společně s královnou Balthildou, vykonávající regentství za svého nezletilého syna Chlothara III., se Ebroin snažil obsadit svými lidmi všechna důležitá a vlivná místa v královské i církevní správě a vytlačoval tím ostatní velmože na politickou periferii.³⁰⁰ Poté, co byl Chlothar uznán zletilým, byla Balthilda odeslána do kláštera a majordomus uplatňoval na mladého krále výhradní vliv, přičemž zamezil přístupu ostatních aristokratů k panovníkovi. Rozvrátil tak předchozí mocenský konsenzus a vyvolal rozhodný odpor u ostatních, na vládě se nepodílejících neustrijských magnátů.

Ti, v čele s vévodou Wulfoaldem, po smrti Chlothara III. (673) zvolili austrasijského krále Childericha II. rovněž vládcem Neustrie a Burgundska a Ebroin byl společně se ‚svým‘ králem Theuderichem III. (Chlotharovým nástupcem v Neustrii) sesazen a poslán do vyhnanství.³⁰¹ V něm ovšem nepobyl dlouho, neboť Childerich II. byl roku 675 zavražděn, čehož Ebroin využil k úniku z kláštera, v němž byl zadržován, a zahájil společně se svými příznivci (*socii*) rychlé tažení proti nově zvolenému majordomovi

²⁹⁹ *Liber Historiae Francorum*, str. 316: „*Franci itaque hoc valde indignates, Grimoaldo insidias preparant, eumque exementes, ad condemnandum rege Francorum Chlodoveo deferunt. In Parisius civitate in carcere mancipatus vinculorum cruciatu constrictus, ut erat morte dignus, quod in domino suo exercuit ipsius mors valido cruciatu finivit.*“

³⁰⁰ Fouracre – Francia in seventh century, *The New Cambridge Medieval History I*, str. 388

³⁰¹ Fredegar – Cont. – II, str. 168: „*Eo tempore Franci adversus Ebruinum insidias praeparant; contra Theodoricum insurgunt, eumque a regno dejiciunt: crines capitis ejus abscindentes totonderunt, Ebruinumque et ipsum tondunt, et in Burgundiam Luxovium monasterium invitum dirigunt. Propter Childericum in Auster legationem mittunt; una cum Wolfaldo duce venientem, eumque super cunctum regnum suscipiunt.*“

Leudesiovi.³⁰² Dostihl jej nedaleko Basieux, kde byl Leudesius se svými lidmi zabit a Ebroinovi padl do rukou jak král Theuderich, tak královský poklad. Následně znovu upevnil svou moc v Neustrii a zlikvidoval mnoho politických oponentů, včetně biskupa Leudegara.

Sedmdesátá léta 7. století byla ve znamení definitivního pádu královské autority. Merovejští panovníci již byli využíváni pouze jako figurky v politických bojích mocných aristokratických klik, a pokud se snažili restaurovat své královské pravomoci či vystupovali příliš rozhodně při obhajobě panovnických práv, šlechta neváhala dotyčného Merovejce zavraždit. Tak se stalo jak v již výše zmíněném případě Dagoberta II. v Austrasii, tak i Childericha II. v Neustrii.

Ebroinovým současníkem ve východní části říše byl Pipin II. Herstalský. Tento vnuk Pipina I. a Arnulfa z Met získal k původnímu rodovému majetku po sňatku s bohatou dědičkou Plektrudou rozsáhlá území v povodí řeky Mosely a stal se tak nejbohatším šlechticem v Austrasii.³⁰³ Po zavraždění Dagoberta II. (679) se konflikt mezi ním a Ebroinem, snažícím se spojit všechna franská království pod vládou Theodericha III., stal nevyhnutelným.³⁰⁴

V následném tažení byl však Pipin, společně se svým spojencem, vévodou Martinem, poražen v bitvě u Lucofaa a nucen stáhnout se do defenzívy. Ebroin se nicméně ze svého vítězství netěšil dlouho, neboť se stal obětí zášti jednoho z mnoha svých politických oponentů, Franka Ermanfreda,³⁰⁵ jenž se po zavraždění neustrijského majordoma uchýlil pod Pipinovu ochranu.³⁰⁶ Ebroinův nástupce Waratto byl pro mírové urovnání celého konfliktu, avšak Warattův syn Ghislemar trval společně se svým švagrem Bercharem na válce proti Pipinovi. Po Warattově smrti (686) tedy došlo k další konfrontaci mezi austrasijským a neustrijským majordomem, z tohoto konfliktu ale vyšel nakonec vítězně Pipin, když své nepřátele roku 687 na

³⁰² Bachrach – Merovingian Military Organization, 481-751, str. 95 – 6

³⁰³ Viz Hagermann – Karel Veliký, str. 42

³⁰⁴ Fouracre – Francia in seventh century, The New Cambridge Medieval History I, str.391

³⁰⁵ Fredegar – Cont. – IV, str. 170: „*Ebruinus quoque magis atque profusius crudeliter Francos opprimebat, donec tandem aliquando Ermenfrido Franco minas parat, resque proprias tollere disponit. Consilio cum suis patrato, nocte collecta manu sociorum, per noctem super eum consurgens, Ebruinum interfecit. Quo preempto, ad Pippinum ducem in Auster cum muneribus suis pervenit.*“

³⁰⁶ *Annales Metenses Priores*, MGH, Simson, Bernhard von: *Annales Mettenses priores*, Hannover 1905, str. 6

hlavu porazil v bitvě u Terty (*Textricio*).³⁰⁷ Svůj triumf završil sňatkem svého syna Droga s Bercharovou vdovou Anstrudou, čímž spojil svůj rod s jedním nejmocnějších rodů v Neustrii.³⁰⁸

Vědom si možné opozice v případě tvrdých kroků vůči velmožům (která vedla k Ebroinově pádu), rozšiřoval Pipin svou moc zvolna a metodicky, nehodlal ji nicméně přepustit nikomu mimo okruh své rodiny a stoupenců.³⁰⁹ Syna Grimoalda jmenoval majordomem v Neustrii, Droga vévodou z Champagne a na uvolněná místa v královské a církevní správě dosazoval své straníky.³¹⁰

III/c – 8. století

Pipin II. se krom jiného snažil upevnit své postavení aktivní vojenskou politikou. Úspěšné válečné výpravy byly vždy osvědčeným zdrojem prestiže a loajálních stoupenců. Kořist, výkupné a vládcova přízeň představovaly pro řadu mužů skvělou motivaci³¹¹ a úspěchy na vojenském poli zas znamenaly potřebnou podporu autority vládce, jehož moc se neodvíjela od rodové legitimacy či právního statutu, ale spíše od stávajícího rozložení sil v království. Pipin těžil zejména z podpory loajálních *optimates*,³¹² mocných aristokratů schopných postavit množství dobře vyzbrojených mužů, kteří krom majordomových vlastních vojáků tvořili mezi roky 650 – 750 rozhodující část franského vojska. Jako příklad je možno uvést Doda,³¹³ zmíněného

³⁰⁷ Fredegar – Cont. – V, str. 171: „*Pippinus commoto exercitu hostiliter ab Auster consurgens, contra Theodoricum regem et Bercharium properat ad bellum. Conjuncti in oppido Vermandensi, in loco qui dicitur Textricio, bellum mutuo gesserunt. Praevalente Pippino cum Austrasiis, Theodoricus rex cum Berchario fugam iniit, Pippinus victor exstitit, persecutusque eos, eam regionem sibi subjugavit.*“

³⁰⁸ Fouracre – Francia in seventh century, The New Cambridge Medieval History I, str.392

³⁰⁹ Hagermann – Karel Veliký, str. 43

³¹⁰ Collins – Evropa raného středověku, 300 – 1000, str. 263 – 4

³¹¹ Bachrach - Merovingian Military Organization, 481-751, str. 99

³¹² *Annales Metenses Priores*, str. 10

³¹³ *Vita Landiberti episcopi traiectensis vetustissima*, MGH Krusch, Bruno: *Passiones vitaeque sanctorum aevi Merovingici et antiquorum aliquot (IV)*, Hannover 1913, XI, str. 365: „*In diebus illis erat Doddo domesticus iam dicti principes Pippini, proprius consanguinis eorum qui interfecti fuerant, et erant ei possessiones multae et in obsequio eius pueri multi.*“; XIII, str. 367: „*Et erat multitudo copiosa virorum pugnatorum ad bellandum, et erant intudi lurices et cassidis, clipeis et lanceis gladisque precincti et sagittis cum pharetris.*“

s titulem *domesticus*, jenž disponoval množstvím ozbrojenců (*pueri multi*), stejně jako dostatečným majetkem zajišťujícím udržení jejich služeb.³¹⁴

Hlavním cílem Pipinových výprav (690 – 695) se stali Frísové v čele s vévodou Radbodem, nezanedbatelnou motivací pro jejich podmanění bylo krom rozšíření franského vlivu též hlásání evangelia.³¹⁵ Po podmanění Frísů oženil Pipin svého syna Grimoalda s Radbodovou dcerou, aby tak upevnil přivtělení dobytých území.³¹⁶

Začátkem 8. století měla projít moc Pipinovsko – karlovského rodu těžkou zkouškou. Oba Pipinovi synové totiž zemřeli již za života svého otce a churavějící „kníže“³¹⁷ dosadil jako neustrijského majordoma Grimoaldova nezletilého syna Theudoalda. Téhož roku (714) však Pipin zemřel a jím vystavěná politická struktura se začala záhy hroutit. Jeho vdova Plektruda sice dokázala udržet kontrolu nad Austrasií, Neustrijci si nicméně zvolili do svého čela majordoma Reganfreda a porazili vojsko Theudoaldových stoupenců. Využívající spojení s fríským vévodou Radbodem vpadli následujícího roku (715) do Austrasie a nakonec pouze zásah Pipinova nemanželského syna Karla a jeho válečnické i politické schopnosti odvrátily pád karlovského rodu. Fakt, že Karlova matka Chalpaida nebyla Pipinovou manželkou, ale „pouze“ konkubínou, nebyl na počátku 8. století ještě překážkou v dědictví a nástupnictví jeho syna.³¹⁸

Tažení Karla Martela a vytváření výkonného franského vojenského systému byly podrobněji zmíněny v předcházející kapitole. Franské moci znovu podřídil v 7. století osamostatněná vévodství (bavorské a alamanské), definitivně si podrobil Frísy a úspěšná tažení vedl i proti Sasům a Akvitánii (k jejímuž pevnému připojení k říši došlo až za jeho vnuka, Karla Velikého).³¹⁹ I díky těmto válečným úspěchům se mu podařilo završit proces započatý jeho otcem Pipinem II., na jehož konci stanul

³¹⁴ Bachrach – Merovingian Military Organization, 481-751, str. 99

³¹⁵ V čele těchto snah stanul s Pipinovou podporou Wilibrod jako misijní arcibiskup. Viz Collins – Evropa raného středověku, 300 – 1000, str. 257

³¹⁶ Hagermann – Karel Veliký, str. 43 – 4

³¹⁷ V Metských análech je Pipin i jeho syn Karel Martel označován nikoli jako „majordomus“, nýbrž jako „princeps“. Viz např. *Annales Metenses Priores*, str. 18

³¹⁸ Hagermann – Karel Veliký, str. 45 – 6. Vývoj postavení konkubíny a zákonné manželky za Karlovců viz např.: G. Duby - Rytíř, žena a kněz, Praha 2003, str. 35 – 9

³¹⁹ Bachrach – Merovingian Military Organization, 481-751, str. 101 – 5

karlovský rod na vrcholu pomyslné mocenské pyramidy franských království a franské aristokracie.

Důležitým pilířem vlády Karla Martela byla církev, ať už se jednalo o podporu mocných biskupů, soustřeďujících do svých rukou správu řady diecézí a klášterů a tím i velkou ekonomickou a politickou moc (jako byl například syn jeho bratra Droga, jménem Hugo, jemuž Karel přenechal řadu biskupství a opatství – Paříž, Rouen, Bayeux, St. Denis, Jumieges atd.),³²⁰ či udílení církevních pozemků královým stoupencům – buď jako ekonomické zajištění válečných prostředků nebo jako odměna za loajální podporu.³²¹ Systém *prekarií* ‚*verbo regis*‘ se stal v 8. století důležitou součástí franského vojenského i ekonomického systému a rovněž předstupněm hluboké sociální proměny směrem k vrcholně-středověkému feudalismu.

Karel Martel využíval rozdělování církevních prebend a pozemků svým věrným i při podmaňování Burgundska³²² a tímto způsobem rozšiřoval svou mocenskou základnu na územích mimo jeho bezprostřední vliv. Krom tohoto často bezohledného disponování církevním majetkem však došlo též k významnému sblížení Karla s církví a jejími institucemi. Dieter Hagermann s nadsázkou hovoří o ‚klerikalizaci‘: v tzv. kanceláři byl světský personál při potvrzování listin stále více nahrazován duchovními, místo referendářů nastupují kaplani.³²³ Karlův vliv a věhlas byl takový, že se k němu s žádostí o pomoc obrátil i papež Řehoř II. ve snaze jej přimět ke spolupráci proti Langobardům.³²⁴ Za zmínku stojí papežovo oslovení, v němž se ke Karlovi obrací nikoli jako k majordomovi nebo knížeti (*princeps*), ale jako k ‚podkráli‘ (sub-regulus).

Franský majordomus mnohokrát zasahoval v jižní Galii proti arabské hrozbě a současně využíval těchto tažení k politickému ovládnutí příslušných oblastí

³²⁰ Hagermann – Karel Veliký, str. 47

³²¹ Lynn White – *Medieval technology and social change*, Oxford University Press 1973, str. 12, 29 – 30; Reynolds – *Fiefs and vassals*, str. 89 – 92

³²² Fredegar – *Cont.* – XVIII, str. 176 – 7: ‚*Idcirco sagacissimus vir Carlus dux, commoto exercitu, partibus Burgundiae dirigit, Lugdunum Galliae urbem, maiores natu atque praefectus eiusdem provincie sua ditione rei publicae subiugavit, usque Marsiliensem urbem vel Arlatum suis iudicibus constituit, cum magnis thesauris et muneribus in Francorum regnum remeavit, in sedem principatus sui.*‘

³²³ Hagermann – Karel Veliký, str. 50

³²⁴ Jeho dopis v anglickém překladu viz <http://www.fordham.edu/halsall/source/g2-martellet.html>

O Řehořově žádosti se zmiňuje i Fredegar – viz. *Cont.* – XXII, str. 178 – 9

(Akvitánie, Burgundsko, Provence). Relativně krátkodobé vojenské úspěchy takto proměňoval v trvalé územní državy, na nichž využíval služeb svých věrných a dále místních držitelů půdy, kteří osvědčili loajalitu vůči novému pánu.³²⁵ Po Karlově smrti si vládu v říši mezi sebou rozdělili jeho synové Pipin a Karloman,³²⁶ jeho třetí syn Grifo (pocházející z Karlova svazku s dcerou bavorského vévody Grimoalda) byl zajat³²⁷ a uvržen do kláštera. Převzetí moci ve všech otcem ovládaných oblastech bylo přesto problematické, jelikož smrti Karla Martela se snažilo mnoho velmožů využít k získání opětovné nezávislosti na franské moci.³²⁸ Karlovým synům se nicméně podařilo krizi pomocí válečných tažení a tvrdého postupu proti jednotlivým protivníkům překonat s tím, že se museli smířit s faktickou nezávislostí Akvitánie. Po Karlomanově dobrovolnému vstupu do kláštera se nakonec Pipin stal jediným vládcem Franské říše.

Krom navázání na vládní praxi svého otce, tj. využívání církevních prekaríí k rozšiřování počtu královských vazalů a tím i síly svého vojska, pomocí něhož pak společně se svým bratrem zasahoval jak proti jednotlivým dukátům,³²⁹ snažícím se obhájit svou nezávislost, tak proti nepřátelům mimo hranice říše (Sasům)³³⁰ a i případným vzpourám jednotlivých velmožů,³³¹ rozhodl se Pipin k důležitému kroku, a

³²⁵ A. Barbero – Charlemagne, Father of a Continent, University of California Press 2004, str. 317 – případ Abbona, velmože z Provence, který krom svých svobodných statků (*allodia*) obdržel „*per verbo dominico*“ od Karla Martela další pozemky jako odměnu za svou loajalitu.

³²⁶ Fredegar – Cont. – XXIII, str. 179: „*Igitur memoratus princeps, consilio obtinatum suorum expectito, filiis suis regnum dividit. Idcirco primogenito suo Carlomanno nomine Auster, Suavia, que nunc Alamannia dicitur atwue Toringia sublimavit; alterius vero secundo filio iuniore Pippino nomine Burgundiam, neuster et Provintiam praemisit.*“

³²⁷ *Annales regni Francorum* – MGH, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, Kurze, Fridericus, Hannover 1895, str. 3

³²⁸ Např. akvitánský vévoda Hunoald či bavorský vévoda Odilo. Viz Fredegar – Cont. – XXV - XXVIII, str. 180 – 1

³²⁹ Tzn. proti vévodství akvitánskému, bavorskému a alamanskému. Fredegar – Cont. – XXV, XXVI, XXIX, str. 180 – 1

³³⁰ Fredegar – Cont. – XXXI, str. 181

³³¹ Viz např. případ Theudobalda, syna vévody Godefreda, který se vzbouřil proti Pipinovi. Ten jej však záhy z jeho vévodství vytlačil a podřídil toto území znovu své autoritě. Fredegar – Cont. – XXVII, str. 180 – 1: „*Per idem tempore, rebellante Theudobaldo, filium Godefredo duce, Pippinus cum virtute exercitus sui ab obsidione Alpium turpiter expulit fugientem; revocatoque sibi eiusdem loci ducato, victor ad propria remeavit*“

to nahrazení merovejské dynastie. Jak již bylo zmíněno výše, vztahy mezi franskými majordomy a papežstvím byly přátelské, už s myšlenkou na možné spojenectví, které mohlo velmi prospět oběma stranám. Papež, tísněný Langobardy, nutně potřeboval světskou podporu pro udržení svého postavení na italském poloostrově, a jelikož Východní císařství nebylo sto této role dostát, římský biskup se obrátil s žádostí o pomoc na franské vládce.³³² Problémem Karlovců bylo jejich postavení „*primus inter pares*“ v rámci franské aristokracie, které bylo udržováno pouze současnou mocenskou konstelací, chyběla jim ona merovejská „vyvolenost“ k vládě nad ostatními Franky. Jasným důkazem neukotveného postavení dynastie byla vždy období po úmrtí vládnoucího majordoma (ať už Pipina II., nebo Karla Martela), po němž následovala krize a jeho nástupce musel vždy obnovit mocenskou převahu četnými válečnými taženími proti svým oponentům. Pokud by Karlovcí nebyli schopnými vojevůdci či nedisponovali dostatečnými vojenskými prostředky, těžko by se jim podařilo udržet postavení nejmocnější franské velmožské rodiny.

Pipin (řechený Krátký) se rozhodl posílit postavení dynastie sesazením posledního Merovejce, Childericha III., a svým následným královským povýšením (750). O tom, že se nejednalo o snadný proces, svědčí už fakt, že Pipin byl nucen hledat podporu pro svůj záměr jak v církevních kruzích a u papeže Zachariáše,³³³ tak u franské nobility, jejíž souhlas byl důležitou podmínkou pro uskutečnění zmíněného záměru.³³⁴

³³² Viz výše zmíněný dopis Řehoře II. Karlu Martelovi

³³³ Jakkoliv opatrná byla papežova formulace, vyslovil se jasně v Pipinův prospěch: „*Burghardus Wirzburgensis episcopus et Folradus capellanus missi fuerunt ad Zachariam papam, interrogando de regibus in Francia, qui illis temporibus non habentes regalem potestatem, si bene fuisset an non. Et Zacharias papa mandavit Pippino, ut melius esset illum regem vocari, qui potestatem haberet, quam illum, qui sine regali potestate manebat; ut non conturbaretur ordo, per auctoritatem apostolicam iussit Pippinum regem fieri.*“ – *Annales regni Francorum*, str. 8

³³⁴ Mnoho pramenů zdůrazňuje Pipinovo **zvolení** králem:

„*Pippinus secundum morem Francorum electus est ad regem...*“ – *Annales regni Francorum*, str. 8

„*Quo tempore una cum consilio et consensu omnium Francorum, missa relatione, a sede apostolica auctoritate percepta, praecelsus Pippinus electione totius Franciae in sedem regni cum consecratione episcoporum...*“ – Fredegar – Cont. – XXXIII, str. 182

„*Mandavit itaque prefatus pontifex regi et populo Francorum, ut Pippinus, qui potestate regia utebatur, rex appellaretur et in sede regali constitueretur.*“ – *Annales Hildesheimenses* – MGH, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, Waitz, Georgius, Hannover 1878, str. 11

„*domnus Pippinus elevatus est ad regem in Suessionis civitate*“ – *Annalium Petavianorum Continuatio*, MGH – Scriptores, Annales et chronica aevi Carolini, Pertz, Georgius H., Hannover 1876, str. 11

Posvěcení nové vládnoucí dynastie bylo ještě zvýrazněno při návštěvě papeže Štěpána III., první to cestě římského pontifika na sever od Alp, který znovu pomazal Pipina na krále a s ním i jeho syny Karla a Karlomana (754).³³⁵ Štěpán na oplátku požadoval franský zásah v Itálii³³⁶ a restituci papežského majetku a regionálního vlivu.³³⁷

Pipinův následný zásah byl sice nejprve ztěžován nechutí Franků bojovat proti Langobardům, mezi nimiž měli četné příbuzné. Dobře tento fakt ilustruje situaci, kdy Pipin byl sice se souhlasem velmožů prohlášen králem, nicméně byl nadále nucen vládnout s jejich podporou a souhlasem. Tento stav se zásadně nezměnil ani za panování jeho syna Karla Velikého – šlechta nadále zůstávala podstatnou mocenskou složkou v zemi a podnikání razantních kroků proti jejím zájmům mohlo vést k vytváření opozičních skupin a následným vzpourám proti královské moci.

Nakonec nicméně převážila vůle krále a vidina možné kořisti, již mohla přinést úspěšná válečná kampaň. Pro tak zásadní tažení Pipin zřejmě nemohl vystačit se silami, jež mu poskytovali je *vassi*, a byl tudíž nucen jednat v souladu s vůlí velmožů, tvořících podstatnou část franské invazní armády, kteří byli po porážce Langobardů odměněni četnými dary a úřady.³³⁸

Vliv aristokracie se rovněž promítal do církevních záležitostí, o čemž svědčí synody, pořádané ještě oběma bratry coby majordomy v letech 743 a 745. Krom snahy o

Např. Einhard naopak zdůrazňuje spíše roli papeže:

„*Pippinus autem per auctoritatem Romani pontificis ex praefecto palatii rex constitutus...*“ – *Einhardi Vita Caroli Magni* – MGH, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, Pertz, Georg Heinrich (rec. Waitz, G.), Hannover 1911, Cap. 3, str. 5

„*Zacharias papa ex auctoritate Sancti Petri apostoli mandat populo Francorum, ut Pippinus, qui potestate regia utebatur, nominis quoque dignitate frueretur.*“ – *Annales Fuldenses* – MGH, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, Kurze, Fridericus, Hannover 1891, str. 6

„*Hoc anno ex consulto Zachariae papae urbis Romae Pippinus princeps á Bonefacio archiepiscopo unctus rex Francorum constituitur...*“ – *Annales Metenses Priores*, str. 42

³³⁵ „*Supradictus apostolicus Stephanus confirmavit Pippinum unctione sancta in regem et cum eo inunxit duos filios eius, domnum Carolum et Carlomannum in regibus.*“ – *Annales Fuldenses*, str. 12

³³⁶ Fredegar – *Cont.* – XXXVI, str. 183

³³⁷ Štěpán II. propůjčil Pipinovi i titul „římského patricije“, který však neměl žádný praktický význam a spíše měl papeži sloužit jako podpora při žádostech o franský zásah v Itálii. Viz Collins – *Evropa raného středověku, 300 – 1000*, str. 274

Sám Pipin tento titul nepoužíval – viz např. *Pippini Capitularia* – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, str. 33, 40, 42

³³⁸ „*...nam et optimatibus Francorum multa munera largitus est.*“ – Fredegar – *Cont.* – XXXVII, str. 184

nápravu hříšného chování kněžstva,³³⁹ boje proti pohanství a cizoložství,³⁴⁰ zde zazněla snaha o návrat církevního majetku, „propůjčeného vojsku, když zemi hrozila válka a nepřátelství okolních kmenů“ („...*propter iminentia bella et persecutiones ceterarum gentium quae in circuitu nostro sunt, ut sub precario et censu aliquam partem ecclesialis pecuniae in adiutorium exercitus nostri...*“),³⁴¹ což bylo pro majordomy samozřejmě nepřijatelné, jelikož bojovníci, užívající církevní prekaria, tvořili klíčovou součást jejich vojenské síly a tudíž i politické moci. V rámci kompromisu bylo přijato opatření, v jehož rámci měli držitelé církevních majetků platit příslušným institucím určité finanční částky. Velmoži odporovali usnesení následující synody v Soissons³⁴² ohledně zřízení arcibiskupství v Remeši a Sens, neboť se obávali „o moc a majetek na svých církevních panstvích“.³⁴³

Roku 756 byl Pipin nucen znovu překročit Alpy³⁴⁴ a zasáhnout proti langobardskému králi Aistulfovi, neboť ten odmítal dodržet podmínky předcházející mírové dohody a navrátit dříve obsazená území papeži. Franský král opětovně oblehl Pavii a přinutil Aistulfa k jednání. Další eskalaci nepřátelství nakonec zabránila Aistulfova smrt a Pipin se za vlády jeho následníka Desideria (757 – 774) odmítl přes naléhání papeže dále v italských záležitostech angažovat.³⁴⁵ Uvolnil si tak ruce pro vojenská tažení ve dvou pro Franky mnohem důležitějších oblastech – na severu proti Sasům a na jihu proti akvitánskému vévodovi Waiiofarovi (754 – 768).

V průběhu Pipinovy vlády došlo z hlediska složení franské armády k důležitým proměnám, což nám dokumentují jak tažení proti Langobardům, tak následné akce proti Sasům a Akvitánii. Jak již bylo zmíněno v kapitole o franském vojsku, intenzita vojenských akcí měla od 40. let 8. století spíše vzrůstající tendence a rovněž akční rádius tažení franských králů se postupně zvětšoval. Ve Fredegarově kronice lze vysledovat v tomto ohledu terminologický posun, kdy Karel Martel ve svých

³³⁹ *Karlmanni Principis Kapitulare Liptinense* – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, Boretius, Alfredus, Hannover 1883, str. 28, čl. 1

³⁴⁰ Tamtéž, čl. 3 a 4

³⁴¹ Tamtéž, čl. 2

³⁴² *Pippini Principis Kapitulare Suessionense* – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, Boretius, Alfredus, Hannover 1883, str. 28 – 30

³⁴³ Hagermann – Karel Veliký, str. 53

³⁴⁴ Pipin opět využil při tomto tažení maximum dostupných vojenských sil, o čemž svědčí i zmínka u Fredegara: „...*commoto iterum omni exercitu Francorum...*“ – Cont. – XXXVIII, str. 185

³⁴⁵ Viz Collins – Evropa raného středověku, 300 – 1000, str. 274

kampaních využíval spíše počtem menší oddíly, složené z elitních bojovníků, jejichž výstroj a živobytí byly zajišťována díky církevním prekariím,³⁴⁶ stejně jako jeho syn Pipin při svém prvním tažení do Akvitánie (742)³⁴⁷ - účast „mnohých velmožů“ (*multitudine primatum*) a „oddílů přemnohých stoupenců“ (*agminum satellitum plurimorum*) je zde zvlášť zmíněna.

Ke změně dochází po Pipinově korunovaci (751), kdy vojsko sebrané do války proti Sasům je popsáno slovy „*omni exercitu Francorum*“³⁴⁸, stejně jako ve válkách proti Langobardům³⁴⁹ a s akvitánským vévodou Waiofarem.³⁵⁰ Velmi příhodnou záminkou pro akci proti Waiofarovi byla „královská ochrana“ církve, jíž měl vévoda připravovat o příjmy plynoucí z místních obročí, stejně jako odplata za jeho podporu Franků, uprchlých před královskou mocí. Pro četná tažení do Akvitánie využíval Pipin značné vojenské síly, z nichž velká část byla tvořena loajálními velmoži a jejich družinami, přestože jádrem armády nadále zůstávali královští vazalové. Fredegar poznamenává, že krom Franků se pod královo velení shromažďovaly i jednotky „mnohých národů“ (*plurimum nationum*)³⁵¹, což bylo dokladem rostoucí Pipinovy prestiže i autority.

³⁴⁶ Fredegar v tomto ohledu využívá výhradně pojmu *exercitus*: Cont. – 9, str. 173; X, str. 174; XVIII, str. 176

³⁴⁷ Fredegar – Cont. – XXIV, str. 179: „*Eo anno Pippinus dux, commoto exercitu, cum avunculo suo Childebrando duce et multitudine primatum et agminum satellitum plurimorum ad Burgundiam dirigunt, fines regionum praeoccupant.*“

³⁴⁸ Fredegar – Cont. – XXXV, str. 182: „*Unde et Pippinus rex, ira commotus, commoto omni exercitu Francorum, iterum Rheno transjuncto, in Saxoniam cum magno apparatu veniens...*“

³⁴⁹ Fredegar – Cont. – XXXVIII, str. 185: „*Haec Pippinus rex cum per internuntios audisset, nimium furore et in ira motus, commoto iterum omni exercitu Francorum...*“

³⁵⁰ Fredegar – Cont. – XXXXI, str. 186: „*Inde ad Ligerem fluvium cum omni exercitu Francorum, ad Masuam vicum in pago Autisioderensi Ligerem fluvium transmeavit...*“

Tamtéž – XXXXIII, str. 188: „*Inde cum omni exercitu Francorum, usque ad castrum quod vocatur Toarcius veniens: cumque in gyro castra posuisset, ipse castrus mira celeritate captum atque succensum est.*“; tamtéž: „*Pippinus rex, Christo duce, cum omni exercitu Francorum, cum multa praeda et spoliis, iterum reversus est ad sedem propriam.*“

Tamtéž – XXXXVII, str. 189: „*Iterum sequenti anno, commoto omni exercitu Francorum, per Trecas, inde Autisioderum, usque ad Nievernum urbem cum omni exercitu veniens, ibique cum Francis et proceribus suis placitum suum Campo Madio tenens. Postea Ligere transacto, Aquitaniam pergens, usque ad Lemodicas accessit, totam regionem illam vastans, villas publicas, quae ditionis Waifarrii erant, totas igne concremare praecepit.*“

Tamtéž. – XXXXVIII, str. 190: „*...cum omni exercitu Francorum iterum eo anno reversus est in Franciam cum suis omnibus.*“

III/d – Válka a elity za vlády Karla Velikého

Po krátkém období „dvouvládí“ Pipinových synů Karla a Karlomana (768 – 771), které se vyznačovalo postupným zhoršováním vztahu mezi oběma bratry, byla hrozba eskalace vnitrofranského konfliktu odstraněna Karlomanovou smrtí (771)³⁵² a jediným panovníkem nad celou říší se stal třiatřicetiletý Karel. Jeho výchozí pozice nepochybně stála na silnějších základech, než-li pozice jeho děda a otce. Karel Martel válčil dlouhá léta, aby dosáhl na území Franské říše všeobecného uznání, a rovněž Pipin byl nucen zahájit období své vlády bojem proti nepřátelům, kteří se snažili využít smrti jeho otce k posílení vlastního postavení.

Královská moc byla po přenesení na karlovskou dynastii nebývale posílena (Pipin ve své osobě v podstatě spojil roli nejmocnějšího velmože v království – majordoma a „posvátnou“ autoritu krále) a Pipinovi se ji i díky úspěšným vojenským zásahům a podpoře církve i papežství (a s tím souvisejícího pomazání a tudíž udělení jisté „exkluzivity“ v rámci franské nobility)³⁵³ dařilo dále upevňovat. Aristokracie však přesto zůstávala nejdůležitějším mocenským faktorem v říši a král musel toto rozložení sil respektovat a brát na něj zřetel. „Pouze výhled na přírůstek majetku mohl králi a jeho následovníkům zajistit loajalitu rozhodujících šlechtických klanů. Tu bylo možné posílit materiálními výsadami v podobě rozsáhlých hospodářských statků, světských a duchovních úřadů, jako byla hrabství, opatství a biskupství, a rovněž bohatou válečnou kořistí.“³⁵⁴

Královská moc v průběhu Karlovy vlády nepochybně vzrůstala a důležitým prvkem této tendence byla už z výše zmíněných důvodů četná vojenská tažení, které král podnikal takřka každoročně. Cílem se mu nejprve stali nezdolní Sasové (vyčerpávající válečný stav v tomto teritoriu trval přes Karlovy energické zásahy až do roku 804),

Tamtéž. – XXXIX, str. 190: „*Iterum denuo sequenti anno, commoto omni exercitu Francorum per pagum Treccasinum...*“

Tamtéž. – LI, str. 191: „*...praedictus rex Pippinus cum omni exercitu Francorum iterum ad persequendum Waifarum ire destinavit.*“

³⁵¹ Fredegar – Cont. – XXXVIII, str. 190: „*Evoluto igitur anno, commoto omni exercitu Francorum, vel plurimum nationum, quae in regno suo commorabantur, usque ad Aurelianis veniens, ibi placitum suum Campo Madio pro utilitate Francorum instituit, tenens, multis muneribus a Francis et proceribus suis ditatus est.*“

³⁵² *Annales regni Francorum*, str. 32

³⁵³ Viz Barbero – Charlemagne, str. 20, 21

³⁵⁴ Hagermann – Karel Veliký, str. 80

čímž navázal na aktivitu svých předchůdců, kteří již od doby Karla Martela vedli ve zmíněné oblasti řadu válečných kampaní. Velmi důležitým se ukázal franský konflikt s Langobardy (773 – 774). Karel Veliký využil žádosti o pomoc³⁵⁵ pocházející od papeže Hadriána I. (772 – 795) a se souhlasem velmožů,³⁵⁶ plně využívaje franského vojenského potenciálu, překročil Alpy a oblehl krále Desideria v Pavii (773).³⁵⁷ Obléhání se sice protáhlo až do následujícího roku, Desideriovi však nakonec nezbylo než kapitulovat a vydat se do rukou vítězi. Ten poté učinil bezprecedentní krok, kdy Langobardské království připojil k Franské říši a sám přijal titul „*Rex Francorum et Langobardorum*“³⁵⁸ a současně připojil i přídomek „*patricius Romanorum*“³⁵⁹ který jeho otec v rámci oficiální titulatury nepoužíval.

Dalšími cíly Karlovy expanze se stal Pyrenejský poloostrov (778) a po rozbití bavorských pokusů o autonomii a sesazení vévody Tassila (788) též oblast ovládaná Avarským chanátem, proti němuž bylo podniknuto v devadesátých letech několik úspěšných výprav (791, 795, 796), jejichž výsledkem bylo zlomení moci tohoto stepního etnika a následný zánik říše jím vytvořené. Franská říše se tak na počátku 9. století ocitla na vrcholu moci a územního rozmachu a Karel krom toho korunoval svou autoritu přijetím císařského titulu (800).

Karel Veliký vyvíjel po dobu své vlády soustavnou snahu o upevňování královské pozice a pravomocí. Důležitými mezníky na této cestě byly jeho výnosy o přísaze věrnosti. První z nich³⁶⁰ byl vydán po roce 792 následně po vzpouře Karlova syna Pipina „Hrbáče“,³⁶¹ mimo jiné reagoval na prohlášení vzbouřenců o tom, že nikdy králi nesložili přísahu věrnosti. Ve zmíněném kapituláři jsou výslovně vyjmenováni všichni „veřejní činitelé“ říše, počínaje biskupy, opaty a hrabaty, dále nižší úředníci, včetně jejich služebníků atd. Po dvou dekádách své vlády tak dal Karel jednoznačně najevo, že mu přísežně náleží loajalita všech obyvatel království a zejména těch, kteří

³⁵⁵ *Annales regni Francorum*, str. 35

³⁵⁶ *Annales Metenses Priores*, str. 59 – 60 : „*Carolus igitur rex per consilium optimatum suorum voluntatem domni apostolici se adimpleturum esse cum Dei auxilio devota mente spondit.*“

³⁵⁷ *Annales Fuldenses*, str. 8

³⁵⁸ Poprvé jej použil v listině pro klášter v Bobbiu s oficiální datací 5. června 774 – viz MGH, *Diplomatum Karolinorum*, Muhlbacher, Englebert, Hannover 1906, čl. 80, str. 114

³⁵⁹ Hagermann – Karel Veliký, str. 110

³⁶⁰ *Capitulare Missorum* – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, 25, str. 66 – 67

³⁶¹ Collins – Evropa raného středověku, 300 – 1000, str. 298

hrají nějakou roli ve správě říše. Nevynechal ani královské vazaly a držitele beneficií, jimž konkrétně definoval povinnost shromáždit se na královskou výzvu a rovněž popsal i výzbroj, kterou měli být tito muži vybaveni.³⁶²

Roku 802 bylo vydáno nařízení o všeobecné přísaze, kterou mělo před císařovými zástupci složit veškeré mužské obyvatelstvo říše starší 12 let.³⁶³ Karel zde naprosto explicitně stanovuje podmínky, závaznost a závažnost této přísahy, jež je platná bez výjimky pro každého. Dalším krokem pak byl zákaz přísahat věrnost komukoli mimo panovníka a svého seniora, vydaný jako součást kapituláře z Thionville (805).³⁶⁴ Na povinnost přísahy bylo navíc v dalších kapitulářích znovu upozorňováno.³⁶⁵

Zmínky o kolektivních slibech věrnosti nalezneme sice již u Řehoře z Tours³⁶⁶ a v Marculfových formulářích³⁶⁷, Karel Veliký však s „ideologickou důsledností“³⁶⁸

³⁶² *Capitulare Missorum*, Capitularia regum Francorum I, str. 67: „...qui honorati beneficia et ministeria tenent vel in bassallatico honorati sunt cum domini sui et caballos, arma et scuto et lancea spata et senespasio habere possunt...“

³⁶³ *Capitulare Missorum Generale* – MGH, Capitularia regum Francorum I, 33, str. 92, čl.2: „De fidelitate promittenda domno imperatori. Precepitque, ut omni homo in toto regno suo, sive ecclesiasticus sive laicus, unusquisque secundum votum et propositum suum, qui antea fidelitate sibi regis nomine promisissent, nunc ipsum promissum nominis cesaris faciat; et hii qui adhuc ipsum promissum non perfecerunt omnes usque ad duodecimo aetatis annum similiter facerent. Et ut omnes traderetur publice, qualiter unusquisque intellegere posset, quam magna in isto sacramento et quam multa comprehensa sunt, non, ut multi usque nunc extimaverunt, tantum fidelitate domno imperatori usque in vita ipsius, et ne aliquem inimicum in suum regnum causa inimicitiae inducat, et ne alicui infidelitate illius consentiant aut retaciat, sed ut sciant omnes istam in se rationem hoc sacramentum habere.“

³⁶⁴ *Capitulare Missorum in Theodonis villa datum secundum, Generale* – MGH, Capitularia regum Francorum I, 44, str. 24, čl.9: „De iuramento, ut nulli alteri per sacramentum fidelitas promittatur nisi nobis et unicuique proprio seniori ad nostram utilitatem et sui senioris; excepto his sacramentis quae isute secundum legem alteri ab altero debetur. Et infantis, qui antea non potuerunt propter iuvenalem aetatem iurare, modo fidelitatem nobis repromittant.“

³⁶⁵ Např. *Capitulare Missorum Niumagae* (806) – MGH, Capitularia regum Francorum I, 46, str. 131, čl.2: „De sacramento. Ut hi qui antea fidelitatem partibus nostris non promiserunt promittere faciant, et insuper omnes denuo repromittant, ut ea quae inter filios nostros propter pacis concordiam statuimus pleniter omnes consentire debeant.“

³⁶⁶ Řehoř – Historie – VI – XII, str. 282: „At ille, commoto exercitu, Ragnovaldo duce fugato, Petrogoricum pervadit, exactaque sacramenta, Aginnum pergit.“

Tamtéž – IX – XX, str. 438: „...qui domnum Gunthchramnum post transitum domni Chlothari sacramenta primitus praebuerunt...“

využil instituci „*sacramenta*“ k vyjádření vzájemného vztahu mezi panovníkem a jeho poddanými.

S obdobnou důsledností se Karel obracel na královské vazaly ohledně vojenské služby a disponování se svěřeným beneficiem. Přestože pěší vojáci tvořili početně nezanedbatelnou část franských armád, jejich těžištěm byli dobře vyzbrojení, zkušení bojovníci na koních, kteří byli buď přímo vazaly panovníka, nebo jednotlivých církevních a světských hodnostářů.³⁶⁹ Císař sice striktně vyžadoval vojenskou službu od všech svobodných mužů³⁷⁰ (pokud neměl dotyčný dostatek prostředků na vlastní bojové vybavení, bylo jeho povinností přispět na vybavení jiného muže)³⁷¹, avšak pro vazaly a držitele beneficií byla branná povinnost primární záležitostí.³⁷²

Vazalům bylo zapovězeno svévolně se svěřenými beneficiemi manipulovat, nesměli je ani opustit,³⁷³ ani je převádět na jinou osobu s úmyslem z nich následnou zpětnou koupí vytvořit allodiální držbu (tedy držbu nepodmíněnou žádnou formou služby či závazku, které by se na zmíněný majetek vztahovaly),³⁷⁴ či jiným způsobem z nich

³⁶⁷ *Ut leudesamio promittantur rege* – MGH, *Formulae Merovingici et Carolini aevi*, Marculfi *Formulae*, lib. I., 40, Zeumer, Karolus, Hannover 1886, str. 68: „*Ille rex ille comis. Dūm et nos una cum consensu procerum nostrorum in regno nostro illo glorioso filio nostro illo regnare precipemus, adeo iubemus, ut omnes paginsis vestros, tam Francos, Romanos vel reliqua natione degentibus, bannire et locis congruis per civitates, vicos et castella congregare faciatis, quatenus presente misso nostro, inlustris vero illo, quem ex nostro latere illuc pro hoc direximus, fidelitatem precelso filio nostro vel nobis et leudesamio per loca sanctorum vel pignora, quas illuc per eodem direximus, dibeant promittere et coniugare.*“

³⁶⁸ Collins – *Evropa raného středověku, 300 – 1000*, str. 300

³⁶⁹ Viz Barbero – *Charlemagne*, str. 259

³⁷⁰ *Capitulare Missorum Generale* – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, 33, str. 93, čl.7: „*Ut ostile bannum domni imperatori nemo pretermittere presumat, nullusque comis tam presumtiosum sit, ut nullum de his qui hostem facere debiti sunt exinde vel aliqua propinquitatis defensionem vel cuius muneris adolationem dimittere audeant.*“

³⁷¹ *Memoratorium de exercitu in Gallia Occidentali praeparando* (807) – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, 48, str. 134 – 5, čl. 2

³⁷² *Memoratorium de exercitu in Gallia Occidentali praeparando* (807) – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, 48, str. 134, čl. 1: „*In primis quicumque beneficia habere videntur, omnes in hostes veniant*“

³⁷³ *Capitulare Missorum Generale* – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, 33, str. 93, čl.6: „*Ut beneficium domni imperatoris desertare nemo audeat, propriam sua exinde construere*“

³⁷⁴ *Capitulare Missorum Niumagae* (806) – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, 46, str. 131, čl.7: „*Audivimus quod aliqui reddunt beneficium nostrum ad alios homines in proprietatem, et in ipso placito*

vytvářet *allodium*.³⁷⁵ Opakovaná důrazná napomenutí jasně dokládají, že manipulace s *beneficiis* byly rozšířeným jevem. Mezi jednotlivými královskými vazaly navíc panovaly značné majetkové rozdíly,³⁷⁶ přičemž rozpětí jimi ovládaných rolnických rodin (a tím pádem i velikost údělu) mohlo být od pár desítek po několik set.³⁷⁷ Zvyšující se množství pozemků v rukou královských vazalů s sebou samozřejmě neslo též růst na pomyslném společenském žebříčku. Zcela opačný trend postihoval vrstvu svobodných Franků, pro něž vojenská služba představovala značnou finanční zátěž,³⁷⁸ udržet si svobodný, nezávislý status bylo čím dál více nad jejich finanční možnosti.³⁷⁹

Císař na odpírání plnění vojenských povinností reagoval vydáním Kapituláře z Boulogne (811),³⁸⁰ v němž znovu zdůraznil striktní zásady, podle nichž měly být tyto záležitosti posuzovány. Každý svobodný muž, jenž se nedostavil do vojska na královskou výzvu, měl zaplatit *heribannum* ve výši 60 solidů. Pokud si tento poplatek nemohl dovolit (vzhledem k této poměrně vysoké sumě to jistě byl velmi častý případ), bylo jeho povinností podrobit se službě (*servitium*), a to do doby, než bude příslušná pokuta splacena. Pokud však tento svobodný muž ve službě zemřel, jeho dědic či dědicové si měli udržet svobodný status i přesto, že *heribannum* nebylo splaceno v celé výši.³⁸¹ Dezerce byla trestána smrtí,³⁸² přísně bylo zapovězeno i

dato pretio comparant ipsas res iterum sibi in alodem: quod omnino cavendum est, quia qui hoc faciunt non bene custodiunt fidem quam nobis promissam habent. Et ne forte in aliqua infidelitate inveniantur; quia qui hoc faciunt, per eorum voluntatem ad aures nostras talia opera illorum non perveniunt.“

³⁷⁵ *Capitula de causis diversis* – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, 49, str. 136, čl. 4

³⁷⁶ F.L. Ganshof. – *Was ist das Lehwesen?*, Darmstadt 1975, str.37 – 8

³⁷⁷ Barbero – *Charlemagne*, str. 315

³⁷⁸ O problémech ohledně nedostatku majetku a s ním spojeným odpíráním vojenských závazků viz kapitulář *Capitula de rebus exercitalibus in placito tractanda* – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, 73, str. 164 – 5, s výmluvným podtitulem: „*De causis propter quas homines exercitalem obodientiam dimittere solent*“

³⁷⁹ Barbero – *Charlemagne*, str. 314

³⁸⁰ *Capitulare Bononiense* – MGH, *Capitularia regum Francorum I*, 74, str. 166 – 7

³⁸¹ *Capitulare Bononiense*, str. 166, čl. 1: „*Quicumque liber homo in hostem bannitus fuerit et venire contempserit, plenum heribannum, id est solidos sexaginta, persolvat, aut si non habuerit unde illam summam persolvat semetipsum pro wadio in servitium principis tradat, donec per tempora ipse bannus ab eo fiat persolutus; et tunc iterum ad statum libertatis suae revertatur. Et si ille homo qui se propter heribannum in servitium tradidit in illo servitio defunctus fuerit, heredes eius hereditatem, quae ad eius pertinent, non perdant nec libertatem, nec de ipso heribanno obnoxii fiant.*“

³⁸² *Capitulare Bononiense*, str. 166, čl. 4

opilství.³⁸³ Pokud se po výzvě nedostavil k vojsku královský vazal, ztratil tímto nárok na své beneficium (*honorem suum et beneficium perdat*).³⁸⁴

Tato přísná nařízení dokumentují narůstající krizi ve franské společnosti na počátku 9. století ohledně vymáhání vojenské služby. Ofenzivní válečné výpravy, jenž mohly přinést kořist a slávu byly minulostí a říše se nyní čím dál více spíše soustředila na obranu dobytých území. Obranné války však přinášely spíše ztráty a náklady a není tedy divu, že účast na nich byla značně nepopulární, čemuž se karlovští panovníci snažily čelit někdy až drakonickými opatřeními. Faktem ovšem je, že říše zkrátka v této době překročila svůj stín a následovat mělo nyní období stagnace a vnitřních konfliktů, které postupně vedly k oslabování královské moci a na druhé straně k růstu nezávislého postavení mocných magnátů, mezi něž se mimo královských úředníků (postupně si osobující dědičnost hrabských úřadů) a velkých pozemkových vlastníků zařazovaly i čelní královští vazalové, snažící se odpoutat od služební závislosti na svém panovníkovi a vytvořit tak nezávislou pozemkovou držbu.³⁸⁵

³⁸³ *Capitulare Bononiense*, str. 167, čl. 6

³⁸⁴ *Capitulare Bononiense*, str. 167, čl. 5

³⁸⁵ Reynolds – Fiefs and vassals, str. 111 – 4

Závěr

Období vlády Karla Velikého bylo bezpochyby vrcholem moci Franské říše, sahající od Severního moře k Pyrenejím, od Bretaně až k Labi a střednímu Dunaji. Karlova autorita byl i díky zisku císařského titulu nezpochybnitelná a veškeré obyvatelstvo, včetně nejmocnějších velmožů, s ním bylo spojeno přísahou věrnosti.

Císař důsledně využíval své role coby „ochránce církve“ k její plné kontrole; na jedné straně usiloval o dekompozici někdejších „biskupských republik“³⁸⁶ a snažil se systematizovat správu království pomocí institucí hrabství a markrabství (v případech hraničních oblastí), na straně druhé využíval církevních hodnostářů současně jako opor královské moci, přičemž dotyčné posty obsazoval svými loajálními služebníky, po nichž vyžadoval neochvějnou oddanost a připravenost sloužit říši jak po stránce materiální, tak vojenské.³⁸⁷

Přesto již závěr Karlovy vlády v sobě nesl příznaky budoucích nesnází. Císařští *missi* se sice snažili, vybaveni značnými pravomocemi, působit na zlepšení situace ve správě, organizaci a soudnictví jednotlivých regionů, nesmírný rozsah teritoria Franské říše byl však při tehdejších infrastrukturních možnostech sám o sobě vážnou překážkou v účinné a systematické kontrole vykonávání císařových nařízení, zmiňovaných v četných kapitulářích a listech. Úřady hrabat zůstávaly většinou v rukou místní aristokracie, jež se snažila postupně prosadit dědičnou držbu těchto funkcí a využívala jich často spíše k vlastnímu prospěchu a obohacení.

Po smrti Karla Velikého a díky vznikajícím rozporům v rámci karlovského rodu tak došlo k eskalaci nashromážděných problémů a vnitřních tenzí, které krom jiného vedly k rozdělení říše na jednotlivé nástupnické státní útvary.³⁸⁸ Císařský titul se během 9. století stal spíše honosným predikátem bez konkrétnějšího politického obsahu, jakkoli to nic neměnilo na jeho přitažlivosti, neboť držitel císařské titulatury si mohl činit největší nároky na dědictví Karla Velikého.³⁸⁹

Říšské elity využívaly k postupné uzurpaci lokální moci nejen konfliktů mezi Karlovci a poklesu královské autority, nýbrž i složité vojensko-politické situace

³⁸⁶ Hagermann – Karel Veliký, str. 562

³⁸⁷ Barbero – Charlemagne, str. 168 – 9

³⁸⁸ Politicko-geografický vývoj Franské říše v 9. století a její rozdělení viz např. W. Kienast – Deutschland und Frankreich in der Kaiserzeit (900 bis 1270), Leipzig 1943, str. 17 – 22 či Collins – Evropa raného středověku, 300 – 1000, str. 333 – 44

³⁸⁹ Collins – Evropa raného středověku, 300 – 1000, str. 337

způsobené útoky Normanů, Arabů ve Středomoří a od počátku 10. století i kočovných Maďarů. Ústřední vláda dlouho nebyla schopna se s nájezdníky rozhodným způsobem vypořádat, což byl i jeden z důvodů vzrůstu sebevědomí regionálních předáků, kteří se stávali záštitou místního obyvatelstva proti útočníkům (ať už pocházeli ze severu, jihu, nebo z okolních hrabství), stejně jako představiteli osamostatňující se lokální správy.³⁹⁰

Příznačným příkladem jsou v tomto ohledu královští vazalové. Prvořadým účelem jejich vzniku byla vojenská opora královské moci, beneficium jim bylo poskytováno s podmínkou služby ve válce podle potřeb panovníka. Kapituláře z počátku 9. století však svědčí o tom, že vymahatelnost vojenských povinností nebyla samozřejmá ani bezproblémová a vazalové se navíc snažili přeměnit prekariální držbu na allodiální, tedy zcela nezávislou. Díky majetku se navíc nejbohatší z vazalů snažili zařadit mezi franské *nobiles*,³⁹¹ jejichž „urozenost“ byla definována především příbuzenskými vztahy, majetkovými poměry, veřejnou prestiží, spojenou s držbou světských i církevních hodností³⁹² a nebyla až do 13. století ukotvena fixními právními předpisy.³⁹³

Vrstva vazalů (*vassi*, *vassali*) začíná od konce 8. století nabírat na různorodosti. Kromě držitelů beneficí, podřízených přímo panovníkovi (*vassi dominici*), se objevují i podřízení vazalové těchto beneficiářů³⁹⁴, svými vlastními služebníky s vazalským statutem disponují rovněž jednotliví velmožové.³⁹⁵ Instituce vazaloty se takto rozšířila na více úrovní a její těžiště se zvolna přesouvalo ze strany krále mezi říšskou aristokracii, využívající vojensky služebných *militēs*, kterýžto termín se začíná

³⁹⁰ K této problematice viz např. J. Flori – Rytíři a rytířství ve středověku, Praha 2008, str. 43

³⁹¹ F.L. Ganshof. – Was ist das Lehwesen?, Darmstadt 1975, str. 17 – 8

³⁹² Flori – Rytíři a rytířství ve středověku, str. 56 – 7

³⁹³ K otázce raně středověké šlechty a vazaloty viz např. Ganshof. – Was ist das Lehwesen?; R. Boutruche – Seigneurie et féodalité, Paris 1968; G. Duby – Hommes at structures du Moyen Age, Paris 1973; S. Reynolds – Fiefs and vassals, Oxford University Press 1994; A. Barbero – L'aristocrazia nella società francese del medioevo, Bologna 1987

³⁹⁴ *Capitulare Bononiense* – MGH, Capitularia regum Francorum I, 74, Boretius, Alfredus, Hannover 1883, str. 167, čl. 7

³⁹⁵ Ganshof. – Was ist das Lehwesen?, str. 24 – 5

objevovat v průběhu 10. století,³⁹⁶ k prosazování svých vlastních zájmů a společenského postavení.

Již v průběhu vlády Karla Velikého se stala těžká jízda páteří franského vojska a tento trend pokračoval ve zvýšené míře i v průběhu 9. a 10. století. Společně se základní nezbytnou výstrojí (tedy železnou kroužkovou košilí, štítem, kopím, dlouhým a krátkým mečem)³⁹⁷ patřil k výbavě bojovníků válečný kůň, postupně šlechtěný tak, aby mohl nést co nejvyšší zátěž.³⁹⁸ Účinnost jezdeckého útoku byla dále zvýšena technickými inovacemi, jako byly železný třmen a hluboké sedlo, jež umožňovaly novou formu úderu s napřaženým dlouhým kopím, využívající váhy koně i jezdce a hybnosti, zajištěné rychlostí zvířete. Tyto změny, společně s úpadkem výcviku, disciplíny a vybavení pěchoty, učinily z *militēs* na takřka 500 let jednoznačné vládce bitevního pole.³⁹⁹

*Militēs*⁴⁰⁰ tudíž napříště tvořili nejdůležitější součást armád císařů, králů, knížat i jednotlivých velmožů raně- a vrcholně-středověké západní Evropy, ačkoli pěší vojáci sloužili v těchto armádách i nadále a početně tvořili zpravidla většinu.⁴⁰¹ V římské době byla role jezdeckva až na výjimky marginální také proto, že dobře vycvičená pěchota legií byla schopna jejímu úderu odolat a s využitím vlastních výhod poté přemoci jezdce v boji zblízka. V 9. – 13. století však jízda válečným konfliktům

³⁹⁶ Viz např. *Richeri Historiarum Libri III* – Richer von Saint-Remi, *Historiae* – MGH, *Scriptores*, Hoffmann, Hartmut, Hannover 2000, VII, str. 43 atd.

Termín „*militēs*“ postupně nahradil dříve používaná substantiva, označující muže ve služebném postavení s povinností sloužit ve vojsku svého pána (např. *vassus*, *fidelis*, *homo* atd.) – viz Flori – Rytíři a rytířství ve středověku, str. 58

³⁹⁷ Vybavení franských bojovníků viz např. Coupland, S. – *Carolingian Arms and Armor in the Ninth Century*, Viator: Medieval and Renaissance Studies v. 21 (1990)

³⁹⁸ Váha válečných koní (fran. *destrier*) ve vrcholném středověku dosahoval až 600 kg, přičemž kůň byl schopen unést až 120 kg zátěže. Viz Flori – Rytíři a rytířství ve středověku, str. 91

³⁹⁹ Kritické zhodnocení role těžkého jezdeckva ve středověku viz Bachrach, B.S. – *Caballus et Caballarius in Medieval Warfare, The Study of Chivalry: Resources and Approaches*, Medieval Institute Publications, 1988

⁴⁰⁰ Od 10. století jsou v pramenech jsou tímto termínem označováni převážně jízdní těžkooděnci. Viz *Richeri Historiarum Libri III*, str. 43: „*Qui rerum magnitudine motus, quotquot ex Aquitania potuit, edicto regio congregari praecepit milites peditesque.*“

⁴⁰¹ Pěchota ve středověkém vojsku viz např. J. F. Verbruggen – *The art of warfare in western Europe during the Middle Ages*, North-Holland 1977, str. 7, 99 – 100; Contamine – *Válka ve středověku*, str. 95

dominovala⁴⁰² a její supremace byla ohrožena až renesancí pěšího vojska v průběhu 14. a 15. století.⁴⁰³ V rámci příslušnosti k *milites* existovala v raném a vrcholném středověku „možnost reálného společenského vzestupu na základě vojenské profese“,⁴⁰⁴ neboť potřeba ozbrojenců byla poměrně vysoká a uplatnit se tudíž mohli i schopní jedinci nižšího původu, jestliže ovládli způsob „rytířského“ boje a získali potřebné vojenské vybavení.

Právě ona „vojenská profesionalita“ mohla, společně se služebným poměrem k příslušnému veliteli (ať už se jednalo o panovníka nebo příslušníka aristokracie), mít pro dotyčného válečníka nobilitující charakter. Tento jev je možno sledovat již od členů původních germánských družin (*comitatus*), na jejichž existenci posléze navázali merovejští *antrustiones*. Příslušnost ke královskému *trustu* již sama o sobě znamenala právní výlučnost, neboť *antrustiones* byli chráněni trojnásobným *wergeldem* oproti ostatním svobodným Frankům. Po vzoru králů se rovněž *optimates* začali obklopotvat profesionálními bojovníky⁴⁰⁵ (v pramenech označovaných např. *pueri*, *armati*, *satellites* atp.), kteří sice právně nebyli postaveni na úroveň *antrustiones*, zato spoléhali na přízeň a ochranu svého seniora. Velmoži v čele svých válečníků se v průběhu 7. století stali páteří franského vojska.

Dalším důležitým krokem bylo zřízení přímé vojenské vazaloty za Karlovců, tj. poskytnutí pozemkového majetku (*beneficium*) s podmínkou vojenské služby panovníkovi. Tato instituce se brzy rozšířila napříč společností a stala se základem pro budoucí lenní zřízení vrcholného středověku. Profesionální válečníci na koních zaujali pozici základního kamene armády, zatímco vrstva svobodných Franků byla vystavována stále tíživějšímu tlaku účasti na válečných taženích, který pro mnohé představoval nadměrnou finanční a existenční zátěž. Společnost se takto postupně proměňovala do onoho známého středověkého modelu trojího lidu: *bellatores* – *oratores* – *laboratores*.

⁴⁰² Samozřejmě pokud nebylo jezdeckvo nasazeno za zcela nepříznivých podmínek, z nichž nejdůležitější byl zejména vhodný terén.

⁴⁰³ Pro příklad můžeme zmínit vlámské kopiníky, švýcarské horaly, velšské a anglické lučičtíky, a taktéž české husity.

⁴⁰⁴ Flori – Rytíři a rytířství ve středověku, str. 60

Problematika možnosti společenského vzestupu viz tamtéž str. 56 – 69

⁴⁰⁵ V Gallii byla existence podobných *clientes* známa již z doby Římského impéria. Viz též Flori – Rytíři a rytířství ve středověku, str. 18 – 9; Contamine – Válka ve středověku, str. 36

Resume

Cílem práce je zachycení vývoje organizace franského vojska a s tímto vývojem souvisejících sociálních proměn v raně-středověké Franské říši. Obsah začíná popisem poměrů v Galii na konci římské vlády a v průběhu franského pronikání na území Impéria. Po franském záboru Galie za vlády Chlodvíkovy je centrem zájmu vývoj franského vojska od 6. do počátku 9. století. Popsáno je jeho složení, přednosti i slabiny, a také válečné úspěchy nejprve merovejských králů a posléze vládců karlovského rodu.

Klíčovým obdobím je 8. století, v jehož průběhu dochází nejen k výměně dynastií na královském trůně Franské říše, ale rovněž k důležitým vojensko-společenským proměnám, které byly předstupněm k pozdějšímu feudálnímu uspořádání západní Evropy.

V poslední části jsou pak rozebírány dopady vojensko-technologických změn na soudobou společnost se zaměřením zejména na franské elity, jichž se příslušné proměny dotýkaly nejvíce a které hrály důležitou roli v historickém vývoji raně-středověké společnosti.

Při vypracování této studie byly nejčastěji používány prameny franské provenience u období 6. až 9. století (zejména Historie Řehoře z Toursu, tzv. Fredegarova kronika, záznamy významných církevních análů a pro 8. a 9. století kapituláře franských králů), z hlediska literatury lze upozornit na práce P. Contamina, B. Bachracha, A. Barbera a D. Hagermanna.

The goal of this thesis is to describe the development of the Frankish military organization and social changes in the early mediaeval Kingdom of the Franks brought about by this development.

The first section describes relations in Gaul at the end of the Roman period and the onset of Frankish infiltration into the territory of the Roman Empire. The focus of interest after the Frankish conquest of Gaul under Clovis is the development of the Frankish military system from the 6th to the beginning of the 9th century. There is a description of the composition of this system and its strengths and weaknesses, and the military achievements of the Merovingian kings and subsequently the Carolingian rulers.

A period of great importance is the 8th century, during which there was not only a change of dynasty but also important changes in the Frankish armed forces and society in general. This constituted a decisive step towards the later feudal arrangements in western Europe at the height of the Middle Ages.

The final section of the thesis is an analysis of the impacts of these military and organisational changes on contemporary society, with a particular focus on Frankish social elites, which were of very great importance in subsequent developments.

This work has been based primarily upon a number of sources of Frankish provenance, (such as Gregory of Tours' Histories, Fredegar's Chronicle, the records of important church analysts, and, for the 8th and 9th centuries, the *Capitularia* of the Frankish kings). From the entire list of references, however, the most important were undoubtedly studies of P. Contamine, B. Bachrach, A. Barbero and D. Hagermann.

Prameny

Ammianus Marcellinus – *Res Gestae a fine Corneli Taciti*,

<http://www.thelatinlibrary.com/ammianus.html>

Ammianus, Marcellinus – Soumrak římské říše, Praha 1975

Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis – MGH, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, Kurze, Fridericus, Hannover 1891

Annales Hildesheimenses – MGH, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, Waitz, Georgius, Hannover 1878

Annales Laurissenses Minores – MGH, Pertz, Georg Heinrich: Annales et chronica aevi Carolini, Hannover 1826

Annales Mettenses Priores – MGH, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, Simson, Bernhard von, Hannover 1905

Annales regni Francorum – MGH, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, Kurze, Fridericus, Hannover 1895

Capitularia regum Francorum I, Boretius, Alfredus, Hannover 1883

Diplomata Regum Francorum e stirpe Merovingica – MGH, Kölzer, Theo: Die Urkunden der Merowinger. 2. Teil, Hannover 2001

Diplomatum Karolinorum - MGH, Muhlbacher, Englebert, Die Urkunden der Karolinger, Hannover 1906

Einhardi Vita Caroli Magni – MGH, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, Pertz, Georg Heinrich (rec. Waitz, G.), Hannover 1911

Fredegarii et aliorum Chronica – MGH, Scriptores rerum Merovingicarum, Krusch, Bruno: Fredegarii et aliorum Chronica. Vitae Sanctorum, Hannover 1888

Karoli Magni Capitularia – MGH, Capitularia regum Francorum, Boretius, Alfred Hannover 1883

Liber Historiae Francorum – MGH, Fredegarii et aliorum Chronica. Vitae Sanctorum, Krusch, Bruno, Hannover 1888

Paulus Orosius – *Historiarum adversum Paganos Libri VII*,

<http://www.thelatinlibrary.com/orosius.html>

Pereira. J.E.L. – *Cronica Mozarabe de 754*, Edicion critica y traduccion, Zaragoza 1980

Prokopios – *Válka s Peršany a Vandaly*, Praha 1985

Prokopios – *Válka s Góty*, Praha 1985

Řehoř z Tours – *Gregorii Episcopi Turonensis Historiarum Libri X* – MGH,
Scriptores rerum Merovingicarum, Krusch, Bruno: Gregorii Turonensis Opera. Teil 1,
Hannover 1937
Řehoř z Tours – O boji králů a údělu spravedlivých. Praha 2006
Tacitus – Z dějin císařského Říma, Praha 1976
Vita Landiberti episcopi traiectensis vetustissima – MGH, Krusch, Bruno: Passiones
vitaque sanctorum aevi Merovingici et antiquorum aliquot (IV), Hannover 1913
Zosimos – Stesky posledního Římana, Praha 1983

Použitá literatura

Anglim, S. + kol. – Bojové techniky starověkého světa 3000 př.n.l. – 500 n.l., Praha
2006
Bachrach, B.S. – Merovingian Military Organization, 481-751, Minneapolis 1972
Bachrach, B.S. – *Caballus et Caballarius* in Medieval Warfare, *The Study of Chivalry:
Resources and Approaches*, Medieval Institute Publications, 1988
Barbero, A. – Charlemagne, Father of a Continent, University of California Press,
2004
Bednaříková, J. – Stěhování národů, Praha 2003
Bleiber, W. – Das Frankenreich der Merovinger, Berlin 1988
Burian, J. – Římské impérium, Vrchol a proměny antické civilizace, Praha 1994
Burian, J. – Zánik antiky, Praha 1972
Collins, R. – Evropa raného středověku, 300 – 1000, Praha 2005
Colvin, J. – Rozhodující bitvy, Praha 2004
Conolly, P. – Dějiny římského vojska, Bratislava 1992
Contamine, P. – Válka ve středověku, Praha 2004
Coupland, S. – Carolingian Arms and Armor in the Ninth Century, *Viator: Medieval
and Renaissance Studies* v. 21 (1990)
Dawson, Ch. – Zrození Evropy, Praha 1994
Droberjar, E. – Věk barbarů, Praha 2005

- Drška, V. – *Les rois faitnéants - reges qui potestatem non habent?* K některým aspektům „krize“ pozdně meroveovského království, Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám Aleše Skřivana, Acta Universitatis Carolinae 2005, str. 165 - 178
- Duby, G. – *Dějiny Francie, od počátků po současnost*, Praha 2003
- Duby, G. – *Rytíř, žena a kněz*, Praha 2003
- Dupuy, R. – *Vojenské dějiny, díl 1.*, Praha 1996
- Ewig, E. – *Die Merowinger und das Frankreich*, Stuttgart 1993
- Ferrill, A. – *The Origins of War*, Londýn 1985
- Flori, J. – *Rytíři a rytířství ve středověku*, Praha 2008
- Fouracre, P. (ed) – *The New Cambridge Medieval History I*, Cambridge 2005
- Ganshof, F.L. – *Was ist das Lehwesen?*, Darmstadt 1975
- Galliou P., Jones M. – *Bretonci*, Praha 1998
- Gibbon, E. – *Úpadek a pád Římské říše*, Praha 1983
- Goetz, H. – *Život ve středověku*, Jihlava 2005
- Goff, J. Le – *Encyklopedie středověku*, Praha 2002
- Goff, J. Le – *Kultura středověké Evropy*, Praha 1992
- Goffart, W. – *Barbarians and Romans, AD 418 – 585: The techniques of Accomodation*, Princeton 1980
- Goldsworthy, A. – *Roman Warfare*, London 2000
- Grahn-Hoek, H. – *Die frankische Oberschicht im 6. Jahrhundert*, Sigmaringen 1976
- Grant, M. – *Dějiny antického Říma*, Praha 1999
- Grant, M. – *Pád říše římské*, Praha 1997
- Grant, M. – *The Emperor Constatine*, 1993
- Hagermann D. – *Karel Veliký, Vládce Západu*, Praha 2002
- Heather, P. – *Gótové*, Praha 2002
- Hlawitschka, E. von – *Königswahl und Thronfolge in fränkisch-karolingischer Zeit*, Darmstadt 1975
- Howard, M. – *Válka v evropské historii*, Praha 1997
- Irsigler, F. – *Untersuchungen zur Geschichte des frühfränkischen Adels*, Bonn 1969
- James, E. – *Frankové*, Praha 1997
- James, E. – *The Militarization of Roman Society, 400 -700, ** (viz níže)
- Johnson, P. – *Nepřátelé společnosti*, nakl. Rozmluvy 1999
- Keegan, J. – *Historie válečnictví*, Praha 2004

- Kennedy, J. – Mongols, Huns and Vikings : nomads at war, Londýn 2002
- Kienast, W. – Deutschland und Frankreich in der Kaiserzeit (900 bis 1270), Leipzig 1943
- Man, J. – Attila : barbarský král a pád Říma, Praha 2007
- Miller-Mertens E. – Feudalismus – Entstehung und Wesen, Berlin 1985
- Novák, A. – Vědomí středověku, Praha 2007
- Ohler, N. – Válka a mír ve středověku, Praha 2004
- Pentose, J. – Řím a jeho nepřátelé, Praha 2007
- Regan, G. – Rozhodující bitvy, Praha 1994
- Reuther, T. – The recruitment of armies in the early middle ages , * (viz níže)
- Reynolds, S. – Fiefs and vassals, Oxford University Press 1994
- Scheibelreiter, G. – Die barbarische Gesellschaft, Darmstadt 1999
- Thompson, E. – Hunové, Praha 1999
- Todd, M. – Germáni, Praha 1999
- Verbruggen, J.F. – The art of warfare in western Europe during the Middle Ages, North-Holland 1977
- Verhulst A. – The Carolingian Economy, Cambridge 2002
- Warry, J. – Warfare in the classical war, Oklahoma Press 1995
- White, L. Jr. – Medieval technology and social change, Oxford Press 1973
- Wood, H. – Merovingian Kingdoms, 450 – 751 , London 1994
- Wynn, P. – Wars and warriors in Gregory of Tours‘ Histories I-IV, Francia: Forschungen zur westeuropäischen Geschichte v. 28 (2001)
- Zástěrová, B. + kol – Dějiny Byzance, Praha 1992
- Zollner, E. – Geschichte der Franken, bis zur Mitte des 6. Jahrhunderts, Munchen 1970

** - Military Aspects of Scandinavian Society in a European Perspective, Ad 1-1300: Papers from an International Research Seminar at the Danish Museum, Copenhagen, 2-4 May 1996*

Internetové zdroje

<http://www.thelatinlibrary.com/>

<http://www.fordham.edu/halsall/sbook.html>

<http://www.orientarch.uni-halle.de/sfb586/survey/00f.htm>

<http://www.dmgh.de/>

<http://elec.enc.sorbonne.fr/>

Zdroje v elektronické podobě

Mielczarek, M. – Cataphracti nad clibanarii, studies of heavy armoured cavalry of the ancient world, Lodz 1993

Přílohy
-
mapová část

Příloha 1 – Západořímská říše roku 395

Příloha 2 – Situace v Galii kolem roku 460

Příloha 3 – Galie kolem roku 500

Příloha 4 – Evropa kole roku 700

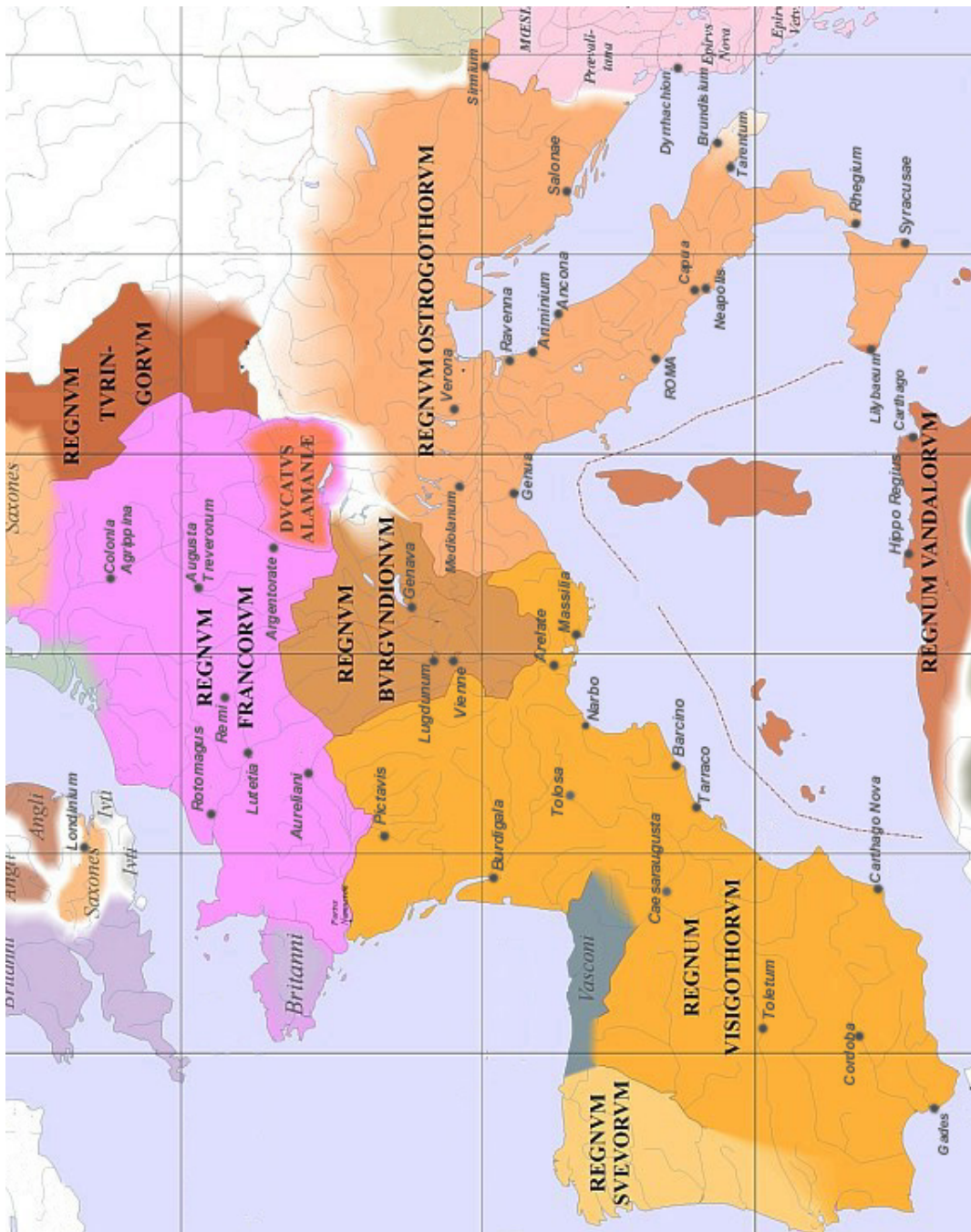
Příloha 5 – Franská říše za Karla Velikého

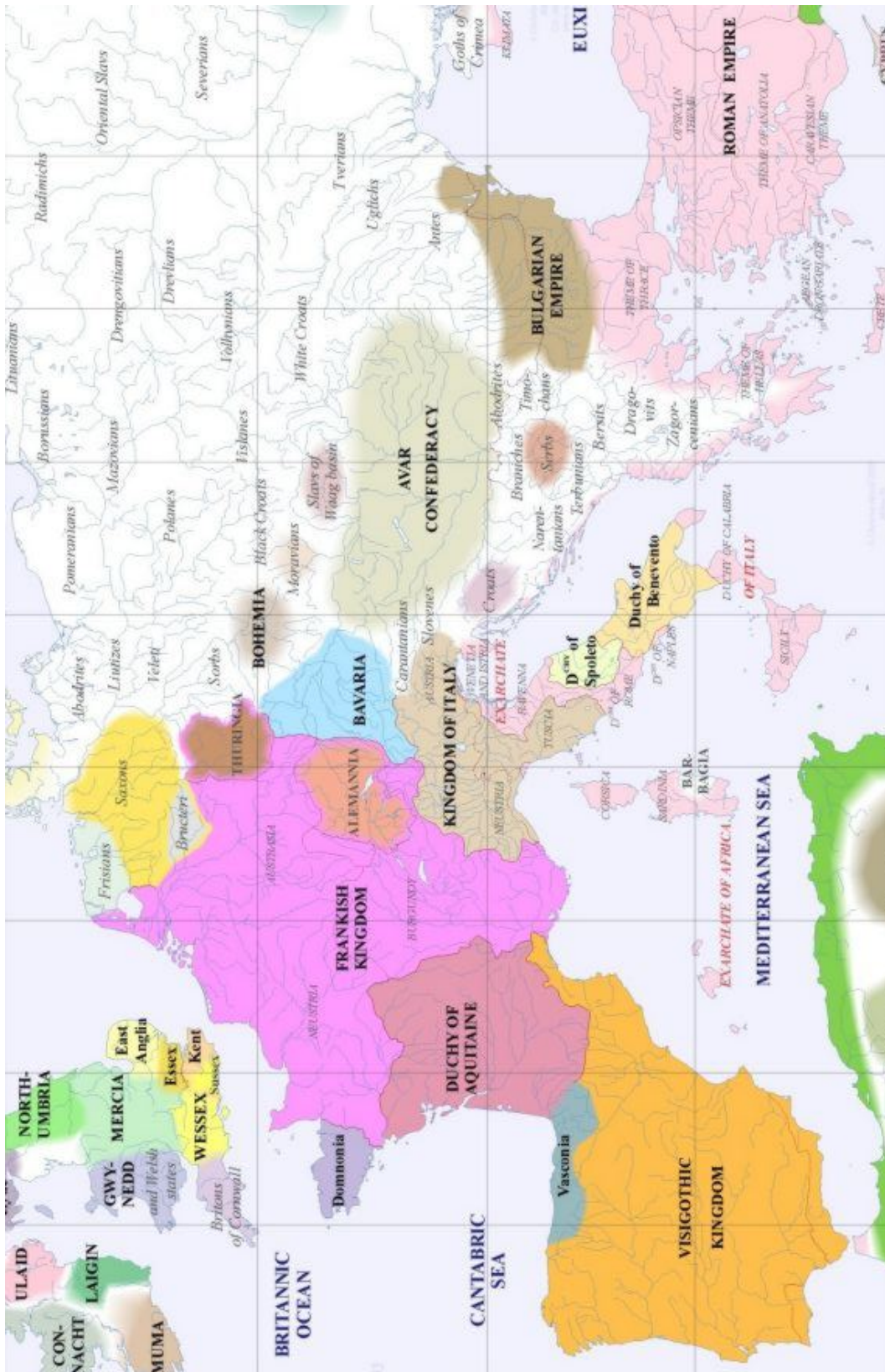
Příloha 1 – Západořímská říše roku 395

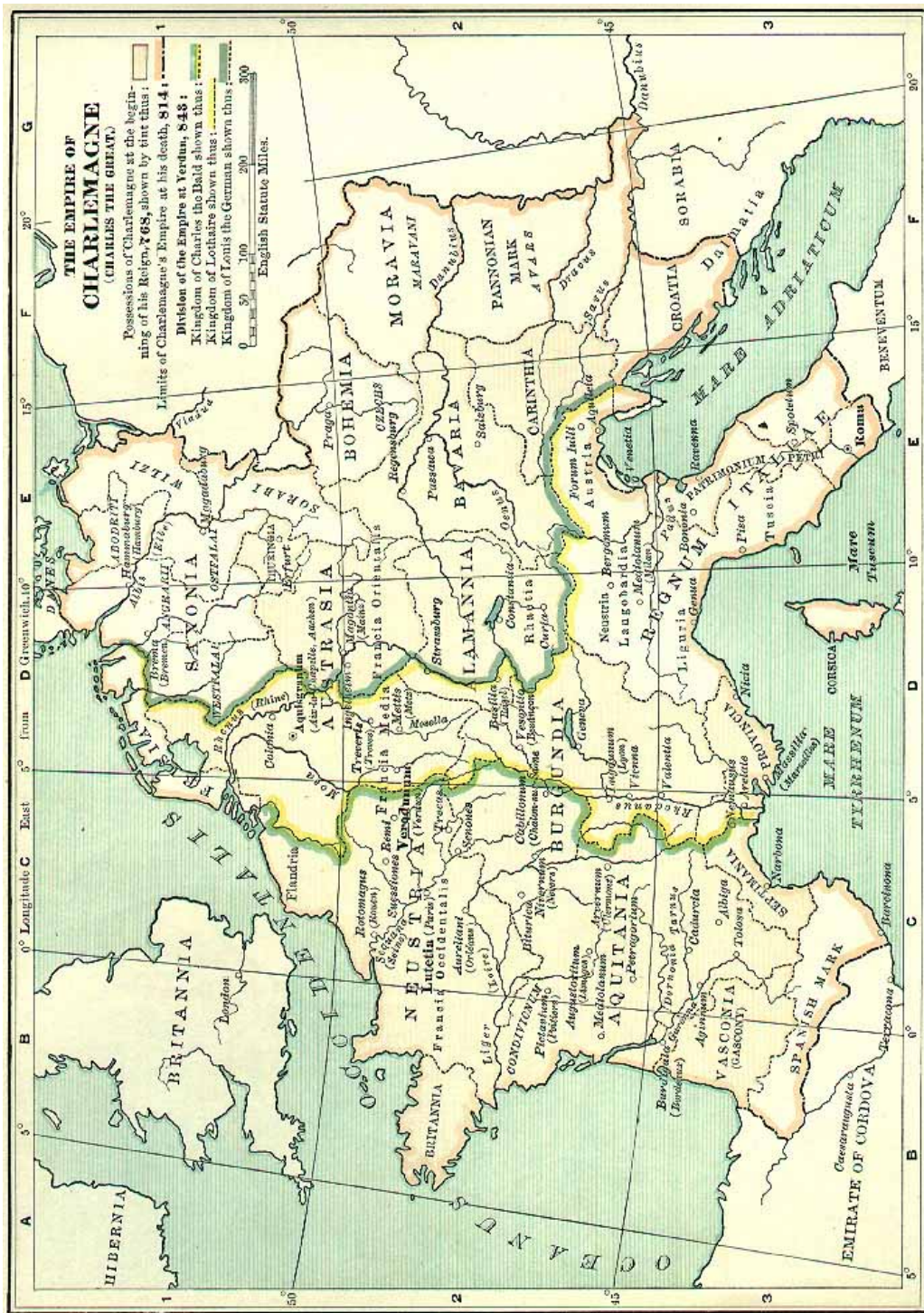
Příloha 2 – Situace v Galii kolem roku 460

Příloha 3 – Galie kolem roku 500

Příloha 4 – Evropa kole roku 700

Příloha 5 – Franská říše za Karla Velikého